

2021. | április

No 83

MAGYAR KRÓNIKA

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

1290 Ft

Promontor

*A főváros széle,
a világ közepe*

Imával átszótt élet

*Hager Ritta textilművész
a vezérfonalról, a művészlét
stációiról és a berlini csendteremről*

A Csontbáró öröksége

*Rajzfilmen él tovább
a székelly Orbán Balázs szelleme*

MAGYAR
KRÓNKA

Jelenlét

Tavalyi lombokon járok. Minden lépésemnél zörög a száraz avar. A sálam és a kabátom ütemes súrlódása a zsebemben fekvő autókulcs csörgésével csodálatosan kihangosítja a belső diszharmóniát. Hiába rovom egyedül a budai helyeket, a zaj jön velem, nem tudom magam mögött hagyni. A felismerés lelassít. S ahogy megállok, az általam csapott láрма helyét végre átveszi a körülöttem lévő természet zsongása. A szél, a tavaszi madárszó, a távoli gallyak recsenésének összhangja.

Ismerős helyzet. Villamossal zötyögök keresztül a városon. Biztonságos távolságra ülök le mindenkitől. Fülhallgató be, zene maximumon, és még egy könyv is van kéznél, hiszen sosem lehet tudni. Vagy tucatszám állomás mellett robogunk el, mire leszállok Budafokon. Amint az áprilisi lapszám kedvéért alaposan szemügyre veszem a helyet, megint csak belém csap a felismerés: hányszor voltam már itt anélkül, hogy itt lettem volna. A fejemben cikázó gondolatok láthatatlanná tették a kanyargós utakat, szinte öntudatlanul szeltem át őket.

Ahogy nap nap után visszatérek a városrészbe, beszélgetésről beszélgetésre nő bennem a tisztelet azok iránt, akik nemcsak életük díszleteként néznek a terekre, hanem jelen is vannak bennük. A helytörténész iránt, aki Egyiptom felfedezése helyett Budafok történetét kutatja évtizedek óta. A német üzletember iránt, aki nem leszegett fejjel sétál, hanem megáll a fölé magasodó, romos gyárépület előtt, és alkotóházzá álmódja azt. A Japánban is sikert sikerre halmozó zongoraművész iránt, aki szobakoncertekkel kápráztatja el a helyieket. „Nem azt mondom, hogy az emberek ne menjenek el a Maldív-szigetekre, de azt, ha ezt egy évben többször is megteszik, sekélyesnek, pazarlónak tartom. Mit lehet ott látni? Hogy süt a nap? Itt is süt. Én sokkal jobban érzem magam, ha elmehetek a szőlőbe” – reflektál környezetére a borász is, aki a főváros közelében az ősi budai borok, a régi magyar szőlőfajták feltámasztására esküdt fel.

És ha már menni nem, megállni lehet most is. A messze helyett itt a közel. Megéri körbenézni.

Meszleny Zita

Hívószó ZSONGÁS

10

—
*Orbán Zoltán, a Magyar Madártani
és Természetvédelmi Egyesület szövegírója*
NYISSUNK MÉHECSKEHOTELT!

12

—
Paár Julianna énekes, zeneterapeuta
A LEGŐSZINTÉBB HANGSZER

14

—
*Gál Judit mesteroktató, a rousseau-i
természetelvű óvodai nevelési program
kidolgozója*
VISSZA A TERMÉSZETBE,
GYEREKEK!

16

—
*Pentz Csaba és Manka, a hűvösvölgyi
Kifli és Kocsmá tulajdonosai*
KÖZÖSSÉGI KOCSMAFOGLALÁS

18

—
A HÓNAP EMBERE
*Hámori Máté, az Óbudai Danubia
Zenekar művészeti vezetője*

20

—
SÁRGA FECSKEFARKÚAK,
BÁRSONYOS NAPPALI
PÁVASZEMEK
Bencsik Gábor jegyzete

A hely szelleme PROMONTOR

44

24

—

VÁROS A VÁROSBAN

A nagy múltú fővárosi településrész, Budafok saját történelmére alapozva őrzi egyedi karakterét.

30

—

CSILLAGOK A PALACKBAN

Időutazás a boldog békeidőkbe és a Törley József alapította budafoki pezsgőgyár aranykorába

36

—

A SZŐLŐBEN DÖL EL MINDEN

Szentesi József húsz évvel ezelőtt a régi magyar szőlőfajták feltámasztására tette fel az életét.

44

—

REPRINT TÖRTÉNELEM

Kelemen Eörs és családi cége, a Pytheas régi könyvek, régi életek hasonmás kiadásával foglalkozik.

50

—

PASSZJÁTÉK APÁRÓL FIÚRA

A Budafoki MTE sikere nem csupán a mostani nemzedék érdeme, az elődök kitartása nélkül már csak az idős szurkolók emlékeiben élne a focicsapat dicsőséges meséje.

56

—

TE MÁR BUDAFOKI VAGY!

Ahol a test és a lélek is jóllakik – a Majecsko cukrászdát a lengyel–olasz származású Wanot Maja álmodta meg.

60

—

TARTÓS RÁCSODÁLKOZÁS

A zongoraművész-házaspár, Hegedűs Endre és Katalin egy éve indították online koncertsorozatukat budafok-rózsavölgyi otthonuk nappalijából.

66

—

HATÁRBONTÓ FALAK

Szesz helyett a volt budafoki sörgyár épületében ma kulturális élet pezseg.

106

Műhely

72

—
VISSZANÉZŐ – AZ ELMARADT
FILMFORRADALOM

Manninger János Kétszer kettő című filmjével új alapokra kívánta helyezni a magyar filmművészetet, ám bukás és feledés lett a sorsa.

77

—
AMERRE A VILÁG

Szilágyi István legutóbbi műve a minden időben érvényes alapproblémát veti fel: van-e joga az egyik embernek itélkezni a másik fölött?

78

—
AZ LESZ SZABAD EMBER,
AKI HADAKOZIK

Részlet Szilágyi István Messze túl a láthatáron című regényéből

80

—
MI LETT VELED, PSYCHÉ?

Bánkövi Dorottya debütökötetében izgalmas újraírását adja a femme fatale toposzának.

81

—
ESTÉK MÚLÓ SÖTÉTSÉGE

83

—
EL NEM FOGYÓ TISZTA FÉNY

Hager Ritta öt évtizedes textilművészi pályafutásának alkotásai a sötétségből a fényre jutás örömeről vallanak.

92

—
A SZÉKELYFÖLD VARÁZSLÓJA

Orbán Balázs nemcsak monumentális monográfiájában, de fotókon is megőrizte a székely világot.

100

—
HÍRESSÉ TENNI A SZÉKELY MESÉT

A székelyudvarhelyi animációs stúdió helyi legendákat dolgoz fel univerzális módon.

106

—
AZ ILLÚZIÓ MESTEREI

Az Eiffel Műhelyházban tett sétánkon kiderült, milyen összetett és precíz folyamatokból áll a jelmez- és díszletrészítők munkája.

120

Anziks

112

—
A SZLOVÁKOK KEDVENC CSÁKJA
Csák Máté felső-magyarországi kiskirályt halála után félezer évvel a szlovák nacionalisták fedezték fel maguknak.

116

—
GÁZLÓ
*Két naplólap
Györfy Ákos tárcája*

118

—
BELSŐ TÁJAK
*A híd, ami lesz
Bencsik Gábor tárcája*

Életút

120

—
A DICSŐSÉG ISTENÉ
Találkozás a kilencvenedik születésnapját nemrég ünneplő Hager Ritta Kossuth-díjas textilművésszel

Útravaló

130

—
HÚSVÉTRA
Juhász Gyula verse

HÍVÓSZÓ ZSONGÁS

Várni a tavaszt, figyelni a kopasz fákat, hogy az ágak végén fölbukkan-e egy kicsi zöld szín. Messziről ilyenkor olyanok a fák, mintha zöld fátyol kerülne rájuk, a rügyeket külön-külön kivenni nem lehet, de a zöld szín már ott lebeg az ágak között. Aztán ha teljes pompájában kibomlott a tavasz, annyi időt tölteni a szabadban, amennyit csak lehet. Benne élni a természetben, figyelni minden apró rezdülését, csodálni az élőlényeket, a természetnek részesévé válni, eggyé válni vele.

Orbán Zoltán

Nyissunk méhecskehotelet!

Szöveg: **Ferenczi-Bónis Orsolya**

Fotó: **Nagy Mihály**

GYAKRAN EMLÍTI, HOGY KISGYERREKKORA ÓTA TERMÉSZETRAJONGÓ.

Negyvenegy éve vagyok a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület tagja, gyakorlatilag benne nőttem fel. Kisgyerekként a madárgyűrésbe kapcsolódtam be, s mivel az jelentős tudománytámogató módszer, tizenkét évesen már világviszonylatban is jegyzett kutatókkal dolgozhattam együtt. Arra azonban, hogy mi leszek, ha nagy leszek – MME-szóvivő –, csak negyvenöt évesen jöttem rá.

ÖN ALAPÍTOTTA AZ MME-BEN A TÁRSADALMI KAPCSOLATI RÉSZLEGET, ÉS ANNAK IGAZGATÓI POZÍCIÓJÁRÓL MONDOTT LE HÉT ÉVVEL KÉSŐBB, HOGY VÁLLALJA A SZÓVIVŐSÉGET. A LEGFONTOSABB EZEK SZERINT A SZEMLÉLETFORMÁLÁS, A KOMMUNIKÁCIÓ?

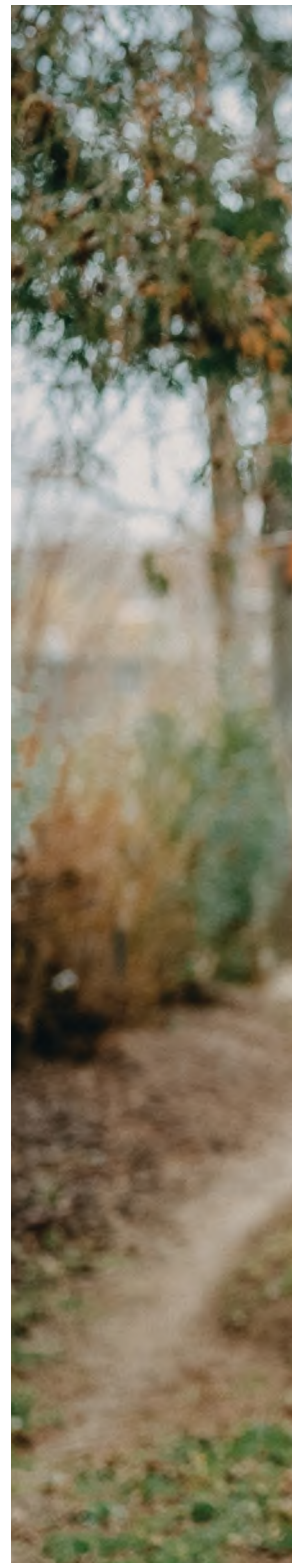
Igen. De nem vagyok kommunikációs szakember, és noha negyvenéves gyakorlati tudással rendelkezem, nem vagyok biológus kutató sem. Környezetpedagógusként tekintek magamra, és így állok ahhoz a feladathoz is, hogy az ország teljes lakosságát kell megszólítanom és rávennem a cselekvésre. Ennek egyetlen módja, ha érdekessé, élményszerűvé tudom tenni a témát. A modern embernek nincs már természeti tapasztalata, ráadásul az életünk mind nagyobb hányada a virtuális térben zajlik, ahol – például a videójátékban – a valóság szabályai már nem érvényesek. E tekintetben tudathasadt, magából kifordult világban élünk, és ebben kell megtalálnunk az emberek értelméhez az utat a szívükön keresztül.

SOK OLYAN TÉMÁT BEHOZOTT A KÖZTUDATBA, AMELY KORÁBBAN NEM VOLT KÖZISMERT, AZ EGYIK ILYEN A ROVARVILÁG, KÖZTÜK A BEPORZÓK VÉDELME.

A rovarok jellemzően a nemszeretem állatok kategóriájába tartoznak, az emberek félnek tőlük, ezért üldözik, irtják őket. Ezen a hozzáálláson szeretnék változtatni, mert ez az élőlénycsoport nemcsak érdekes és izgalmas, de nagy bajban is van. A méhek és darazsak kilencven százalékát azok a fajok teszik ki, amelyek nem kolóniákban, hanem magányosan élnek, és nem támadékonnyak, kimondottan szelídek. Jelenlétük nélkülözhetetlen lenne a lakott területeken is, számuk azonban elképesztő módon csökkent. Ha egy élőlénycsoport veszélyeztetetté válik, akkor be kell avatkoznunk, hogy ne tűnjön el a föld színéről. A magányos méhek élőhelye szinte teljes egészében megszűnt a modern településeken, mi azonban készíthetünk számukra méhecskehotelet.

NÉHÁNY KILYUGGATOTT TÉGLA VAGY FADARAB VALÓBAN SEGÍTHETI A MAGÁNYOS MÉHEK TULÉLÉSÉT?

Igen. Valószínűleg világviszonylatban sincs még egy olyan természetvédelmi eszköz, amellyel a lakosság ennyire alapvetően járulhat hozzá egy élőlénycsoport megmaradásához. Készülhet akár egy panel erkélyen is, fából, nádból, régi téglából, illetve bármiből, amibe lyukak fúrhatók. Fejleszhető hangyaleső-homoktálcával, kiegészíthető növénytálcával, amely egyben legelőt is biztosít a méheknek. A méhecskehotelek tavasszal elképesztő módon felpörögnek, hatalmas zsongás lesz. Ha csak egyetlen természetvédelmi eszközt választhatnék egész hátralévő életemre, gondolkodás nélkül a méhecskehotelet választanám: már egy tenyérnyi felület is elképesztően látványos, és e csodák megfigyelése, fotózása hatalmas élményt nyújt. ■

Orbán Zoltán a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület szövívője, bölcsészpedagógus és tanár, vidékfejlesztési marketing- és menedzsmentszakértő

Paár Julianna

A legőszintébb hangszer

Paár Julianna énekes, zeneterapeuta, édesanya, a Hangoló Zeneterápia vezetője, a Magyar Zeneterápiás Egyesület elnökségi tagja

Fotó: Galán Géza

Becsukom a szemem, és teleszívom a tudóm tavasszal. Gondolatban újra gyermek vagyok, fekszem a fűben a régi kertben, ahol felnőttem. Csiklandoznak a fűszálak. Körülöttem virágillat. Az utca zajos, de csak halkán duruzsol a tarkóm alól. A felhőket nézem, ahogy a magasban fújja őket a szél. Jólesően velük szédülök. Nem történik semmi különös, hiszen nem is csinállok semmit. Mégis érzem minden porcikámban azt a megnyugtató zsongást, ahogyan áramlik bennem az élet. Létezem.

Amikor egy gyermek megszületik, érzékszervektől függetlenül, globálisan képes az őt érő ingereket integrálni, és belőlük lassan, lépésről lépésre kezdi körvonalazni saját valóját. A minket érő impulzusok tehát elemi szinten hatnak ránk, a kezdetektől fogva formálnak minket. Belőlük kapunk visszajelzéseket önmagunkra. Az alkotás dimenziója ez a bontakozás, egyfajta strukturálódás. Először csak a fények rendeződnek ritmussá, kialakul a nappal, az éjszaka. Az idő távlatában fokozatosan rajzolódnak ki a részletek. A minket körülvevő világ, a benne megjelenő emberek különféle dinamikák mentén kapcsolódnak hozzánk. Hol közelednek, hol távolodnak. A hirtelen rendezetlenséget rend követi, megjelenik a harmónia mint érzet. És a nagybetűs élet néhány hét alatt kész szimfóniává árad. Meghatározott forma szerint ömlik, betöltve minden pillanatot.

Olyan könnyű és természetes folyamat ez így kívülről. De benne lenni, megélni, megoldozni érte minden percben egyszerre felemelő és fárasztó. Amolyan édes teher, szülőként egyensúlyozni az ösztönösség és a tudatosság között. Teret engedni a szabad, érzelmileg biztonságos fejlődésnek, miközben mi magunk is folyamatosan formálódunk.

Pontosan nyolc évvel ezelőtt léptem rá az útra, amely zeneterapeutává, majd szülővé érlelt. Minden mélységét és magasságát a saját bőrömmön, egészen a sejtek szintjén tapasztaltam, és hiszem, így tudok önazonos lenni, hiteles maradni.

Legmeghatározóbb társas kapcsolódásunk a saját édesanyánkkal való viszonyunk. Elemi erővel hívott magához a téma, hogyan tudom ezt a kapcsolatot zenével, saját hanggal segíteni, támogatni. Gondoljunk csak bele, a születés utáni élet első érintései, ízei, illatai, hangjai, szavai milyen mélyen ivódnak belénk. Ezek mintájára kezdünk el mi is érinteni, érezni, hangot adni, beszélni, kapcsolódni. Apró gyermekként feltételek – esztétikai és társadalmi elvárások – nélkül viszonyulunk mindehhez. Bizony a hangokhoz is. Legyen bármilyen is az anyai hang, a gyermek számára a legszebb, a legnagyobb biztonságot adó mind közül. Ölel, ringat, nyugtat, vigasztal. Érzelmekkel sűrűn szövetelt anyag, benne van a fáradtság, az öröm, az aggodás, a kötődés, egyszerűen minden. És ez így is van rendjén. Mondhatjuk, hogy a legőszintébb hangszer a saját hangunk, csöndünk, és a legintimebb közelséget tudjuk általa megteremteni ember és ember között.

Alapvető szükségletünk hangokkal kapcsolódni. Nemcsak másokhoz, önmagunkhoz is.

Ahogy fényt szül az árnyék, hangot a csönd. Így hát néha csak becsukom a szemem, hallgatom a zsongást, teleszívom a tudóm, és kiengedem a hangom. ■

Gál Judit

Vissza a természetbe, gyerekek!

Lejegyezte: **Farkas Anita**
Fotó: **Vermes Tibor**

A történetünk az ezredfordulóig nyúlik vissza, amikor összevonták Egerben az óvodákat, és kialakultak a körzetek, így a miénk, a felsővárosi is. Öt tagintézményünk van, köztük az 1952-ben épült Berva-völgyi óvoda a város szélén, nagyon szerencsés környezetben: gyalog tíz percre van az erdő és a patakpart. Nem véletlen, hogy éppen ott kezdődött el az a környezeti nevelési program, amelynek eredményeként az intézmény a városban eddig egyedülként Örökös Zöld Óvoda címet kapott.

A kollégák úgy gondolták, kellene valami, ami még vonzóbbá teszi ezt a helyet a gyerekek és persze a minket választó szülők számára. Én már régóta felfedeztem magamnak Rousseau-t és azt, hogy az ő kétszázötven évvel ezelőtti nevelésről megszületett gondolatai ma is mennyire korszerűek, a mondatai szinte szó szerint alkalmazhatók. Általában mindenki csak a „Vissza a természetbe!” gondolatát ismeri, azt már kevesen tudják, hogy ő ilyenkor nem csupán a külső környezetre, hanem a gyerek belső világára is gondol. És arra, hogy olyan pedagógiát válassz, amely a gyerek természetéhez közelít. Vettünk hát egy nagy levegőt, és 2017-ben itt, a Berva-völgyben Rousseau nyomán elindítottuk a természetelvű óvodai nevelést, ráépülve a már jól bejáratott zöldprogramra.

Az első lépésünk az volt, hogy számúztunk az oviból minden műanyagot, nálunk csak természetes anyagból készült játékok vannak, s folyamatosan gyűjtjük és felhasználjuk a terméseket, terményeket is. A szokásos egyenbútorokat nagyanyaink kredenceire cseréltük, a folyosón sem öltözőszekrénysor van, hanem mászófalas csúszda, taktilis érzékelőpálya, plafontól lógó kötelek sarazóedénykéekkel és homokozók – ezzel is készítve a gyerekeket a minél több mozgásra. A foglalkozások java része a természetben zajlik. Ha például a kolléga mesélni akar, azt kint a réten, az erdőben, a patak mellett teszi, időjárástól és évszaktól függetlenül – a gumicsizma, az esőkabát és a bogárnéző itt mindenkinek alapfelszerelés. Ott kint pedig nincs szükség másra, mint a közösen felvágott gyümölcsre-zöldségre vagy együtt megsütött kis cipócskákra az elemózsiáskosárban: egy vaddisznólábnyomból vagy egy furcsa göcsörtös ágból önmagában varázslatos történet kerekedhet.

A természet ráadásul mindig új arcát mutatja, nem fordulhat elő az, amit mostanában egyre többször látni, hogy hiába áll halomban a sok szuper játék körülöttük, a gyerekek hamar unatkozni kezdenek, és a jókedvű zsongásuk belső feszültséggé nő, aminek düh, hiszti és agresszió a vége. A kicsik nálunk megtanulják szabályozni magukat, hiszen a saját tempójukban fedezhetik fel a világot és azt, hogy bizony nincs szabadság szabályok nélkül – ha letaposunk a virágot, nem nő többé újra, ha ordítózunk, az állatka elszalad, ha nem vigyázunk a nagyítóra, legközelebb bizony nem lesz mivel meglesnünk a bogarakat. És bár a tudományos kontrollvizsgálatok még nem indultak el, már most látjuk, hogy jó úton járunk. A Berva-völgyi ovisok kitartóbbak, kreatívabbak társaiknál, gazdagabb a szókincsük. Bízunk benne, hogy a nálunk eltöltött néhány év nem múlik el nyomtalanul, felnőttként ugyanúgy védelmezni, tisztelni fogják a teremtett világot – benne embertársaikat is. ■

Gál Judit az öt tagóvodából álló egri Benedek Elek Óvoda vezetője, az Eszterházy Károly Egyetem Tanító- és Óvóképző Intézetének mesteroktatója, a Rousseau-i természetelvű óvodai nevelési program kidolgozója

Pentz Csaba és Manka, a hűvös-
völgyi Kifli és Kocsmá tulajdo-
nosai

Pentz Csaba és Manka

Közösségi kocsmafoglalás

Szöveg: Weisz Teodóra
Fotó: Muray Gábor

EMBEREK, BESZÉLGETÉS, JÓ ITALOK, FRISS HÁZI KIFLI IGAZI HÚVÖSVÖLGYI HANGULATBAN - HANGZIK A KIFLI ÉS KOCSMA ÖNMEGHATÁROZÁSA. A KÉNYSZERŰ BEZÁRÁS IDEJÉN MI HIÁNYZIK A LEGJOBBAN?

Csaba: Mind hiányzik. Leginkább persze az emberek. A kocsmárosság részben szociális munka, ennél fogva amikor nincsenek körülöttem, akik körülöttem szoktak lenni, akkor nagyon hiányoznak.

„A KIFLI ÉS KOCSMA MINDANNYIUNK SZÍVÜGYE. MEGMARADÁSA LÉTKÉRDÉS SZÁMUNKRA IS” - ÁLL A LEVÉLBE, AMELYET A TÖRZSVENDÉGEIK JUTTATTAK EL ÖNÖKHÖZ NEMRÉGIBEN PÉNZÖSSZEG KÍSÉRETÉBEN. MEGLEPŐDTEK?

Csaba: Hát persze, meglepődünk. Ezekkel az emberekkel szeretjük egymást, de azért meglepő volt megélni ezt a legjobb értelemben vett civil összefogást. Jólesett emberileg, mentálisan, meg persze jólesett a cégnek is, mert addigra nem volt egy fillér tartalékunk se. Sírdogáltunk.

Manka: Sírdogáltunk, igen. Elsőre nem is tudtuk végigolvasni a levelet, többször neki kellett futni. Átlagos hétköznap este volt, hétkor csöngettek. Csabi kiment, majd bejött, hogy hoztak egy csomagot. Kértem, hogy mutassa már, mi az. És látom, hogy a feladók a Kifli és Kocsma törzsvendégei. Kinyitottuk, benne volt a levél meg a kis dobozka. Azt éreztem, hogy a szeretetnek ereje van. Ez talán pátoszosan hangzik, de nem sok ilyen pillanat van az ember életében. Mint amikor olimpiát nyersz: befektetsz erőben, kitarásban, mindenben, és egyszer csak egy masnival átkötte visszakapod.

MITŐL LETT A KIFLI ÉS KOCSMA KÖZÖSSÉGI OÁZIS, A NAGY TALÁLKOZÁSOK HELYE?

Csaba: Nem tudjuk. Nagy részben szerencse, azt szoktam mondani. Egyszer csak elkezdtek jönni olyan vendégek, akiket szívesen láttunk. Meséltek rólunk a szomszédainknak, a barátainknak, ők is lejöttek, itt összehámozta, aztán már lejöttek együtt. Ahogy nőtt a közösség, egyre kevésbé érezte jól magát az, aki nem volt idevaló. A vendégek foglalták el a kocsmát maguknak. Elfoglalhatta volna akár egy csomó nem jó arc is, de nem így lett. Persze igyekszünk velük úgy bánni, ahogy mi szeretnénk, hogy törzsvendégként bánjanak velünk.

Manka: Kereskedő voltam, és megtanultam egy nagy embertől: ha valamit nem tudsz, kérdezd meg a vevőidet, meg fogják mondani. Így is lett. Valódi kapcsolatba kerültünk a vendégeinkkel, a visszajelzéseikből építkeztünk, fejlődöttünk, és megerősítés volt, hogy egyre többen jöttek.

MILYEN LESZ AZ ELSŐ NAP A KORLÁTOZÁSOK FELOLDÁSA UTÁN? HOGY KÉSZÜLNEK RÁ?

Manka: Arra számítok, hogy olyan lesz, mint a tavalyi lezárás után. Az az igazi májusi, rozéfröccsös idő volt, a kerthelyiséget lehetett kinyitni, nyílt a lilaakác, úsztunk az illatában. Azt hittem, olyan roham lesz, hogy nem fogjuk tudni kezelni. De nem így történt. Jöttek az emberek, örültek nekünk és egymásnak, kértek két sört, elmentek, aztán újabbak jöttek ahhoz az asztalhoz, és két sör után mentek is. Igazi beszélgetős este volt.

Csaba: Biztos, hogy nem egyemberes nap lesz a pultban. Még nem készítettünk beosztást, de szerintem mindannyian itt leszünk. Múltkor összeszámoltuk, huszonöt fős foglalásunk van az első napra úgy, hogy nem tudjuk, mikor lesz az a nap. Úgy gondolom, hogy nemcsak nálunk, hanem az összes létező vendéglátóegységben telt ház lesz. És ez nem az italról szól. Az embereknek egyszerűen már hiányzik, hogy együtt legyenek.

A HÓNAP EMBERE

Szöveg: Farkas Anita
Fotó: MTI / Mohai Balázs

Hámori Máté

Nem is olyan régen még vérre menő vitákat folytattunk arról, ki melyik együttesnek „drukkol”. Ez meghatározta a helyünket is az adott közösségben, vagyis a zene az identitásunk része volt. Mára viszont maga az identitás kérdése is nagyon ingoványos talaj lett a nyugati társadalmakban. Miközben egyre nehezebb válaszolni arra, hogy kik vagyunk, hova tartozunk, a lelkünk mélyén mind jobban érezzük valaminek a hiányát. És szonjazzunk minden olyan, a lelkünket feltölteni tudó dologra, ami ráadásként az identitásunkban – abban, ami emberré tesz minket – is meg tud erősíteni.

„Ezért van óriási szerepük a művészeknek. Hiszen amit mi csinálunk, nem a szórakoztatás miatt annyira fontos, hanem éppen e vigasztaló és emberiidentitás-képző erő miatt” – mondja Hámori Máté. A Liszt Ferenc-díjas karmester, az Óbudai Danubia Zenekar művészeti vezetője ezért igyekszik nem elefántcsonttoronyból figyelni a világot, hanem a gyakorlatban is tenni azért, hogy a megkopott kodályi gondolat – a zene mindenkié – újra kézzelfogható valóság legyen. Ahogyan karmesterként igyekszik a zsongásból, az egyes emberek energiáiból, sok-sok órányi gyakorlás után belerakott hangjaiból rendezett, harmonikus egységet teremteni, olyan következetesen és eltántoríthatatlanul hisz benne, hogy a zene mint közösségi élmény mindenki számára megérthető, átérezhető, és származástól, anyagi helyzettől, egészségi állapottól függetlenül mindenkinek alanyi jogon jár. Ezért tartanak a Danubiával humoros-interaktív, a szokásos „hangszersimogatókon” messze túlmutató gyerek- és ifjúsági koncerteket, ezért hozták létre a stand up comedyt és a klasszikus zenét összeházasító *A zenegyűlölő* című előadás-sorozatukat, ezért muzsikálnak együtt a máltai szimfónia program keretében hátrányos helyzetű gyermekekkel, és ezért játszottak többször siketeknek és nagyothallóknak is. A zene ugyanis „olyan hatalom, amely hangok nélkül is hallható”, az együttlét örömeivel kiteljesedve nem csupán a térben, hanem a lélekben is zsong, rezeg.

A fejét folyton új ötleteken törő Hámori Mátét és csapatát a járványhelyzet sem törte meg, sőt. Sok hónapnyi készülés után az év elején elindították az Út a zenéhez nevű platformjukat, amely egyszerre virtuális koncertterem streamelt előadásokkal, illetve archív felvételekkel és rendhagyó zenei videómegosztó. Az egyes darabok vagy néhány perces részleteik azonban nem a megszokott módon, azaz a zeneszerzők neve vagy a műcímek alapján kereshetők, hanem hangulatok alapján összesen negyven kategóriába rendezve. Harc, hős, kaland, közösség, 18+, pszichó, más-világ, lélek, dark, egyedül, szenvedély – mintha csak a Netflix vagy az HBO Go kínálatából válogatnánk kedvünk és befogadóképességünk szerint, eldöntve, mikor és milyen mélységekig megyünk tovább.

„Régóta keresem az utakat, hogy olyanokhoz is el tudjam juttatni a zenét, akik valamiért úgy gondolják, hogy nem fogékonyak rá” – mondja Hámori Máté. Az Út a zenéhez ehhez egy újabb lépés, olyan kapu, ahova nem csak az elitistáknak és a vájt fülűeknek szabad a bejárás.

Sárga fecskefarkúak, bársonyos nappali pávaszemek

Szöveg: **Bencsik Gábor**

A budakeszi vadsparkban sétáltunk apámmal és anyámmal a még lombtalan erdő fái alatt. Apám egy időre a Korányi-szanatórium lakója volt, és ha a látogatására mentünk, inkább a közeli erdőt jártuk együtt, mint hogy a kórház folyosóján ülünk zavartan el-elakadó beszélgetésben. Így történt ezen a március eleji vasárnapon is.

– Odanézz, muflonok!

Jobbra előttünk domb emelkedett, annak a tetején állt a mufloncsapat, az ég hátterére kirajzolt tucatnyi állat, szép ívű szarvak keretébe foglalt tucatnyi felénk forduló tekintet. Nem látszottak ijednek, inkább kíváncsinak. Megálltunk, néztük őket, ők minket, aztán különösebb sietség nélkül elballagtak, eltűntek a domb túloldalán.

Igazság szerint akkor, 1969 tavaszán még nem is létezett a vadspark, csak a kirándulóerdő. A világ fogalomtárába a közjóléti célú erdőgazdálkodás, amúgy magyar kezdeményezésre, majd csak 1972-től került bele, korszerű parkerdőket a nyolcvanas évektől kezdtek kialakítani. A gyalogutak azért már megvoltak, és kirándulókat is lehetett látni, szerencsére nem sokat. Azon a tavaszon ezt az erdőt jártuk hetente, kéthetente, és én alig vártam, hogy eljőjjön a látogatás ideje.

Attól fogva a minden évi tavaszvárásnak ez is része és oka volt: hogy végre

járhassuk újra az erdőt. Várni a tavaszt, figyelni a kopasz fákat, hogy az ágak végén fölbukkan-e egy kicsi zöld szín. Messziről ilyenkor olyanok a fák, mintha zöld fátyol terülne rájuk, a rügyeket külön-külön kivenni nem lehet, de a zöld szín már ott lebeg az ágak között.

Aztán ha teljes pompájában kibomlott a tavasz, annyi időt tölteni a szabadban, amennyit csak lehet. Benne élni a természetben, figyelni minden apró rezdülését, csodálni az élőlényeket, a természetnek részesévé válni, eggyé válni vele. Madarakat, bogarakat figyelni, lepkét gyűjteni.

Ahol akkor laktunk, a szomszéd kertben nyáriorgona nőtt, odagyűltek gyakran a lepkék, sárga fecskefarkúak, bársonyos nappali pávaszemek, téglavörös rókafelekék, egyik szebb, mint a másik. Szerettem a sárga citromlepkéket is, a kicsi kék boglárkákat, a szendereket egyenesen csodáltam, a villámgyors röptüket, lebegésüket a virág kelyhe fölött.

Gyűjtöttem is őket, lécekből eszkáblált dobozban gombostűre tűztem, és irigyeltem a szomszéd srácot, akinek tenyérnyi éjjeli pávaszeme is volt, igaz, nekem meg szebb szendereim, azokat ő irigyelte. Néha sikerült igazi gyűjtődobozhoz jutni, felnyitható, üvegezett fedéllel; volt, aki csak úgy összevissza beletűzködté a maga lepkéit, volt, aki szép sorban sorakoztatta őket szín és nagyság szerint.

Készülnek-e még lepkegyűjtemények? Nem tudom, valahogy az értelmetlen pusztítás rossz érzése ébredt körülöttük. Új érzés ez, zavarba jön tőle az ember. Évezredek teltek el úgy, hogy ismeretlen volt, de úgy tűnik, hogy most már velünk marad, ameddig beelátunk a jövőbe. Már nem esik jól letépní a virágot, megfogni a lepkét, a vadász pedig valami pusztító, kegyetlen szörnyeteggé lett, akivel tisztességes ember nem közösködik.

Visszaemlékezem a muflonokra, ahogy ott állnak a dombélen, és gyerekkorom kedvenc olvasmányai, a vadász-könyvek jutnak az eszembe, Széchenyi Zsigmond, Kittenberger Kálmán, Molnár Gábor, azokat olvasni maga volt a varázslat, velük voltam Afrikában, Brazíliában, együtt nyomoztuk a vadat, és együtt örültünk a trófea szépségének.

Mintha ezekből a könyvekből a ma olvasója számára már nem a természet

szeretete, a természettel való azonosság csendülne ki. Mintha az ember és a természet harmonikus egysége megbomlott volna. Az eddig lepergett évezredek során benne éltünk, mostantól inkább mellette fogunk? Eddig éltük a természetet, mostantól óvjuk, növekvő szorongással, hogy mégis elpusztul a kezünk között?

A természet élete szakadatlan születés és pusztítás, anélkül hogy e születésnek és pusztításnak morális tartalma volna. Nem csupán az nem helyezhető el a jó és a rossz koordináta-rendszerében, ha a gyurgyalag megeszi a darazsát, de még az sem, ha a macska pusztá szórakozásból halálra gyötri az egeret. Egészen a közelmúltig annak sem volt morális tartalma, ha levágtuk a csirkét, amelyet hátul a baromfiudvarban neveltünk (izgalmas volt nagyanyámnál reggel összeszedni a tojást a csirkesza-

gú tyúkólban), és disznótort tartottunk az udvarban. Ráadásul ez utóbbinak többletjelentése is volt. Az ünneppé emelt esemény mélyén, rejtve bár, de évezredek mítosz lappangott, a halálból szakadatlanul újjászülető élet mítosza. A disznótorttal az életet ünnepeltük, nem a halált. Gyerekkoromban persze ezt nem tudtam, csak átéltem a kora reggeltől délutánra a szorongásból kibomló ünnepet.

De hiszen még a halál is az élet része volt a legutóbbi időig. Ültek a családtagok a nyitott koporsó körül, közöttük természetesen a gyerekek, nézték a beesett arcú nagypapát, akitől most a természet rendje szerint el kell köszönni. Szép kort ért meg, mondták egymásnak a rokonok, ahogy kikísérték az elhunytat, vonultak a harangszótól körülölelt koporsó mögött. Miután leeresztették, a göröngyök dobogása a

fedelén persze megrázta a jelenlévőket, de aztán már puha földre hullott csendesen a föld, elkészült a sírdomb, vége lett a szertartásnak, a maga évszázadok alatt kicsiszolódott szép rendje szerint végbement az elbúcsúzás, folytatódott az élet.

A macska elkapta az egeret, levágtuk a tyúkot, virágot szedtünk a réten, gombostűre szúrtuk a legszebb lepkéket, és elbúcsúztunk azoktól, akiktől az élet rendje szerint el kellett búcsúzni. És gyerekeket neveltünk, mert gyerek nélkül nincs tartalmas élet (ezt sem gondolta így végig senki, egyszerűen tudta), és templomba mentünk, mert az ember ünnepnapon templomba megy, hogy a lelkét megfüröszse, végeztük a munkánkat, és tudtuk, hogy vétkesek vagyunk, de törekszünk a jóra, arra, hogy szerethessünk és szerethessenek. És majd tőlünk is elbúcsúzzanak, ha eljön az ideje.

Ahogy öregszik, minden generáció meglepődik rajta, mennyire megváltozott a világ. Régi dolog ez, egyidős az emberiséggel. Most mégis mintha valami minőségileg újnak volnánk a tanúi, történelmi határhoz érteztünk volna. Az emberiség történelmének minden percét a természettel egységben élte – egészen a közelmúltig. Csodálta például a lepkéket, megfogta és dobozba tette őket. Lehetséges, hogy többé már nem teszi? Vagy ami most ránk nehezült, ez a szorongó leszakadás a természetről csupán pillanatnyi félresiklás, hogy aztán minden visszatérjen a maga örök kerékvágásába? Legalább az unokáink megérik még a választ? ■

A HELY SZELLEME PROMONTOR

Több mint száz kilométer hosszú pincerendszer húzódik meg Budafok alatt. Az üregek – amelyek egykor borospinceként, majd kőfejtő helyként, később lakásként, ma pedig főleg garázsként szolgálnak – a változó idők lenyomatai. A település pedig e mélyen gyökerező múltja és a felszínre hozott értékeinek hála, úgy simul bele a fővárosba, hogy közben megőrzi egyedi vonásait.

VÁROS A VÁROSBAN

Szöveg: Meszleny Zita
Fotó: Földházi Árpád

A főváros látszólag olvasztótégelyként nyeli el Budafokot, a nagy múltú településrész mégsem higul fel ebben a Budapestnek nevezett örvénylő masszában. Saját történelmére alapozva őrzi egyedi karakterét.

Belvárosi terek, bevásárlóközpont, véget nem érő panelsorok, a semmiből kinőtt lakópark, elhagyott gyárak, felüljáró, újabb szalagházak, majd egyre alacsonyabb épületek, bájos macskaköves utcák. A villamosról leszállva a végállomástól végállomásig utazás különös hangulata fog el.

Budafok vagy Dunafok – nemhiába dilemmáztak így százharmincöt évvel ezelőtt az akkor még nagyközség nevét magyarosítani kívánók. A Duna jobb partján, Budapest egyik legdélebbi pontján fekvő település mint város a városban őrzi saját történelmére alapozott identitását. Minderről Garbóci László mesél, aki – miközben egy kora tavaszi napon bemutatja a környéket – a régi utcákat járva több ezer év eseményein vezet végig.

EGYIPTOM HELYETT DÉL-BUDA

A helytörténész számára Budafok nem valaminek a széle, hanem a világ közepe. Felmenői – ahogy azt visszavezette – az ezerhatszázas évek végén az első német telepesek között érkeztek a vidékre, dédapja bő évszázaddal ezelőtt Budafok nagyközség bírója volt. A leszármazottai azóta is mind itt élnek, sőt szomszédok. Noha László kezdetben úgy képzelte,

a távoli Egyiptom kutatója lesz, végül maradt szűkebb páttriájánál. Hieroglifák fejtegetése helyett már a gimnáziumi történelemszakkör tagjaként tízkilós orsós magnóval látogatta a kerület nagy öregjeit, hogy megörökítse életük történetét. „Annyi különböző emberrel, izgalmas sorssal talákoztam akkor, hogy az érdeklődésem azóta is kitart, sőt növekszik” – magyarázza szenvedélye okát.

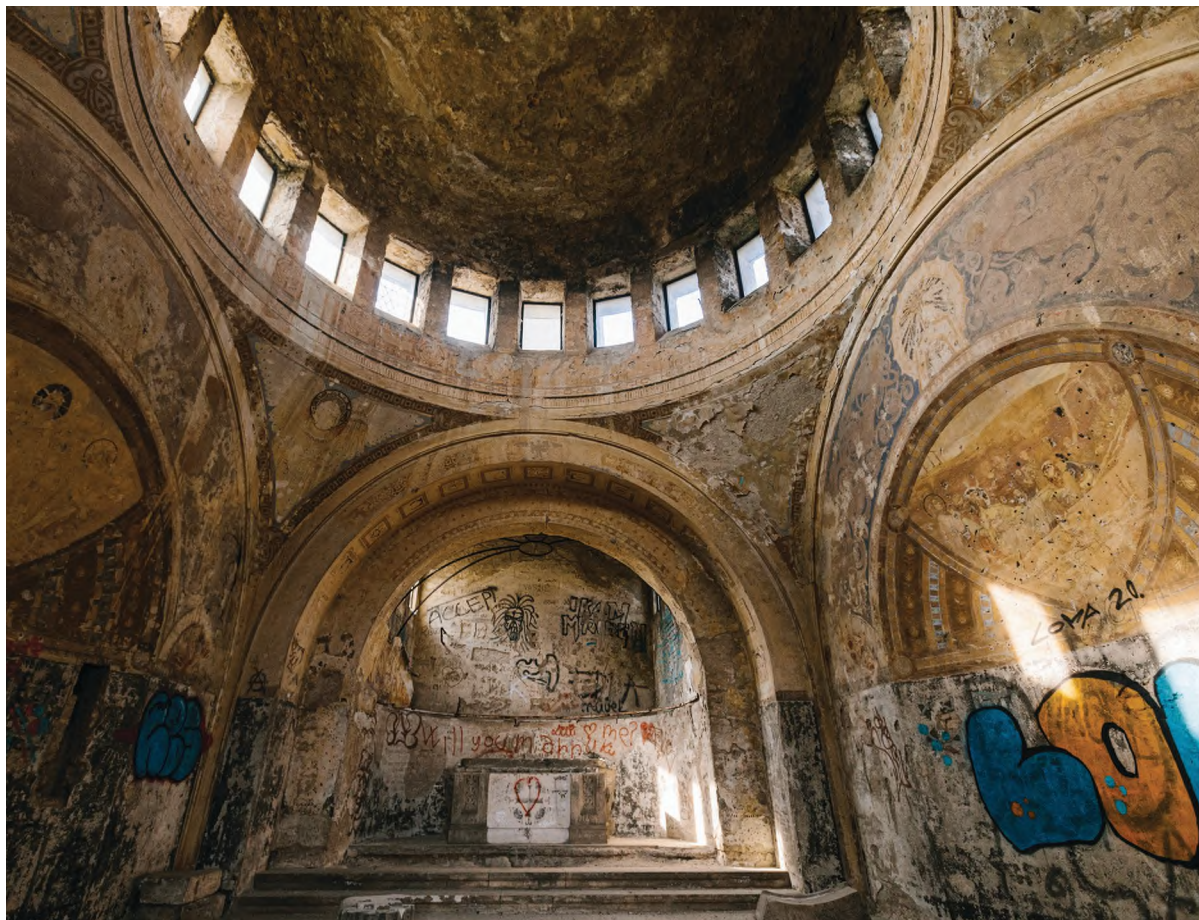
Az eltelt öt évtized alapos kutatómunkáját bizonyítja, hogy Budafok történetét nem családja érkezésétől, hanem jó pár millió évvel korábbról kezdi. Mint megtudom, „hogyan lett Budafok azzá, amivé, azt a szerencsés földrajzi adottságainak köszönheti. A víz közelsége, a tétényi fennsíkot harminc-negyven méter mélyen borító mészkő mind csábította a népeket”, a keltákat, a rómaiakat, Tétény vezért, majd IV. Béla idején a környékbeli három virágzó település, Csút, Kocsola és Kánya lakóit. Ám a török hódoltság itt is cezúrát hozott. Az újjáépítés Habsburg-hű urak indítványozására történt. „Savoyai Jenő tér” – idézem fel erre fel a villamosvezető recsegő hangját, miközben László a betelepítésekről beszél. A 18. század végétől a 19. század közepéig több hullámban érkeztek főleg a Rajna

A hathektáros Törley-birtok legmagasabb pontján épült fel a családi mauzóleum, ahová halála után Törley József hamvait helyezték. Az 1950-es években a sírhelyet kirabolták, az épület azóta is felújításra vár

vidékéről a német ajkú szőlőművesek, köztük a helytörténész ősei is Promontorba.

MAGASSÁGOK ÉS MÉLYSÉGEK

Promontor Budafok korábbi neve. „A szó egyszerre jelöl hegyfokot és szőlővel beültetett domboldalt. Mivel a település partján a mészkőfal meredeken szakad le a Dunára, a korbán pedig az egész területet szőlőtáblák borították, minden szempontból találó a név” – magyarázza a helytörténész, miközben a környék legrégebbi részére, a Péter-Pál utcába érünk. A völgyben – valójában egy több millió évvel ezelőtti földrengés nyomán kialakult repedésben – épült ház sor a főváros egyetlen copf stílusú utcája. A kerítéseken kővázák sorakoznak, a díszes homlokzatú házak több-kevesebb sikerrel harcolnak az idő múlásával. Noha a meredek kertek alatt húzódó széles pincék nagyja már inkább garázként szolgál, a legtöbb udvarban még látni néhány szőlőtőkét mintegy mementóul annak a kornak, amikor szinte a teljes

lakosságot a bortermelés tartotta el. A régi szép idő, amely emlékét az utca őrzi, egészen a 19. század végéig tartott. „A filoxéra gyakorlatilag tíz év alatt leradírozta a szőlőtáblákat a dombokról” – mesél a tragikus fordulatról László, majd a folytatásból kiderül, a visszatelepítés már nem volt opció, hiszen Pest és Buda egyesülése után a főváros rohamléptékű fejlődése az ipart a külső területekre, többek között Budafokra szorította.

Ekkor az emlegetett mészkőretegnek ismét hasznát vették a helyiek és az újonnan a város köré költöző munkások. A szőlészet helyett a bányászaté lett a főszerep. Az innen kivájt kövek többek között a budai paloták, illetve a Váralagút falait erősítik. A borászati és bányaműlt okán ma is több mint száz kilométer hosszú pincerendszer húzódik Budafok alatt. A talaj adottságait rajtuk kívül a frissen beköltözők is kihasználták. Akinek nem tellett felszíni építkezésre, a földbe vájt magának házat. „Számptalan kép van a huszadik századi újságokban barlanglakásokról,

„Annyi különböző emberrel, izgalmas sorssal találkoztam akkor, hogy az érdeklődésem azóta is kitart”

amelyek tetején kéményhez kötött kecskék legelnek” – meséli az akkori budafoki hangulatról a helytörténész, hozzátéve, hogy bár az építményeket a tüdőbaj idején sorban számolták fel, ő még találkozott az utolsó barlanglakók egyikével, akinek a házát mára múzeumká alakították át.

EGY VÁROS ÁLLOMÁSAI

A lejtős utcát, amelyen lefelé sétálunk, víz-elvezető csatorna választja ketté, partján lassanként rügyező fák sorakoznak. „Emlékszem, az ötvenes években a fák alatt még padok is voltak, amelyeken ülve az asszonyok egy sajátos promontori sváb dialektusban diskuráltak, eső után pedig a bártabb gyerekek teknőben ülve sodródtak a patakban” – emlékszik vissza idegenvezetőm. Szinte minden épületről van egy érdekes története. Elhagyjuk például a Seybold–Garab-pincét, amelynek fogadóterme egy több mint kétszáz éves hordót rejt a falán Zsolnay-díszítéssel, majd a romos, romantikus stílusban épült Czuba–Durozier-kastély, az ország egykori legnagyobb konyakgyára mellett vezet az utunk. Az utca alján aprócska kápolnához érünk. „A 18. században pestis tizedelte a lakosságot. Az egyik helyi sörfőzde tulajdonosa megfogadta, ha ő családjával együtt túléli a vészt, templomot emel a településnek. Noha ő nem érte meg a járvány végét, a lánya teljesítette a fogadalmat” – fedi fel a kis barokk épület eredetét László, s a budafoki falak csak úgy ontják magukból tovább a történeteket. A kápolna szomszédságában álló nagyobb templom például Mária Terézia adományából épült, aki cserébe Ausztria védőszentjéről, Szent Lipótról nevezte el az épületet. S ki gondolta volna, hogy amikor a szabadságharc leverése után Ferenc József nagy erőfeszítések

árán megtalálta az elrejtett Szent Koronát, úgy rendelkezett, hogy hadigőzssel Promontorra hozzák, majd ha itt megbizonyosodtak a hitelenségéről, tizenkét ágyúlövessel értesítsék Budát az ékszer érkezéséről?

Miközben hallgatom a színes történeteket, a kápolna mellett emelkedő kálváriadombon felfelé haladva magunk mögött hagyjuk a kis völgyet. A házak által közrefogott stációkat végigjárva lenyűgöző panoráma tárul elénk. A távolban a Gödöllői-dombság vonulatai sejlenek fel, valamivel közelebb a Gellért-hegy zöldje ellensúlyozza a városi szürkeséget. A szomszédos magaslaton a fák között a jobb sorsra érdemes Törley-mauzóleum tornya fehérlik, vele szemben a csepeli gyárak kéményei magasodnak. Alattunk Budafok nyüzsög, él, írja tovább a történetét. A végállomásról villamos gördül ki épp, hogy aztán a macskaköves utcákat maga mögött hagyva eltűnjön a panelsorok között. ■

*Budafokon, a Duna partján
állt egykor a Kutyavilla
halászcserda, amely mindig
friss halászlevével sokakat
csábított az asztalához.
Rendszeres vendég volt itt
Krúdy Gyula, aki nemcsak
barátnőit hozta a vendéglőbe,
de Bródy Sándorral is itt
kötött barátságot*

CSILLAGOK A PALACKBAN

Szöveg: **Szentei Anna**

Fotó: **Földházi Árpád**

Hogyan lett a bácskai gazdálkodó fiából a dualizmus egyik legsikeresebb gyárosa és innovátora? Min vitáztak a budafoki pezsgőurak a 19. század fordulóján? Időutazásunk a boldog békeidőkbe és a Törley József alapította budafoki pezsgőgyár aranykorába repít.

Adél-budai lankákon magasodó, a Loire menti középkori romantikát megidéző, historizáló Törley-kastély messziről látható a Budafok felé kanyargó útról. A kastély alatt terül el az építető és gyáralapító Törley József birodalma, a pezsgőgyár téglával kirakott, méltóságteljes épülettömege. Az 1880-as években alapított gyár Anna utca felőli traktusában ma múzeumot működtetnek, amely a Törley család és a honi pezsgőgyártás történetére emlékezik. Lőrík Tamással, a cég márkamenedzserével itt kezdjük a 19. század második felét megidéző utazásunkat.

„A pezsgőgyártás a hagyomány szerint a franciákhoz kötődik – a gasztronómia iránti elköteleződésüket ismerve nincs is kifogásunk e verzió ellen –, az erről szóló anekdota a 17. század végére vezet. Eszerint Dom Pérignon, a champagne-i Hautvillers településen álló bencés apátság pincemestere igencsak kedvelte a jóféle borokat, és néhány palackkal, biztos, ami biztos, elrejtett saját használatára. Napi teendői között azonban elfeledkezett róluk, az ital pedig egy éven át érlelődött a palackban. Aztán eszébe jutott a rejtkehelyen őrzött nedű, s amikor kinyitotta, a szénsavas ital kirobbant az üvegből. A derék szerzetes állítólag nem hagyta kárba veszni az italt, megkóstolta, és felkiáltott: »Csillagokat iszom!« – idézi fel a pezsgő

születésének legendáját Lőrík Tamás, miközben a múzeum tárlói között sétálunk.

Az egyik tablón archív képek sorakoznak: a Törley család tagjairól készült életképek és portrék. Szigorú arcok néznek ránk másfél évszázad távlatából, szemükben büszkeség és eltökéltség.

„A családi genealógia egészen a török időkig vezet, számos katonát találunk a felmenők között. Törley Józsefnek, a pezsgőgyár alapítójának édesapja Schmierl Valentin néven látta meg a napvilágot egy bácskai nagygazda gyermekeként. Az 1848–49-es szabadságharcban már Törlei Bálint néven harcolt – a németes csengésű nevet jobbnak látta maga mögött hagyni” – kezd Lőrík Tamás a család történetének felelevenítésébe. Bálint vadász hadnagyként Kossuth Lajos testőrségéhez tartozott, és vele tartott a száműzetésben is.

BACCHUS A GYEPEN

A dualizmus kora azonban egészen másfajta lelkiületet kívánt az érvényesülni vágyó fiataloktól. A század utolsó harmadának robbanásszerű fejlődésében a Törley Józsefhez hasonló innovatív szellemek jártak az élen. Bálintnak – mint a mesében – három fia született: Antal, aki elszakadt a bácskai családi birtoktól, és építészmérnök lett, Gyula, aki a birtokot igazgatta, és József, a legkisebb, aki örökség

híján Grazban végezte a kereskedelmi akadémiát. Az iskolában összebarátkozott a champagne-i szőlősgazdák gyermekeivel, és Franciaországba ment szerencsét próbálni. Bekapcsolódott egy francia pincészet munkájába, majd 1880-ban, huszonkét évesen megalapította az első Törley-pezsőgyárat Reimsben. A kor szokása szerint a gazdától nyers pezsgőt vásárolt, kezelte, majd saját név alatt hozta forgalomba.

„Törley József egyik beszerzőkörútján Etyekre vetődött, ahol meglepve tapasztalta, hogy az ottani meszes talaj és hűvösebb klíma hasonlít a champagne-ihoz, Promontoron, azaz a majdani Budafokon pedig mészkőbe vajt pincerendszert talált. A két dolog határozott tervvé állt össze a fejében, amelyet nem sokkal később meg is valósított: hazatelepítette a gyárat Magyarországra. 1882 augusztu-

sában be is jegyezték itt a Törley Pezsőbörgyárat” – szövi tovább a történetet Lőrík Tamás.

Közben a gyárépület mellett emelkedő lankán sétálunk a téglalboztos pincerendszer kapujához. A homályos téglacsarnok tágas járataiban pezsgőmáglyák, rázóállványok, százéves dugózógépek és más ősrégi alkalmatosságok között vezet az út. Igazán nem nehéz itt, a föld mélyén elképzelni, ahogy Törley az első felfedezőútján a szurkos fátylak fényénél szemléli majdani birodalmát. És hogy a párhuzam tökéletes legyen: itt ma is a tradicionális champagne-i technika alapján készítik a pezsgőt.

Aztán felsétálunk a felszínre: a budafoki pince feletti teremben egy jókora majolikacsempén a századforduló éveit örökítették meg, Törley József magyaros öltözetben feszít a kastély teraszán, mellette felesége, az ókori bacchánok felvonulására

A Törley család sosem használta életvitel-szerűen a budafoki kastélyt. Az épület inkább reprezentációs célokat szolgált, vendégek szálláshelye, fogadások színtere volt

emlékeztető menet pedig szőlővel, borral, zenével járul eljünk – a szecesszió stílusában készült képet Zsolnay Vilmos ajándékozta nagyrabecsülése jeléül barátjának 1904-ben.

A pincesor előtt szőlőtőkével szegélyezett, pázsitos terasz. És ha már szóba került a művészet: a zöld gyepek közepén Törley Mária szobrászművész alkotása, a Bacchus és a bacchánsnők vigasságát megidézõ szoborcsoport áll. A családtörténet, a művészet és a pezsgõ triászát legszebben ez az alkotás jelképezi.

KINÉL LEGYEN A PINCEKULCS?

„Kezdetben a Péter-Pál utcában folyt a termelés, aztán megvásárolták az Anna utcai területet a gyár számára. Törley a barátait, Louis François-t, majd annak öccsét, Césart is Magyarországra csábította, ám a kezdeti együttműködés egy vita miatt meg-

hiúsult. Az egyik verzió szerint a pincekulcson, egy kevésbé elegáns változat szerint a részesedésen veszttek össze. 1886-ban kiváltak a François testvérek a Törley-cégből, és riválisuk szomszédságban felépítették gyárukat.” A 19. század vége azonban még az aranykor: Törleyék üzeme Európa legmodernebbje, gőzgépek sora segíti a gyártást, a pincében liftek, csigás emelők és ezernyi más új technológia vesz részt a termelésben. Az 1900-as évek elején már egymillió palackot adnak el.

Törley József vérbeli vállalkozó volt, s nagy gondot fordított a reklámra, a századforduló szecessziós stílusú plakátjai – Pólya Tibor és Faragó Géza munkái – mutatják, marketingstratégiában megelőzte a korát. „Ha egy vendéglátóhely nem volt hajlandó Törley pezsgőt árúsítani, a gyárigazgató strómanokat küldött oda, akik a vacsora rendelésekor

*„Szigorú arcok néznek
ránk másfél évszázad
távlatából, szemükben
büszkeség és eltökéltség”*

„A század utolsó harmadának robbanásszerű fejlődésében a Törley Józsefhez hasonló innovatív szellemek jártak az élen”

nagy hangon reklamáltak, mert nem találtak Törley pezsgőt az itallapon. A hangosan méltatlankodó vendég kellemetlen volt az étterem tulajának, néhány ilyen alkalom után beadta a derekát, és rendelt a budafokiaktól – mesél a korabeli gerillaakciókról a márkamenedzser. Törley ismerte az üzleti élet farkastörvényeit, a gyárért elment a falig: korabeli peranyagok mutatják, hányszor küldte bíróságra azokat, akik termékeinek nevét bitorolni akarták.

„Törley Józsi bácsi rendkívül invenciózus, széles látókörű ember volt. Nemcsak a pezsgőgyártás érdekelte, hanem az autók, az akkumulátorok és más effélék; az új ötletekre, új megoldásokra való nyitottsága sikerre vitte az elképzeléseit. A családban e vállalkozókedvet a következő generációk, a gyerekeim, az unokáim viszik tovább, az én fiatalkoromban az ilyesfajta egyéniséget letörte a rendszer” – meséli Törley József vegyészmérnök, a pezsgőgyár-alapító Törley József testvérének, Antalnak az unokája. Hozzáteszi: húga, a szobrászművész Mária alkotói vénájával, elhivatottságával ugyancsak a Törley ősök hagyatékát viszi tovább.

EGY AUTÓS LOVAG

Törley József a Magyar Automobil Club alapítójaként elsőként alkalmazott teherautót, mindenki más lovas kocsit használt. Egy elektromérnök barátjával elektromos gépkocsi előállításán kísérletezett, ám 1907-ben bekövetkezett halála megakadályozta ennek megvalósulását. „Ő okozta Budapest első dokumentált közlekedési balesetét: hússzal dőcögő autója elsodort egy utcseprőt, akinek az ijedségen kívül nem esett baja. Törley pár napi bérrel és egy láda pezsgővel kárpótolta a póru jár embert” – meséli Lőrök Tamás, hozzátéve, a lovagiasság amúgy a gyártulajdonos vérében volt: alapítványt hozott létre a magyar nyelv ápolására, és élelemmel segítette a szegény gyerekeket. A millenniumkor Ferenc József nemesi címmel ajándékozta meg – így vált a család előnevévé a csantavéri.

1907-ben ünnepelték a gyár negyedszázados fennállását, a vár kertjében ünnepséget tartottak, záróakkordként tűzijátékot lóttak az égre. Ez az év azonban más jót nem tartogatott a család számára: Törley József belgiumi útja során vakbélgyulladásban meghalt. „Felesége, Sacelláry Irén egyedül maradt, és mivel nem volt életben maradt gyermekük, a gyárat Antal gyermekei vitték tovább” – mondja Törley József. Az ő nagyapja, Törley Dezső volt a gyár utolsó tulajdonosa.

Az első világháború, majd az 1929-es gazdasági világválság súlyos próbák elé állította az immár öt világrészre exportáló pezsgőbirodalmat. A második világháború alatt szőnyegbombázás érte a gyárat, a szovjet csapatok feldúlták a kastélyt, az üzemet is kifosztották. Törleyék a vegzálás miatt panaszt tettek az állami vezetéknél, válaszul kitelepítették a családot, a gyárat államosították.

„Hétéves voltam, mikor Hajdúdorogra kellett költöznünk. Aztán amnesztiát kaptunk, de Budapestre nem jöhettünk vissza, így Nagykátára, az anyai nagyszüleimhez mentünk lakni. A kecskeméti piarista gimnáziumban érettségiztem, majd a központi direktíva ellenére – osztályidegen család gyereke ne tanuljon tovább – másodjára felvettek a vegyészmérnöki karra” – meséli Törley József, aki nagybátyja, Törley Dezső vegyész hatására választotta ezt a szakmát élethivatásul. Érdekeség, hogy Törley Dezső a műszaki egyetemen élelmiszer-vegyészetet tanított, és a diákjai közül többen dolgoztak később a gyár kötelékében.

Az üzemet a kommunista éra alatt ide-oda csatolták, csak a hatvanas évekre konszolidálódott a helyzete. A nyolcvanas évekre már az elvtársak sem vetették meg a korábban imperialista huncutságnak csúfolt pezsgőt, így a legnagyobb felvevőpiac a Szovjetunió lett. A privatizáció után, 1992-ben német befektetők vásárolták meg a gyárat, ám a pezsgő továbbra is itthon készül: magyar munkaerővel, magyar szőlőből, az itteni másfél évszázados hagyományok szerint. ■

A SZŐLŐBEN DÖL EL MINDEN

Szöveg: Meszleny Zita
Fotó: Földházi Árpád

Jó terület, alázat és megszállottság – sorolja Szentesi József a siker összetevőit. A borász tudja, miről beszél. Húsz éve a régi magyar szőlőfajták feltámasztására tette fel az életét, s noha akkor sokan kételkedtek az elképzelésében, ma már külföldi szakemberek és Michelin-csillagos éttermek várják, mi kerül ki a pincéjéből. Ő pedig nem tétlenkedik, miközben Budafokon pezsgőt is készít, épp olyan budai borfajta megalkotásán dolgozik, amelyet százharminc éve nem kóstolhatott senki.

A VÁROS ÁLTAL KÖZREFOGOTT KÓSTOLÓTERET, AHOL MA ÜLÜNK, ÉDESAPJA RÉGI PINCÉJÉBŐL ALAKÍTOTTA ÁT. NEHÉZ ELKÉPZELNI, HOGY ITT NEM IS OLYAN RÉGEN MÉG SZŐLŐMŰVELÉS FOLYT.

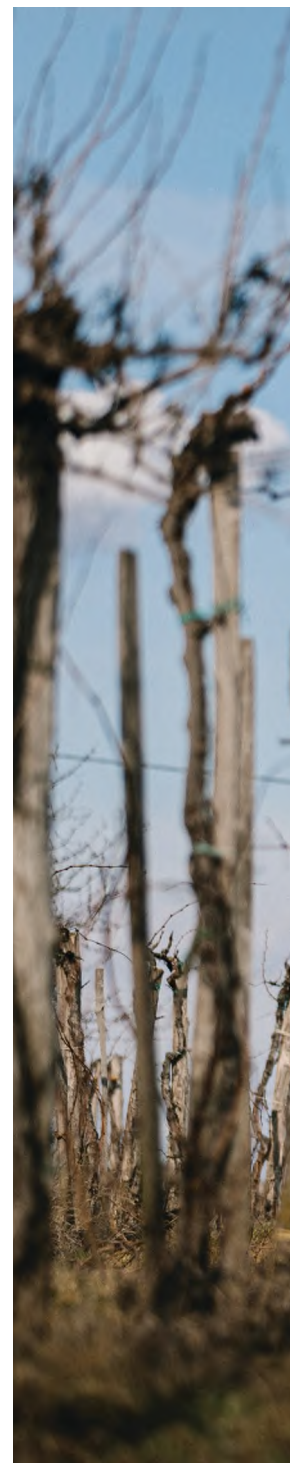
Pedig Budaörs szőlőterülete 1872-ben ötszázötven hektár volt, 1965-ben még háromszázhatvan, aztán 2001-ben már csak egyetlenegy. Ilyesmi arányok jellemzik az egész budai borvidéket, így Budafokot is. Az urbanizáció eltörölte a szőlőterületeket. Pedig a budai borok a régi leírások, utazói beszámolók szerint a legnemesebbek közé tartoztak. A sashegyi kadarka világhírnek örvendett, arrafelé ma mégis legfeljebb Kadarka utca van. Egy ismerősöm árverésen jutott hozzá egy patinás bécsi étterem borlapjához, amelyen a három legdrágább tétel között szerepelt a budai vörös, amely a magyar borágazat legjobb exporttermékének számított.

MIT TUDOTT EZ A TERÜLET?

Egyrészt nagy hagyományra tekintett vissza a borászkodás, másrészt a feltételek is adva voltak hozzá. Itt sikk volt szőlőt birtokolni. A tehetősek mind szőlőt vettek, műveltek. Nem mellesleg nyereséges passziónak számított a bortermelés: amit előállítottak, azt jó pénzért lehetett eladni. Ez látszik a régi budafoki épületeken is. Ráadásul a fogyasztás is hatalmas volt. A Monarchia idején harmincötmillió hektoliter bor készült – amelynek nyolcvan százaléka hazai piacon kelt el –, ma készül hárommillió.

MEG LEHET VALAMIT MÉG MENTENI EBBŐL, VAGY A BUDAI BORVIDÉKNEK BEFELLEGZETT?

Jó lenne valamit visszaszerezni a régi nimbuszól, de ez nagyjából lehetetlen. A területeket Budafokon, Nagytétényben, Budaörsön,

„Egy tőkén hat vesszőt hagyok,
azokon egy-egy fürtöt.
Így egy tőkén negyven dekától
nyolcvan dekáig terjedő tömegben
terem szőlő, pedig néhány fajta
tőkénként tíz kilót is tudna adni,
de ez a minőség egyik ára” – mesél
a hozamkorlátozás fontosságáról
a Velencei-tó környéki birtokán
Szentesi József

„A budai borok a régi leírások, utazói beszámolók szerint a legnemesebbek közé tartoztak”

Szentendrén a filoxéra után beépítették, a telek-
árak úgy elszálltak, hogy ilyen helyeken ma nem
kifizetődő szőlőt művelni. Nem tudom, hogy
lehetett volna megőrizni szeleteket. Talán ha nem
lett volna itt szovjet fennhatóság, talán ha
nem hagyták volna leépülni a borkultúrát,
ha lettek volna olyan döntéshozók, akik rendelete-
ket adnak ki ezeknek a vidékeknek a megőrzésé-
re, mint ahogyan például Bécs környékén történt,
akkor jobb helyzetben lennénk. Más bortermelő
országokban ezek a területek hatalmas értéket
jelentenek, kiemelt védeltséget élveznek.

ÉDESAPJA MÉG SZŐLÉSZETTEL FOGLALKOZOTT, ÖN MÉGSEM TERVEZTE FOLYTATNI A CSALÁDI HAGYO- MÁNYT. MI TÁNTORÍTOTTA EL?

Az előző rendszerben önállóan senki sem tudott
bort palackozni. Apukám nem írhatta rá egy
üveg borra sem, hogy Szentesi, nem örülhe-
tett annak, amit megtermelt, nem volt látható
eredménye a munkájának. Nem is volt tulajdon-
képpen semmi, ami megfogott volna ebben. Csak
azt láttam, hogy rengeteget gürcöl, ráadásul
nekünk, gyerekeknek is a szőlőbe kell járnunk.
Apukám mindig kérte, hogy tanuljuk meg
a mesterséget, mert mi lesz nélküle a szőlővel,
a területtel, de hiába. Harminc-egynéhány éves
lehettem, amikor csúnyán összevesztünk, és azt
mondtam neki: nemcsak hogy nem szeretném
ezt az egészséget megtanulni, de szőlőtőkét sem
akarok az életben többet látni.

MÉGSEM ÍGY LETT.

1993-ban elhunyt, rá öt évre pedig valami belém
csapott, azt éreztem, azért öregkoromra kellene
évi száz-százötven liter bor, amit nyáron a diófa
alatt, télen a kandalló mellett el lehet szürcsöl-
getni a barátokkal, a rokonsággal. Hogy ezt mi
okozta, nem emlékszem pontosan. Azt tudom,
hogy a szőlő olyan, mint az aids kórokozója. Köny-

nyű megfertőződni vele, kigyógyulni lehetetlen.
De legalább kevésbé halálos. Ma már tizenhat
hektár területem van a Velencei-tó környékén.
Nem apukám hagyatékaig, hanem jóval korábbra,
a filoxéra előtti magyar szőlőfajtákig nyúltam
vissza, olyan szőlőtípusokhoz, amelyekkel több
mint százharminc éve senki sem foglalkozott.
Eljártam árverésekre, 1880-ból vagy korábbról
származó leírásokat vettem, amelyekben felsorol-
ták, mik voltak akkoriban az első osztályú fajták.
Ezekből kiválasztottam tíz fehéret és tíz vöröset,
amelyeket elkezdtem szaporítgatni, közben auto-
didakta módon képeztem magam.

HONNAN SZEREZTE A TŐKÉKET?

A pécsi egyetem szőlészeti és borászati kutató-
intézetében minden fajtából van öt tőke. Onnan
tettem szert rájuk, aztán a sikeren felbuzdulva
szaporítottam őket.

MAGÁNYOS DOLOG LEHET OLYAN FAJTÁKKAL DOLGOZNI, AMILYENNEK SENKI MÁS...

Abszolút. Kezdetben mindenki hülyének nézett,
hogy ezekkel kínlódom. Most már egyértelmű
a siker, de akkor a totális kudarc lehetősége
ugyanúgy benne volt. De ha az ember nem pró-
bál meg semmit, akkor bár nem éri kudarc, ilyen
siker sem.

VOLT B TERVE?

Nem volt. Maximalista vagyok. Mindenben első
akarok lenni, amit elkezdek. Sportban, üzletben,
borászatban, bármiben. És nyilván nem lehetek
első, de akkor vagyok nyugodt, ha minden meg-
teszek azért, hogy az legyenek. A legjobbat aka-
rom, és ha így is csak harmadik leszek, se baj, de
nem leszek a százötvenedik.

A KÍVÁNCISISÁG HAJTOTTA, MIKOR MEGSZEREZTE A RÉGI TŐKÉKET?

„A pince csak azért van, hogy megőrizzük azt a minőséget, amit a szőlőben elértünk”

Inkább józan paraszti ésszel gondolkodtam. Nem véletlenül értékelhették akkoriban ilyen jóra ezeket a szőlőket. Ráadásul ha Magyarországra jön egy borissza külföldi, akkor nem az ezredik chardonnay-ját akarja itt meginni, hiszen azt ihat az Antarktiszon is, hanem azt kérdezi, milyen helyi fajtánk van. Na most, van két vörösünk, a kadarka és a kékfrankos, és van körülbelül huszonötféle fehérünk. Olaszországban vagy ezer regisztrált fajta van, Spanyolországban hatszáz. Hol vagyunk még ettől? Ebből kiindulva kezdtem minden fajtából egy ötvenliteres üvegballonnyit készíteni. A siker, a nagy külföldi érdeklődés pedig engem igazol.

HOGYAN ISMERI KI AZ EGYES FAJTÁK IGÉNYEIT?

Nehézség, hogy senkivel sem tudok beszélni ezekről a fajtákról, nincs tapasztalatsere. Nem tudok olvasni sem róluk, hogy mikor érnek, mikor kell szüretelni, mit kell tenni, fogékonyak-e adott betegségekre, fahordóba kell őket tenni vagy sem. Ha szeretnék természetien mondjuk cabernet sauvignont, akkor segítségül hívhatom a húszezer gazdát, aki termeszt, vagy a több millió oldalnyi szakirodalmat. A régi fajtákkal viszont teljesen magamra vagyok utalva. Tíz-tizenöt szüret kell ahhoz, hogy kiismerjek egy típust, szüret viszont csak évente egyszer van. Sört minden héten lehet főzni. Ha a lecsó odaég, öt perc múlva újra lehet kezdeni, de a borkészítés nem ilyen, úgyhogy meg kell becsülnöm minden évjáratot. Most már van olyan fajta, amelyiknél úgy érzem, nagyjából tudom, mit kell csinálni. A vörösek nagyon sikeresek, a fehéréknél még kevesebb szüret volt, de alakulnak. A kezdetén vagyok mindennek. Az elérhető szint tíz százalékán van a tudásom.

HÚSZ ÉV, A 2013-AS BORÁSZOK BORÁRSA DÍJ ÉS A MICHELIN-CSILLAGOS ÉTTERMEKBEN VALÓ JELENLÉT UTÁN IS EZT ÉRZI?

Persze. Felmértem, hogy mi mindent kellene kipróbálnom. Hogy ezt megtehessem, ahhoz kétszáz évet kellene élnem. Ez ma, azt mondják, még nem lehetséges. Mondjuk ahogy például a franciák csinálják, ahol több generáció nevel egy szőlőt, és adja át a tudást, úgy megoldható. Magyarországon még első generációs borászok vannak. Sok hiányosságunk ebből adódik, de lesz ez még máshogy.

TOVÁBBADJA, LEÍRJA AZT A TUDÁST, AMELYET MEGSZERZETT?

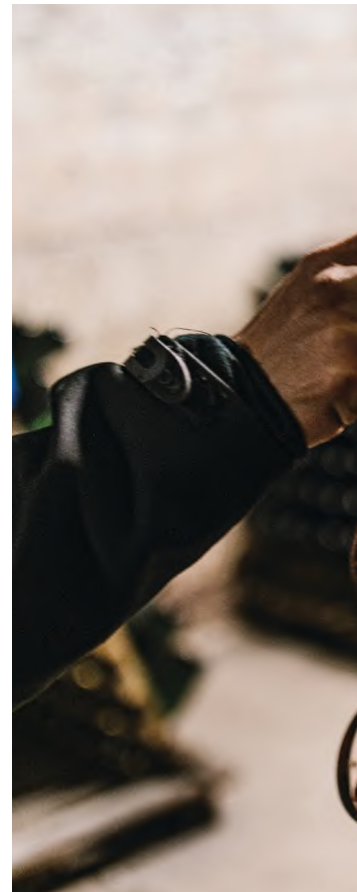
Egyetemre szoktak néha meghívni, hogy előadást tartsak a régi fajtákról, van, hogy csoportok kijönnek hozzám, illetve a lányom velem dolgozik. De nem írok, nem vagyok grafomán alkat, szívesebben vagyok a szőlőben.

SOK IDŐT TÖLT KINT?

Szinte mindennap kimegyek, amikor csak tehetem, ott vagyok. Az összes folyamatot látni szeretném, de magam szeretek metszeni is. Minden vonz, ami ott történik, hiszen a szőlőben dől el minden, nem a pincében. A pince csak azért van, hogy megőrizzük azt a minőséget, amit a szőlőben elértünk.

AZ EREDMÉNYEIT LÁTVA MÁSOK IS VISSZANYÚLTAK A RÉGI FAJTÁKHOZ?

Néhány éve már visznek tőlem vesszőket. Vannak próbálkozások, de termés még nincs. Izgalmas helyzet lesz, mikor össze fogjuk tudni hasonlítani a szőlőket, láthatjuk, hol érzik magukat a legjobban az egyes fajták, de ez lassú folyamat. Ha valaki elültet egy tőkét, négy év, mire szüretelhet róla. Utána viszont, ha jól bánnak vele, száz évig terem, tehát én jó befektetésnek tartom. Ám a mai világ nem így működik. A bankárok, üzletemberek nem értik, mit jelent négy évet várni egy növényre. De csak visszafordul majd a világ.

Vörös dinka, piros bakator,
hamvas, lisztes, kovácsi, kolontár,
szerémi zöld, balafánt, sárfehér,
fehér góhér – ezeket a régi ma-
gyar fehérszőlő-fajtákat élesztette
újra Szentesi József. A vörösek
listája pedig ekképpen hangzik:
csókaszőlő, feketefajú bajor és kék
bajor, fekete muskotály, hajnos
kék, laska, kék szilváni, tarcali
kék, tihanyi kék, purcsin

A KORONAVÍRUS-JÁRVÁNYBAN LÁT ERRE LEHETŐSÉGET?

Félek, hogy csak még mohóbbak lesznek az emberek. Úgy érzem, a mai világban a pénz hatvan százalékát felesleges dolgokra költik. Gondoljunk csak az ételhulladékokra vagy a féktelen utazási szokásokra. Nem azt mondom, hogy az emberek ne menjenek el a Maldív-szigetekre, de azt, ha ezt egy évben többször is megteszik, sekélyesnek, pazarlónak tartom. Mit lehet ott látni? Hogy süt a nap? Itt is süt. Én sokkal jobban érzem magam, ha elmehetek a szőlőbe, és ott alkothatok.

SZÓVAL A BORÁSZAT ALKOTÁS.

Még szép! A szőlőt meg kell metszeni, rengeteg vele a zöldmunka, le kell dobálni a felesleges

fürtöket, mert a tőkék többet teremnek, mint az ideális, aztán el kell készíteni a bort. És mivel én nem használok a kénen kívül semmilyen szert a borkészítéshez, az eredmény mindig más. Minden fajtából minden évjárat egyedi, külön mű. Ha jól sikerül, ha dicsérik az emberek, ha külföldről idejönnek érte, akkor pláne annak érzem. Vagy ott van például a korábban emlegetett elfeledett borfajta, a budai vörös. Ez két régi fajtából, a csókaszőlőből és a kadarkából áll. Most fogok eljutni oda, hogy mindkettőből van elegendő mennyiség a pincémben. Nemsokára tehát el fogom készíteni azt a bort, amelyre húsz évet vártam, és amelyet élő ember még nem kóstolhatott. Mi ez, ha nem alkotás?

„Ha az ember nem próbál meg semmit, akkor bár nem éri kudarc, ilyen siker sem”

ENNYI FELADAT MELLETT MIÉRT FOGOTT BELE A PEZSGŐKÉSZÍTÉSBE IS?

Egy német ismerősöm beszélt rá. Sokat kóstolt nálam, tetszett neki a felfogásom. Ez 2010-ben történt, akkor még csak két pincészet készített pezsgőt, és négy-ötféle palackos erjesztés volt csupán a választék. Mivel nagy pincét béreltünk Budafokon, lett kapacitásunk, hogy másoknak is dolgozzunk. Több mint nyolcvan nagynevű pincészetnek készítjük mi a pezsgőjét.

MIÉRT BUDAFOKOT VÁLASZTOTTÁK?

Szinte csak ott vannak olyan hatalmas pincék, amelyek alkalmasak erre. Budafokon készül a pezsgő, illetve ott tároljuk és palackozzuk is a borokat.

MONDTA, HOGY A SZŐLŐBEN DŐL EL A BOR MINŐSÉGE, ÉS EZ A PEZSGÓNÉL SEM LEHET MÁSKÉNT. NEM ZAVARJA, HOGY ELTÉRŐ MINŐSÉGŰ TERMÉKEK KERÜLNEK KI A KEZEI KÖZÜL?

Én kész alapanyagot kapok, olyan lesz a pezsgő, mint a hozott bor. Javítani nem tudok, csak egy technológiai folyamatot végzek el rajta. Örülök is, ha megméréseken az általam másoknak készített pezsgő előrébb végez, mint az enyém. Az azt jelenti, hogy az ő alapjuk volt a jobb, nem lehet engem meggyanúsítani azzal, hogy kivételeznék a sajátommal.

HÉT ÉVE AZT NYILATKOZTA, HOGY NOHA HIÁNYZIK MAGYARORSZÁGON A PEZSGŐKULTÚRA, FELÍVELÉS ELŐTT ÁLLUNK. EZ VALÓBAN BEKÖVETKEZETT?

Teljes mértékben. Tíz évvel ezelőtt itthon évi kétszáz-kétszázötvenezer palack pezsgő készült, ma már átlépjük az egymilliót. Mondjuk ezzel csak Jamaikát előzzük meg, mert Spanyolországban például évi kétszázhuszmillió palack készül, de akkor is fejlődünk.

Bár az első világháború előtt a franciák után a másodikak voltunk pezsgő-előállításban. Ma azonban hiányzik az országból a pezsgőkultúra. Az étkezések előtt aperitifnek pálinkát iszunk, holott a negyvenfokos párlat bezárja az ízlelőbimbókat, a pezsgő, a habzóbor viszont megnyitja. Így azzal kellene kezdeni, töménnyel pedig zárni menüt, mint külföldön. De nálunk a fogyasztás csak az ünnepi alkalomokra korlátozódik, ráadásul sok a tankpezsgő, amelynek a nagy részét nem nevezném pezsgőnek. Az is nagy gond, hogy a palackos erjesztésű pezsgő drága termék. A mi esetünkben egy palackhoz vagy harmincszor hozzá kell nyúlni, mielőtt készen lesz, így négyezer forint alatt nehéz forgalmazni, pedig itthon a két-három ezer forintos ár a lélektani határ. Itt is kell még harminc év. Van még mit tanulnunk, csak úgy, mint a borok területén.

MIBEN TUDNÁNK A LEGINKÁBB FEJLŐDNI?

Szerintem a fejlődés egyik legnagyobb gátja, hogy Magyarországon nincs lokálpatriotizmus. Ez a szó érthetetlen okból nem divatos. Próbáljunk bevinni magyar bort Olaszországba vagy Ausztriába, nem tudnánk, mert ott a hazai élvezet elsőbbséget. Az ottaniak is arra büszkék, a külföldiek is arra kíváncsiak, miért is kínálnának mást? Nálunk ez nem jellemző. Pedig a lehetőségek adva vannak, lenne mit kihasználni. Ahelyett, hogy az éttermeink, boltjaink ezer kilométerről óriási ökológiai lábnyomot hagyva hoznának bort, a helyit kellene népszerűsíteni, a saját értékeinket bemutatni. ■

REPRINT TÖRTÉNELEM

Szöveg: **Tábori Kálmán**
Fotó: **Földházi Árpád**

Nagyapja saját kezével épített szeretett feleségének rózsavölgyi villát. Ma úgy mondanánk, ez igazi „szerelemprojekt”. Kelemen Eörs és családja nemcsak lakja, éli is ősei örökségét. Családi cégük, a Pytheas régi könyvek, régi életek hasonmás kiadásával foglalkozik.

---

*„Az asszonyért ki kertbe vágyott,
Kő kőre szállt s az összehordott
Kis fészek vidám lett és boldog
Színes csillanó, mint játszi kedve
Az öreg bohémnek ki építette.”*

Olvasom a mozaikkal kirakott lépcsőn, amint komótosan lépdelek fel a Kelemen család rózsavölgyi villájának bejáratához. Mintha vasárnapi ebédre érkeznék e mesebeli kert különös házikójába. Üvegtáblás ajtón és színes festményekkel díszített előszobán át tágas, nyolcszög alakú nappaliba toppanak, ahová díszes üvegkupola enged be a szűrt napfényt. Az oktagon szegleteiben álló oszlopfőkről a ház egykori lakói mosolyognak le bátorítón. Középen hatalmas asztal ódon székekkel. Ahogy leülök, képzeletem játszani kezd velem, s orrom már-már érezni véli az aranylő húsleves

illatát. Hajdanvolt családi ebédekről kérdezem házigazdáimat. „Valóban itt ebédelt a család, amikor kislány voltam – emlékszik vissza Kelemen Eörs, ahogy leül velem szemben –, sokan megfordultak nagyapáéknál a környék szellemi és művészi életének képviselői.” S felesége, Mária már mutatja is a fekete-fehér fényképet a nagy tiszteletben tartott ősökről, amint poharukat emelik felénk az 1930-as évekből. Felismerem a szobát, az oszlopokat, még a festményeket is a falon. „Az ott Törley József – mutat a képre az asszony, hogy alátámassza férje iménti kijelentését –, ő is gyakran járt ide.”

„Nagy bohém volt a nagypapám, de imádta a feleségét. Az ő kedvéért vásárolta ezt a telket, és építette rá saját kezével a házat” – kezd bele a Lasz gallner-hajlék történetébe Kelemen Eörs. S ahogy mesélni kezd, mint kisgyerekek a mesekönyvet olvasó nagypapa köré, az asztalhoz ül lánya, Ágnes és férje, Zoltán is. Együtt mesélik tovább közös történetüket, miközben vaskos könyvet raknak elé. A borítóján ez olvasható: *A Lasz gallner család – Lasz gallner Oszkár és Nászai Luiza naplója nyomán*. Ahogy lapozom az általuk készített, fotókkal, festményekkel gazdagon illusztrált könyvet, egyszerre bontakozik ki

előttem házigazdáim családi krónikája és közös vállalkozásuk története.

Valaha művésztelepet álmodtak ide. Ezért választotta családja otthonául Rózsavölgyet a Műegyetem egykori tanára, Lasz gallner Oszkár építész, festőművész, amikor 1930-ban hazatért amerikai tanulmányútjáról. A bohém művész felesége, Nászai Luiza álmát New York-i és San Franciscó-i filmszínházak belső tereinek tervezéséért és freskóik festéséért kapott fizetéséből és némi kölcsönből tudta megvalósítani. Noha a művésztelep jött létre, meg, ez a ház és a kert máig hűen őrzi Budafok két világháború közötti

*A Pytheas Könyvmanufaktúra
amellett, hogy régi könyvek
reprint és faksimile kiadásai-
val foglalkozik, a legnagyobb
tapasztalattal rendelkező könyv-
digitalizáló az országban. Nem
csoda, ha a legjelentősebb könyv-
gyűjtemények csak a vállalkozás
szakembereit engedik értékes
kódexeik közelébe*

hangulatát. „Amit csak lehetett, eredeti formájában őriztünk meg. Hisz a csillár a fejünk felett, a mozaikok a kertben, a medence és a csobogó mind a nagyszüleim keze munkája” – mondja Eörs, aki legfiatalabb Lasz gallner-unokaként saját vállalkozásának székhelyeként őrzi és ápolja a családi hagyományokat.

A művészi örökség benne a könyvkészítés mesterségében él tovább. Családi vállalkozásuk a kilencvenes években még a legfejlettebb technikákat alkalmazó grafikai szolgáltatásokkal szerzett nevet, ma viszont a Pytheas az egyik legismertebb azon kevés könyvkiadó közül, amelyek a régen elfeledett, hagyományos, főként kézi könyvkészítés módszereivel reprint és fakszimile könyveket készítenek. „A miénk volt az első magyar digitális nyomda. Aztán amikor felfutott

az ágazat, kiszálltunk a versenyből. Akkor kezdtünk könyveket digitalizálni, mert még senki nem foglalkozott ezzel. Idővel abban is nagy lett a verseny. Akkor gondoltam arra, hogy térjünk vissza a könyvkészítés gyökereihez. Gyűjtsük össze, ami elérhető szakmai hagyaték gépekben és szakmai tudásban” – meséli Eörs, miként alakult a családi cég küldetése az elmúlt évtizedek alatt. Azóta a különböző korokból fennmaradt kódexek, óraskönyvek, kották és kiadványok hiteles másolatának elkészítéséhez számos olyan technológia kel életre a Kelemen család műhelyében, mint az enyvezés, a keményítő használata, a valódi bőrkötés, a dombornyomás, a kézzel merített papír, a többszínű szitanyomás, az arany élmetszés és a különféle könyvkötő módszerek, amelyeket már rég nem alkalmaznak.

„Rég elfeledett, már nem alkalmazott technológiák és könyvkötészeti módszerek élednek újra a Kelemen család műhelyében”

a büszkeséglistát. „Az egyetlen színarany csat, amit készítettem” – teszi hozzá büszkén a könyves szakemberből autodidakta módon lett ötvös férj.

Sokszor kérdezték tőlük hitetlenkedve, ahogyan mi is, mégis hogy lehet egy kihalt szakmából vállalkozást vinni. „Mosolyogtak rajtunk – idézi fel Eörs –, és valóban hullámvölgyekkel van teli a történetünk. Ám mindig akadt az utolsó pillanatban egy támogató, egy megrendelés, aminek köszönhetően folytatni tudtuk.” S úgy tűnik, a családot ezek a hullámvölgyek még jobban összekovácsolják, mert nemcsak Eörs és a felesége, de Ágnes, Zoltán és már az unoka is a Pytheas küldetéséért dolgozik.

Kezembem családi naplójuk, amelyből ősök szólnak. Falaikon nagyszülei, dédszülei festményei és Ágnes grafikái. A könyvespolcokon pedig a maiak közös munkái. „Anyuka esténként elfáradva a kerti munkában odaüldögélt a medencelépcsőre, s lábait az enyhe vízbe merítve elmélázott a csörgedező forrás és a holdvilág mellett, hogy hát igaz-e, hogy így van minden amint van, s ami a vágya volt” – olvasom a könyvben. S ahogy rájuk nézek, amint beszélgetünk, ugyanazokat az arcokat látom, mint a könyvben. Csak mai formában. „Ugyanúgy őriztünk meg mindent” – jegyzi meg Eörs a családi örökségként birtokolt villa kapcsán, de már érzem, ez a gondolat nem csak az életüknek keretet adó épületre vonatkozik. Hagyatékuk több mint a ház, a kert és a megőrzött műtárgyak a falakon. Tűnődöm, vajon mi a titkuk, amikor búcsúzóul a lépcső tetejéről integetnek, mint vasárnapi ebédre távozó rokonoknak. ■

Hogy mennyi értékes régi könyvből készült már itt reprint vagy faksimile kiadás, maguk sem tudják megsaccolni, de még azt is nehéz számba venni, hányféle megrendelésük volt az eltelt évtizedekben. Többek között Mátyás király graduálóját, kódexeit, a corvinákat és számtalan további kódexet reprodukáltak, és dolgoztak a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, az Országos Széchényi Könyvtár, a Veszprémi Érseki Könyvtár, a pannonhalmi főapátság gyűjteményeiből is. „Tőlünk rendelték Teleki Pál *Atlasz a japáni szigetek cartographiájának történetéhez* című munkájának hasonmás kiadását, amit a japán császár beavatására ajándékozott a magyar állam” – újságolja Eörs. „A temesvári püspök pedig fehér bőrkötéses Szent Gellért-könyvet ajándékozott Ferenc pápának, amikor ott járt” – fűzi tovább felesége

PASSZJÁTÉK APÁRÓL FIÚRA

Szöveg: Farkas Anita
Fotó: Földházi Árpád

A Budafoki MTE labdarúgócsapata öt éve még a Budapest-bajnokságban küszködött, a 2020–21-es szezonban pedig az NB I. biztató teljesítményű újoncként lép pályára hétről hétre. A siker nem csupán a mostani nemzedéké, az elődök kitartása és hűsége nélkül ma talán csak az idős szurkolók emlékeiben élne a piros-fekete mezések dicsőséges meséje.

Múlt nélkül nincs jövő, mondogatjuk sokszor anélkül, hogy belegondolnánk a valódi jelentésébe. Ám a budafoki futball egész léte a fenti közhelyt igazolja. Az 1912-ben e városrészben alapított futbalcsapat nemhogy az NB I.-be nem jutott volna fel tavaly, de már régen megszűnt volna az itteni futballélet felvirágoztatásáért sok évtizeden át dolgozó mindennapi hősök nélkül. A több mint egy évszázados története alatt számtalan név- és szerkezetváltoztatást átélő együttes, illetve szakosztály egyik ilyen hőse a 2018-ban, nyolcvannegyedik évében elhunyt Dobesch Gyula volt. A budafoki legenda játékosként tizenhét éven át szolgálta szeretett csapatát, hogy aztán később edzőként, szakosztályvezetőként, majd tiszteletbeli elnökként is haláláig a piros-feketéért dobogjon

a szíve. És nem csak az övé. A családi hagyományokat előbb a fia, majd a négy unokája folytatta, mindannyian Budafokon futballoztak, edzősködtek. A legkisebb, Fekete Máté pedig az egyetlen olyan játékos a mostani nagycsapatban, akinek öt éves kora óta a Promontor utcai pálya az otthona. Kettejük csodálatosan összefonódó története nem csupán a fociról szól, hanem arról is, milyen hosszú és göröngyös út vezet a sikerhez, és hogyan kell kitartani akkor, amikor minden összedőlni látszik.

TÖBB EZER BUDAFOKI NÉZŐ

„Édesapám 1934-ben született ötödik gyerekként. A szülei abban az esztendőben vettek telket Budafokon, úgyhogy ő tényleg a kezdetektől a haláláig itt lakott, igazi lokálpatrióta volt, nemcsak a fut-

A felső képen az 1972–1973-as év bajnoksapata látható, alul Albert Flórián igyekszik labdát szerezni az 1963-as pályaváto mérkőzésen, mellette az 1980-ban készült fotón Dobesch Gyula már mint edző szerepel

„Olyan szenvedélyesen szerette a futballt, akkora öröm volt számára a haverokkal rúgni a labdát, hogy minden nehézségért kárpótolta”

ball, de a rengeteg ismerős és barát is ide kötötte – emlékszik vissza Dobesch Gyula lánya, Fekete Máté édesanyja, Feketéné Dobesch Györgyi. – Mivel a család nagyon szegény volt, a testvéreihez hasonlóan neki is hamar munkába kellett állnia. Tizenöt évesen kezdett focizni, amikor már inkább a Ganz-Mávagban dolgozott. Kőbányára járt gyalog, hét helyett hatra, hogy pontban három órakor meg tudjon jelenni az edzésen. Soha nem hallottam, hogy ezt bármikor is áldozatként emlegette volna. Olyan szenvedélyesen szerette a futballt, akkora öröm volt számára a haverokkal rúgni a labdát, hogy minden nehézségért kárpótolta. Otthon is állandóan a foci volt a téma, vagy a közeledő hétvégi mérkőzések, vagy a rengeteg szép emlék miatt, amely az egykori csapattársaihoz, később edzőként a játékosaihoz és a kollégáihoz fűzte.”

Dobesch Gyula egyik kedves története Albert Flóriánhoz kötődött. A Budafok 1963-ban az új, füves pályáját felavató mérkőzésen játszott a magyar válogatott ellen. Albert a bal oldalon kezdett. Csoki bácsi, a vendéglátók jobbhátvédje eléggé keményen bánt vele, ezért a félidő közepe táján átjött jobb oldalra. Ott már Dobesch embere lett, aki az ellenfél számára mindig kellemetlen futballistaként mindent elkövetett, hogy megállítsa őt. Albert ezt szóvá is tette, mondván, ez csak barátságos mérkőzés, mire a budafoki futballista ennyit válaszolt: „Nem gondolod, hogy a több ezer budafoki néző előtt hagylak elmenni, és megégetem magam?!” Hogy erre mi volt a reakció, nem tudni, de egy biztos: a szünetben a híres középcsatár inkább lecseréltette magát.

„A másik sokat emlegetett sztorija szintén egy hatvanas évekbeli mérkőzéshez kapcsolódik – meséli tovább a családi legendáriumot Dobesch Györgyi. – Ekkor már ő volt a csapatkapitány, és Miskolcon játszottak. 2-2 volt az állás, ám a fiúk kezdtek leengedni, így az édesapámnak muszáj volt kieszelnie valamit, hogy felpörgesse őket. Hirtelen

azt találta mondani, ha sikerül legalább megőrizni az állást, másnap délelőttre szervez egy pincelátogatást a Törleybe, amely akkoriban a Budafok egyik legfőbb szponzora volt. A meccs döntetlen maradt, a következő nap reggelén pedig ott állt a tizenharc focista a pincészet kapuja előtt. Kár, hogy az ottaniakat erről a tervről elfelejtették értesíteni. Az igazgatót, Halmai Róbertet kellett felhívni, aki nagyon szerette édesapámat és a budafoki focit is, így természetesen azonnal utasította az üzemvezetőt, hogy lássa vendégül a fiúkat. Halmai nevét sajnós ma már ritkán említik, pedig rengeteget tett a klub fennmaradásáért, neki köszönhetően újult meg például 1963-ban a nagyon rossz, kopogós, a maira merőlegesen elhelyezkedő pálya is, ahol a fent említett Albert-féle meccs zajlott.”

APÁRÓL FIÚRA

Dobesch Gyula mellett, hogy a gyerekeinek, majd az unokáinak is szívesen mesélt a régi időkről, a budafoki labdarúgáshoz kötődő tárgyi emlékeket szintén igyekezett megőrizni. A halála előtti éveiben például digitalizálta az összes régi fotóját, köztük azokat, amelyek egy nála generációkkal korábbi budafoki futballista hagyatékeként kerültek hozzá. Ennek a férfinak az édesapja ráadásul már az eredeti Promontor utcai pálya építésein is jelen volt az 1910-es évek elején, így ma akad olyan kép a Dobesch család kincsesládájában, amelyről száz évvel ezelőtti budafoki focizó fiatalok tekintenek vissza. Köztük az a Baumgartner nevű, aki aztán a későbbi budafoki focista és edző, Haffner György keresztapja lett – utóbbinak a fia és az unokája is a klub színeiben játszott.

Errefelé egyáltalán nem ritka, hogy a nemzedékek ehhez hasonlóan egymást váltják a pályán. A futball és a klub szeretete apáról fiúra száll, biztosítva a túlélést is a rosszabb időszakokban. A Budafok a több mint egy évszázad alatt többször sodródott már a megszűnés szélére,

*„A futball és a klub szeretete
apáról fiúra száll, biztosítva a túlélést
is a rosszabb időszakokban”*

különösen miután a rendszerváltást követően a két fő szponzorát, a Törleyt és a Hungarovint privatizálták, a magánkézbe került borászatok, pincészetek pedig kevésbé érezték szívügyüknek a helyi futballt. Hogy a BMTE minden nehézség ellenére megmaradt, és nem utolsósorban az itt a kezdetektől különösen jellemző bensőséges légkör sem veszett el, annak is köszönhető, hogy az egykori budafoki focisták nemcsak lehozták a pályára a gyerekeiket és az unokáikat, de nagyon szívesen tértek vissza edzőként, pályaedzőként is. Egykori játékosból lett edző többek közt Haász Sándor, Hellinger Pál, Patai Miklós, Schneider Károly, Sárközi Lórin, Elek Tibor, Haraszi Gyula, Schróth Lajos, Dunay András, Szabó Viktor, Gál Lajos, ifj. Dobesch Gyula, Sirmán Tamás, Pataj Csaba, Fekete Dávid, Berta Zsolt, Torma Bálint. Mások harminc-negyven éve tevékenykednek különböző pozíciókban az egyesületért. Például Dobesch Gyula egykori játékosa, Vízi Sándor, aki ma a BMTE ügyvezető elnöke, Jankov András, Bandi bácsi, aki előbb szülőként kapcsolódott be a klub életébe, és azóta több funkciót is betöltött, vagy Markovics József, aki szintén szurkoló apukából lett a budapesti első osztályban játszó második csapat, a Budafoki LC elnöke.

„Ezek az emberek, akárcsak édesapám, mindvégig kitartottak a Budafok mellett. Ki-ki a maga módján próbált hozzájárulni a nehéz pénzügyi helyzetek megoldásához. Voltak, akik több hónapra keresztül fizetés nélkül dolgoztak, akadt, aki a kapcsolatai révén ingyenbuszt szerzett a vidéki utakhoz, vagy otthon mosta a szereléseket. Idegenbeli bajnoki mérkőzések előtt a vezetők és családtagjaik közösen kengették a zsömlét, hogy még szendvicsekre se kelljen pénzt költeni. És ugyanígy meg kell említeni a budafoki szülőket is, akik mindig első szóra jöttek segíteni. A fennmaradásáért való küzdelem igazi összetartó családdá kovácsolta a helybelieket” – magyarázza

Dobesch Györgyi. Ideértve persze a szurkolókkal való, szinte baráti kapcsolatot is: Dobesch Gyula még idősebb korában is meghatódva emlegette például azt a bácsit, aki annyira szerette őt, hogy minden hazai meccs után egy almát hozott neki a megbecsülése jeléül.

KIVÉTELES AKARATERŐ

És ugyanilyen meghatódással vegyes büszkeséggel figyelte aztán a fiát, majd az unokáit is a Promontor utcai pályán. Köztük a legkisebbet, a ma huszonöt éves Fekete Mátét. Ő még óvodásként kezdett el focizni, azóta megszakítás nélkül Budafokon játszik, és már nagyon fiatalon az utóbbi évtizedek egyik legnagyobb reménységeként tartották számon. Még tízenhat éves sem volt, amikor Patai Tibortól lehetőséget kapott az NB III.-as felnőttbajnokságban. Tehetségét mutatja, hogy a 2015 nyarán érkező új tulajdonos, Bélteky Róbert és stábjára döntése alapján az akkor már a Budapest-bajnokság első

A budafoki futball története 1912-ben kezdődött, amikor megalapították a Világosság Football Csapatot. Az 1950-ben Budapesthez csatolt, ma a főváros XXII. kerületét alkotó, egykor többségében svábok lakta település focicsapata azóta számtalan névváltozáson átesett, 2017 óta hivatalosan Budafoki MTE néven szerepel a hazai bajnokságokban

osztályába csúszó Budafokból egyedülként került az újonnan alakult profi csapat keretébe.

„Valóban mesebe illene az egész történet, ahogyan a Budafok rengeteg munkával öt év alatt az NB I.-be jutott. De hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem voltak közben nehéz pillanatok. Nekem személyesen is, hiszen 2018-ban rosszindulatú hererákot diagnosztizáltak nálam – meséli a minden focista-sztereotípiát megcáfolóan szerény fiatalember. – De azt hiszem, ahogyan a foci iránti rajongást, úgy a küzdőszellemet is örököltem a papától. Amikor kiderült a betegség, tudtam, hogy mindenáron le kell győznöm. Ehhez a futballon kívül adódott még egy pluszmotiváció: a lesújtó hír előtt másfél hónappal derült ki, hogy a barátnőmmel kisbát várunk. Szó sem lehetett róla, hogy egy pillanatra is feladjam a harcot.”

Máté szervezete ugyan legyengült a kemoterápia miatt, de akaraterejének köszönhetően viszonylag gyorsan visszatért. 2019 januárjában

még kapta a kezeléseket, májusban pedig ismét a csapattal edzett. „Mindez nem ment volna a családom, a környezetem támogatása nélkül. Hálával tartozom a csapattársaimnak, akik folyamatosan érdeklődtek, tartották bennem a lelket, és a klubvezetőknek, akik mindennek megkoronázásaként újabb egyéves szerződést kínáltak a következő szezonról – emlékszik vissza meghatottan. – Hogy végül most az NB I.-ben szerepelhetek, óriási dolog. Bár egyelőre kevés lehetőséget kaptam a játéokra, kivárok, és dolgozom tovább keményen, mert biztos vagyok benne, hogy egyszer meglesz az eredménye. Ha néhanapján elkeseredem, akkor rögtön a papára gondolok. Arra, hogy milyen boldog lenne, ha látná, hogy nemcsak imádott klubja, de az unokája is eljutott idáig ennyi nehézség és küzdelem után.”

TE MÁR BUDAFOKI VAGY!

Szöveg: **Ferenczi-Bónis Orsolya**
Fotó: **Földházi Árpád**

Hozzá belépve nemcsak a testünk, de a lelkünk is jóllakik. Ugyan a pultja édességek helyett átmenetileg csak maltertől roskadozik, így is olyan természetes életvidámsággal fogad minket, mintha rég nem látott barátait vendégelné meg. Ahogy sodró lendülettel mesélni kezd, már értjük, mit jelenthet Budafoknak a Majecsko cukrászda és lengyel–olasz származású megálmodója, Wanot Maja.

AZ ELSŐ VENDÉGEK VAGYUNK ITT, AZ ÚJ CUKRÁSZDAÉPÜLETBEN?

Igen, az előző üzletemet be kellett zárnom, de az új művészeti és helytörténeti galériában nem-sokára újranyithat a cukrászda. Nagyon örülök, hogy így alakult, mert ezáltal a kis helyiség a közösségi tér része lehet, a művészeti kiállítá-sok szervezőivel pedig összekapcsolódhatnak az elképzeléseink. Miután a gyerekek Budafokról tanultak, miért ne gyakorolhatnának a konyhá-ban is?

SZINTE LÁTNI A SZIKRÁKAT, AHOGYAN AZ ÚJ ÖTLETEK KIPATTANNAK A FEJÉBŐL. HÁROMGYERE- KES ÉDESANYAKÉNT MI HAJTJA, HOGY MÉG TÖBB

IDŐT TÖLTÖN A KONYHÁBAN, HOGY MÉG TÖBB GYEREKKEL FOGLALKOZZON, NYARANTA FŐZŐ- TÁBORT SZERVEZZEN?

A nagymamám mindig azt mondta, hogy a gye-rek vagy tiszta, vagy boldog. Én is ezt látom a sa-ját családomban. Szükség van az önfeledtségre, ahogy játék közben, úgy a konyhában is. Nem baj, ha törik a tojás, ha száll a liszt, ez jó terep arra, hogy megértsék, szabad hibázni, mert így tapasztalnak, tanulnak. Ezt az élményt szeret-ném megosztani a környékbeli gyerekekkel is.

KÖNNYEN MEGTALÁLJA A HANGOT A KICSIKKEL?

Azt hiszem, igen. Felszabadító élmény a gyere-kek részéről érkező elfogadás. Nem beszélék

tökéletesen magyarul, ők mégis teljes nyitottsággal állnak hozzám, benne vannak mindenben, és ha nincs félelem, jönnek is az ötletek. Így jutott eszembe például, hogy a gyerekek a cukrászda előtti területen palántákat fogadhassanak örökbe. Igyekszem környezettudatosan élni, odafigyelésre, törődésre nevelni, fogtam hát a régi üvegeimet, és bazsalikomot, rozsmaringot ültettem beléjük, amelyeket aztán a környékbeli gyerekek gondoztak. Jöttek az iskolából, és útközben meglocsolták a növényeiket, közben kaptak egy sütit is a kezükbe...

HIÁNYZIK?

Nagyon. Annyira vágyom már a találkozásokra! Varsóban végeztem pedagógusként, és a tanításban ugyanaz fogott meg, ami a cukrászatban is a legfontosabb, hogy emberekkel foglalkozhatok. Találkozhatok velük, beszélgethetünk, segíthetek a választásban, hellyel kínálhatom őket, láthatom, hogy ízlik, amit készítettem. Ez nagyon sokat ad.

MIÉRT LETT PEDAGÓGUSBÓL CUKRÁSSZÁ?

Miután tíz évet dolgoztam pedagógusként, bevallom, elfáradtam kicsit. A sütést viszont mindig is élveztem. Szeretem benne az alkotás, a kísérletezés lehetőségét, a receptek fejlesztését. Egyszerre szenvedély és kikapcsolódás. Komolyra akkor fordult a dolog, amikor egy lengyelországi látogatáskor a nagymamám három, kézzel írt receptfüzetet ajándékozott nekem, mondván, egyszer még hasznomra válnak. Tényleg így lett. Elkezdtem sütni a bennük lévő receptek alapján, és azt láttam, hogy amit készítek, az nemcsak ízlik az embereknek, de a házi, friss, természetes alapanyagokból, hagyományos módon készült finomságok a saját nagyszüleiket, a saját gyermekkorukat idézik vissza. Ezt látva mertem belevágni a sütődébe. Azóta a nagymamám ajánlása alapján készített sajtorta a specialitásommá vált, de tervezek – édesapám nyomán – olasz szendvicseket, desszerteket is készíteni.

„Mindent megteszek, hogy olyan helyet alakítsak ki, ahol a budafokiak nyugodtan és önfeledten tölthetik az időt”

A budafoki művészeti és helytörténeti galéria, azaz a Magdolna Udvar célja, hogy kiállító- és közösségi térként összekösse a városrész múltját, illetve jelenét. Az épület, amelyben Wanot Maja cukrászdája is helyet kap, várhatóan a járvány lecsengése után nyitja meg kapuit a látogatók előtt

ÉDESANYJA LENGYEL, ÉDESAPJA OLASZ. HOGY- HOGY MAGYARORSZÁGON TALÁLT OTTHONRA?

Egyetemistaként ismerkedtem meg a férjemmel. Az első találkozást követően hónapokig leveleztünk, s amikor újra személyesen találkozhattunk, már tudtuk, ez a kapcsolat nagyon fontos számunkra. Diplomázás után Budapestre költöztem, és összeházasodtunk. A férjem kicsit aggódott, hogyan fogok boldogulni, mivel akkor még nem beszéltem magyarul, én azonban cseppet sem félttem ettől. Egyszerűen tudtam, hogy minden jól alakul majd. Így is lett. Rögtön találtam munkát egy angol nyelvű óvodában.

EGYBŐL IDE KÖLTÖZTEK?

Egy kis kitérővel. Az első gyermekünket várva Lengyelországba költöztünk, hogy közel lehessen anyukámhoz és a nővéremhez. Varsónak egy külső, hangulatos részén laktunk, ahol mindenki ismert mindenkit. Amikor eldöntöttük, hogy visszaköltözzünk Magyarországra, azt mondtam a férjemnek, ha talál nekem olyan helyet, mint ahol akkor laktunk, szó nélkül megyek.

EZ A HELY LETT BUDAFOK?

Igen. Ahogy képeket nézegettünk és olvastunk róla, mindketten úgy éreztük, itt jó lesz nekünk. Találtunk egy lakást pici kerttel. Olyan otthont kerestünk, ahol a közös jövőnket tervezhetjük, építhetjük. Az első pillanattól megfogott a környék hangulata, és azóta is nagyon szeretek itt élni. Az egyik magyar barátnőm – nagyon büszke vagyok arra is, hogy vannak magyar barátnőim – nemrég azt mondta nekem: „Te nem vagy lengyel, te nem vagy olasz, te budafoki vagy!” Jó volt ez hallani, mert én is azt érzem, hogy már része vagyok ennek a pici városkának.

A MAJECSKO JELMONDATA MADE WITH LOVE, AZAZ SZERETETTEL KÉSZÍTVE. FONTOS, HOGY HELY- BEN, A HELYI KÖZSÉGNEK SÜT?

Úgy érzem, az édességek ettől válnak igazán személyessé. Az is megtiszteltetés, hogy én süthetem a kerület süteményét is, az almás-túrós pitét budafoki pezsgőkrémmel. Mindent megteszek, hogy olyan helyet alakítsak ki, ahol a budafokiak nyugodtan és önfeledten tölthetik az időt, miközben egészséges és természetes finomságokat fogyasztanak.

EZZEL MÁR A SLOW FOOD GONDOLATISÁGÁRA IS EVEZTÜNK. MAGÁÉNAK ÉRZI EZT A SZELLEMISSÉGET?

Nagyon közel áll hozzám az olasz hagyományokból az, hogy az étkezéseket szertartásként élik meg. Az egész család együtt ül le, örülnek egymásnak, beszélgetnek, vitatkoznak. Anynyira fontos lenne, hogy erre rászánjuk az időt, hiszen a napok csak futnak, nem szabad várunk a megfelelő pillanatra, hanem magunknak kell megteremtünk és megélnünk. Amikor eszünk, ne játszunk a telefonunkkal, ne nézzünk filmet! A sétálás, az olvasás pillanatait is úgy éljük meg, hogy csak azzal foglalkozunk. Ez most a gyerekeink miatt különösen fontos. Utánuk kell kapnunk, és visszahúznunk őket a virtuális világból.

SOK ENERGIÁT AD A KÖRNYEZETÉNEK, VAJON MIBŐL TÖLTEKEZIK?

Abból, amit visszkapok. Mert visszkapok mindent, amit adok: a mosolyt, a csillogást a szemben, a kedves szavakat. Ezekon kívül a férjem biztatásából, a barátnőim segítségéből. Az érzésből, hogy nem vagyok egyedül: a számomra fontos emberek velem tartanak az úton. ■

TARTÓS RÁCSODÁLKOZÁS

Szöveg: Tábori Kálmán

Fotó: Földházi Árpád

„Megnézte a tegnapi házi koncertet?” – előz meg a kérdéssel Hegedűs Endre. És látom, ahogy a Cziffra-, Liszt- és Kossuth-díjas zongoraművész szemében valódi öröm csillan fel, amikor igennel felelek. Pedig feleségével, Hegedűs Katalinnal már közel egy éve indították ingyenes élő koncertsorozatukat budafok-rózsavölgyi otthonuk meghitt nappalijából.

ELŐSZÖR AKKOR SZORULT ÖSSZE A SZÍVEM, MIKOR A MŰSOR ELŐTTI KÖSZÖNTŐBEN FELIDÉZTE, HOGY ÉPP EGY ÉVVEL AZELŐTT ADOTT TELT HÁZAS KONCERTET A ZENAKADÉMIA NAGYTERMÉBEN, MAJD KÉT NAPPAL UTÁNA JÖTTEK A LEZÁRÁSOK. SZINTE NEM IS EMLÉKSZEM, MILYEN ÉLŐ HANGVERSENYEN RÉSZT VENNI, OLYAN RÉG VOLT RÁ MÓD.

Ez mutatja, mennyire fontosak az igazi emberi kapcsolatok. Hatalmas erővel kutatják és fejlesztik a művi világot, azt a szemüveget, amely virtuális világot varázsol körénk. Ám én úgy vagyok vele, hogy ilyesmivel soha nem fogják pótolni a valódi találkozásokat, az igazi szeretetátadást, az aurák összeérését. Az ember lelkes lény. És a virtuális valóságban ez a lélek nagyon egyedül van.

Fázik és vacog, ahogy a költő mondja. De itt az ideje, hogy eljöjjön egy élő Hegedűs-koncertre.

EGY ILYEN OTTHONI HANGVERSENY BENSŐSÉGESSÉGÉT MINDENKÉPP JÓ LENNE EGYSZER ÁTÉLNI. LÁTTAM, HOGY ÉLŐBEN HÉTSZÁZAN NÉZTÉK A MŰSORT.

Szándékosan úgy terveztük a házat, hogy a központi helyiségében elférjen egy hangverseny-zongora, illetve körülötte még legalább harminc ember. Voltak is itt koncertjeink, és remélem, hogy még lesznek is. Most ez más hangulatú, de a közönség inspiráló jelenlétét így is át tudjuk érezni. A visszajelzések nemhogy csurognak, de egyenesen áradnak. Tegnap este elolvastuk

a YouTube-on a kommenteket. Volt legalább száz-harminc. És rájöttünk, immár nemcsak közönségünk van, hanem úgy alakult – ezt a Jóisten adta, biztosan tudom –, hogy a hallgatóink közösséggé is formálódtak. „Jó estét kívánok! Nagy örömmel várom az újabb zenei est kezdetét” – írta valaki húsz perccel az előadás előtt. Hát ennél nagyobb öröm nincs egy művész számára! Aztán arról írnak, mekkora vigaszt jelent nekik a koncertünk. Érdekes, mert ahogy mondtuk, sok mindent nem lehet átadni az éter hullámain keresztül, ám a szeretetet mégiscsak sikerül.

EZ MÁR A TIZENNYOLCADIK KONCERTJÜK VOLT, AMELYET A PANDÉMIA ALATT AZ OTTHONUKBÓL ÉLŐ ADÁSBAN ÉS INGYENESEN ADTAK. MI MOTIVÁLTA ÖNÖKET, HOGY BELEKEZDJENEK EBBE A SZOROZATBA?

Amikor egy évvel ezelőtt beállt a veszélyhelyzet, és megszűntek a nyilvános hangversenyek, először összenéztünk, és fellélegeztünk a feleséggel: „Na, végre lesz egy kis szabadságunk!” Úgy három hétig élveztük is ezt a szabadságot, aztán jött a letargia és az ijedség: „Úristen, mi lesz velünk?” Előadóművészként természetesen anyagilag is érzékenyen érintett minket a helyzet, hiszen elapadtak a bevételeink. Levertségünkben a gyermekeink rántottak ki, mikor nekünk szegezték a kérdést: miért nem adunk streamingkoncertet? Mi először nem is tudtuk, azt eszik vagy isszák. Aztán rájöttünk, hogy az online zenélés sokkal jobb, mint a depresszió. Az emberek lelkének megőrzését, felemelését, az erőt adást határoztuk el. Az egyetlen normális válasz a vírus fenyegetésére, ha nem megijedünk, hanem megyünk előre. És ez az előre a szolgálat. Az emberek és a szépség szolgálata.

A SZOLGÁLAT ÉS JÓTÉKONYSÁG EGYÉBKÉNT IS JELLEMZI ÖNT, HISZEN KILENC ÉVE TART INGYENES HANGVERSENYEKET A KERÜLET DIÁKJAINAK ÉS TANÁRAINAK.

Azóta, mióta a kerülettől megkaptam a megtisztelő díszpolgári címet. Úgy gondoltam, azzal hálálom meg Budafok-Nagytétény vezetőinek és lakóinak ezt, hogy a Cziffra György Kulturális Központban minden évben tartok egy ifjúsági koncertet. Elmondhatatlan öröm számomra, amikor látom a nézőtérén az egész kicsiket matróblúzban, gyönyörűen felöltözve, és a nagy kamaszokat zakóban, ünneplőben, ahogy figyelnek és hallgatják a műsort. Ez mindig

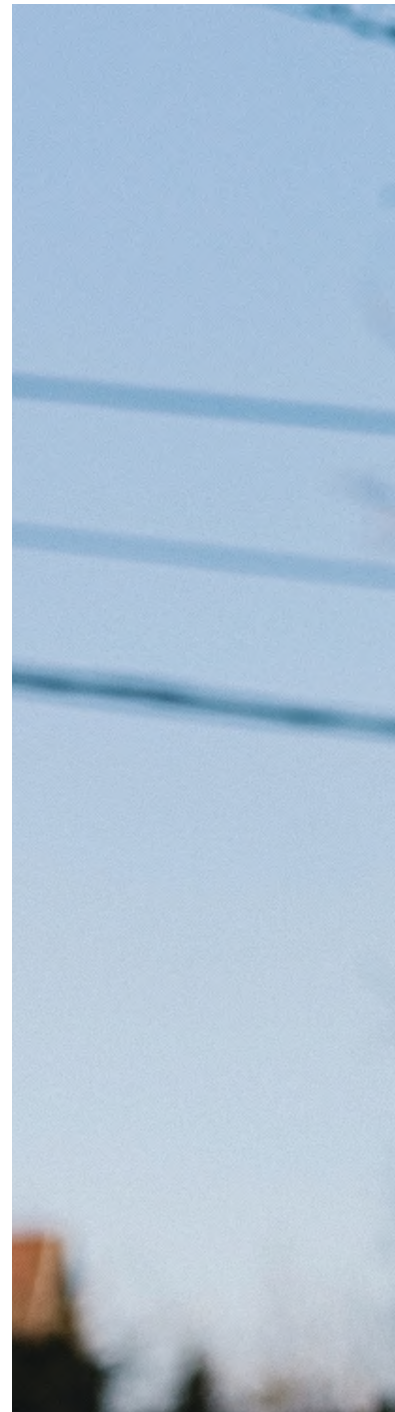
nagy feladat is, hiszen egyszerre kell szólnom a különböző korosztályokhoz. És noha egyébként hallgató ember vagyok, úgy látszik, arra kaptam tehetséget, hogy a közönséghez szóljak, mert mindig szívesen hallgatják a mondókámat.

A KONCERTEN A PANDÉMIÁBÓL VALÓ KISZAKADÁS, ELEMELKEDÉS MELLETT MÉG EGY DOLGOT EMLÍTTET: HOGY EZ EGY NAGYBŐJTI HANGVERSENY, AMELYNEK CÉLJA, HOGY KÖZELEBB KERÜLJÜNK ISTENHEZ ÉS A MEGTÉRÉSHEZ. TÉNYLEG KÉPES ERRE A ZENE, EGY ILYEN KONCERT?

Hogyne. Évszázadokon keresztül fejlesztették a hangszereket, hogy minél teljesebben adják vissza legalább az illúzióját az énekhangnak, amely a legszebb hangszer. És ezt a Jóistentől kaptuk. A templomokban mindig is énekeltek. Először egy szólamban, majd egyre dúsabban. Később ott is megjelentek a szólisták, a kórusok, a hangszereket, és a zeneszerzők az Istent dicsérő kisebb művek után egész miséket kezdtek írni. A nagy evangélikus zeneszerző, Bach, minden komponista legnagyobbika h-moll miséje megismételhetetlen csúcspont. A zene igenis segítheti a megtérést. Mivel a legközvetlenebbül képes az emberi szívhez szólni, hihetetlen meggyőző ereje van.

AZ, HOGY AZ ADOTT DARAB ISTEN FELÉ VAGY MÁSFELÉ EMELI A LELKET, A KOMPONISTA, AZ ELŐADÓ SZÁNDÉKÁTÓL VAGY A BEFOGADÓTÓL FÜGG?

Azt hiszem, az ember alapvetően egész életében azt kellene hogy kutassa, miért van a földön, mi célja az életének. De rengeteg dolog vesz minket körül, ami elterel ettől. Ez odáig fajult, hogy egyre kevésbé tudunk csendben maradni. Pedig csak ott, a csendben lehet meghallani azt a belső hangot, ami az Isten hangja. Ez az érzékünk olyan, mint egy rádióvevő készülék. Mellé is lehet hangolni. Ha sokáig elnyomjuk, a belső hang lassan megszűnik. Én reprodukáló művész vagyok. Lejátszom, amit réges-rég lekottázott valaki. De aki ismeri a kottát, tudja, hogy az rendkívül bonyolult és összetett jelrendszer, mégis pontatlan. Nagyon sok szabadságot hagy az előadónak, hogy hozzáadja a gondolatait vagy még inkább a hangokkal kapcsolatos érzéseit. Én olyan darabokat választok, amelyek megérintik a szívemet. A rezonancia ad erőt ahhoz, hogy tíz, száz vagy akár ezer óra gyakorlást szánjak egy-egy mű megtanulására. Ahogy Debussy mondja: „A zene birodalma ott kezdődik, ahol a szavaké véget ér.”

*„A rezonancia ad erőt ahhoz, hogy tíz,
száz vagy akár ezer óra gyakorlást
szánjak egy-egy mű megtanulására”*

MÁR FIATAL MŰVÉSKÉNT IS ÍGY GONDOLTA, VAGY ÚGY LETT EGyre MÉLYEBB A ZENÉJE, AHOGY A HITE VÁLTOZOTT?

El kell mondanom, hogy bár édesanyámtól megkaptam a katolikus hit alapjait, tinédzserkoromtól fogva amolyan alvó keresztény voltam. Néha imádkoztam, eljártam templomba, de elég felületes módon. Inkább édesanyám iránti tiszteletből, mintsem istenszeretetből. Mígnem jött a hetedik kislány az életemben...

MIRE FŐL EZ A NAGY HATÁSSZÜNET?

Egész életemben szerelmes szívű ember voltam. Tizenhét éves koromtól mindig jártam valakivel. Ám soha nem flörtöltem. Mindig arra készültem, hogy megházasodjak. Volt már gyűrűs menyasszonyom is. Mégsem működött hosszabb ideig egyik kapcsolatom sem. Fiatalok voltunk, és én mindig túlságosan komolyan gondoltam, túlságosan mélyek voltak az érzéseim, ami elijesztette a lányokat. Aztán mikor rátaláltam Katicára, azonnal tudtam, én vagyok az a Jézus által elmondott figura, aki talál egy kincset a földben elásva, és mindenét eladja, hogy a földdarabot megvéve övé lehessen az a csodálatos drágakő. Az egymásra találásunk utáni harmadik nap meg is kértem

a kezét, és ő igent mondott. Ez életünk legjobb döntésének bizonyult. Katica volt az, aki megfogta a kezem, és kijelentette, hogy márpedig vasárnap templomba megyünk. Nem sok idő kellett hozzá, és úgy betagozódtam az egyház hívei közé, hogy csoda. És tényleg csoda volt. Azóta a hit az életünk alapja. Miként az is, hogy a legnagyobb ajándék Istentől maga az élet. A születés csodája. Aztán a másik legnagyobb a zene. Szent Ágoston ezerhatszáz évvel ezelőtt azt írta, Isten azért teremtette a zenét, hogy emlékeztesse az embert szellemi hazájára. Ezt hat-hét évvel ezelőtt olvastam, mégis úgy mellbe vágott, hogy azóta is választóvíz számomra. Megmutatja, mi a jó és mi a rossz. Ami megerősít, átlényegít, elvisz egy másik, igaz világba, ami után öröm van a szívemben, ami után tartós csodálkozást érzek, az a jó. Ez olyan, mint egy iránytű. Azóta mindig afelé megyek, amire tartósan rá tudok csodálkozni.

ZONGORAMŰVÉSKÉNT EZ HOGYAN VÁLTOZTATTA MEG AZ ÉLETÉT?

Éveken, évtizedeken keresztül arra törekedtem, hogy világhírű zongoraművész legyek, bejárjam a világot, hogy minél több helyen megmutathassam, amit tudok. Jó ideje már nem törekszem

„Az igazi szerelemben nem lehet kérdés, hogy örökre együtt maradunk” – vallja a zongoraművész. Felesége Hegedűs Katalin szintén zongorista. Nemcsak az életben, a színpadon is remek párost alkotnak. 2016-ban a házasság hete arcaiként is megismerhették őket

erre. Találkoztam néhány világhírű muzsikustársal, és mind egyöntetűen azt mondta, nem lehet az ember egyszerre világhírű művész és boldog férj, családapa. Először nem hittem nekik, de aztán láttam, milyen áldozatokat kell hozni, hogy az ember előrehaladjon a karrier útján. Megértettem, hogy az ár túlságosan nagy.

MI EZ AZ ÁR?

Bár mint mondtam, mindig szerelmes voltam, amikor a feleségemet megismertem, végre azt is átéreztem, hogy ő az én igazi párom: testem és lelkem jobbik fele. Sokkal jobban szeretem őt, mint a zenét. És ez a felismerés átrendezte a prioritásokat az életemben. Számomra első helyen van az Isten. Mindennap megköszönöm neki azt a megismételhetetlen csodát, ami az életem, és életem jobbik felét, Katicát. Utána jön a család. És csak ezután, harmadik helyen a zene. Ez a prioritizálás sok mindent hozott magával. Például azt, hogy itt, a nagyszobában van a zongorám. Azaz a gyakorlóhelyem. A ház többi helyisége csak kicsi félzsoba, ahová aludni vonulunk el. A család egész életében itt élt körülöttem. A gyerekek folyton jöttek: „Papa, ezt nézd meg!”; „Apu, segíts leckét írni!” Felvállaltam, hogy állandóan kizökkent a család a művészi és transzcendens szférából. Na most képzelje el, hogy lehet így világhírű zongoraművész az ember!

AZÉRT A DÍJAI ÉS A VILÁG SZÁMOS ORSZÁGÁBAN TETT SZÁMTALAN TURNÉ AZT MUTATJA, MÉGIS ÖSSZEJÖTT A KARRIER IS.

A házasságunk első nyolc évében, 1979 és 1987 között tíz nemzetközi versenydíjat hoztam haza. Másként nem is tudtunk volna megélni. A szüleink nagyon szegények voltak. Nem igazán tudtak anyagilag támogatni bennünket. Olyan versenyekre jártam, amelyekre hatvan, száz, kétszáz zongorista jelentkezik, és mindegyikük egy évig gyakorolja azokat a darabokat, amelyeket ott majd eljátszik, mert nyerni akar. Ilyen közegben kellett nekem mindenáron nyernem. Mindez igen-igen nagy áldozatokkal járt. Például a fellépés előtti este majdnem mindig különféle testi tünetektől szenvedtem, mert tudtam, másnap elég egyetlen melléütés, és minden elúszik. Ráadásul jó ideig nem is tudtam kamatoztatni a versenygyőzelmeimet. Nem volt módom ismerkedni, kapcsolatokat kialakítani, mivel mindenhol – de legalábbis Európából – huszonnégy órán belül haza kellett térnem Magyarországra.

Különben elvették volna az útlevelemet. Mégis nagyon sokfelé jártam a világban.

JÓL TUDOM, HOGY JAPÁNBAN ANNYISZOR TUNÉZOTT, HOGY MEG IS TANULTA A NYELVET?

Ó, igen, éltünk is kint három évig. Legkisebb fiunk ott született, Szapporóban. Hokkaidó szigeten én voltam az egyetlen Európából jött híres zenész, aki tanított is. Ez alatt az intenzív három év alatt olyan kapcsolatrendszerem lett, hogy miután hazaköltöztünk Budapestre, még nyolcvanháromszor mentem vissza Japánba. Talán most is mennék, ha nem lenne járványhelyzet. Bízom benne, hogy vissza tudok még térni oda, bár nem lesz már olyan a világ, mint volt, az biztos. Hogy őszinte legyek, nem is pedálozom már annyira. Az embernek be kell látnia, hogy nem képes mindenre. Egyébként Skype-on mindmáig vannak japán tanítványaim.

MI AZ, AMIT A ZENE TECHNIKAI RÉSZÉN TÚL ÁT SZERETNE ADNI A TANÍTVÁNYAINAK?

Mindenképpen a tartós rácsodálkozás képességét. Ez lenne a lényeg. Általában a rácsodálkozás egy pillanatnyi élményt értünk, ugye? Felfedezünk valamit, aztán eltesszük egy skatulyába, és napirendre térünk felette. Pedig ahhoz, hogy a zene megmaradjon üdének, heurékaélménynek, tartós rácsodálkozásra van szükség.

HOGY LEHET EZT MEGŐRIZNI, HA AZ EMBER EGÉSZ ÉLETÉBEN A LEGAPRÓBB RÉSZLETEKBE MENŐEN GYAKOROL VALAMIT? HA MINDEN MŰFOGÁST, TECHNIKÁT BETÉVE TUD? MI MARAD A RÁCSODÁLKOZÁSBÓL?

Hogy mikor veszíti el az ember a rácsodálkozás képességét, nem tudom megmondani. Én olyan vagyok, mint a fősvény, aki időnként előhúzza kincsesládájából a feltett drágaköveit, a fény felé tartja, és nézegeti őket. A szépen csiszolt gyémánt ezerféle színre bontja a fényt, és ha csak egy millimétert elmozdítjuk, már másik ezerféle színt sugároz. Számomra ilyenek a mesterművek. Mindig van rácsodálkoznivaló. Ez is a Jóisten nagy-nagy adománya. Szabó Lőrinc versében olvashatjuk, ahogy gyermeke eléáll, hogy írt egy verset: „Az életet adja, adja, egyszerre csak abbahagyja.” Ebben tényleg minden benne van. Ennél mélyebb filozófia nincs. Azt hiszem, ez nemcsak az életre vonatkozik, hanem minden ajándékra. Sokszor nem tudjuk, honnan kaptuk, ahogyan azt sem, mikor veszítjük el. ■

HATÁRBONTÓ FALAK

Szöveg: **Meszleny Zita**
Fotó: **Földházi Árpád**

Ahol száz éve még üstökben állt a malátacefre, javában zajlott a palackozás, most festők, dj-k, grafikusok, pékek, keramikusok alkotnak. Szesz helyett a volt budafoki sörgyár épületében ma kulturális élet pezseg.

Miközben a bejáratot keresve a robusztus téglafalak árnyékában sétálok, az első gondolatom akaratlanul is az, hogy ha napnyugta után magányosan járnék ezen az elhagyatott környéken, biztosan szaporáznám a lépteimet. Mikor azonban megtaláljuk egymást Magyar Dorottyával, az Art Quarter Budapest programmenedzserével, hamar kiderül, hogy a magány és az elhagyatottság szavaknak éppen az ellenkezője igaz a helyre. A grandiózus budafoki gyárépület – amelynek kapujában beszélgetni kezdünk – ugyanis kortárs művészeti központként működik.

„Külföldön gyakori, hogy a külvárosi, ipari területek rehabilitálását alkotóházak, művészeti negyedek létrehozásával segítik. Gondoljunk csak Berlinre” – magyarázza az AQB koncepcióját Dorottyia. Ahogy a vörössárga falakon futó kes-

keny tűzlépcsők és a betonpárkányokról felröppenő galambok díszletében különböző korok és világok fúziójának lehetek tanúja, egy bő órára mintha tényleg a német fővárosban lennék. És így, több mint egy évvel a koronavírus-járvány kezdete után már a mintha is felszabadító.

KOROK TALÁLKOZÁSA

A tekintélyt parancsoló épületben egykor a promontori Frohner család főzte a sört egészen 1867-ig, mikor is Haggemacher Henrikhez került a manufaktúra. A svájci származású nagyiparos kezei alatt felvirágzott az üzem, és rövidesen a Dreher Antal-féle gyáron kívül minden versenytársát maga mögé utasította. Az első világháború veszteségei azonban nehéz helyzetbe hozták a sörgyártókat is, ez pedig a legjelentősebb üzemek egyesüléséhez

„Külföldön gyakori, hogy a külvárosi, ipari területek rehabilitálását alkotóházak, művészeti negyedek létrehozásával segítik”

„Természetesen alakulnak ki a közös ötletek, a kollaborációk ebben az inspiráló sokféleségben”

vezetett. A szeszfőzés Dreheréknél, Kőbányán zajlott tovább, a budafoki épületet pedig raktárrá fokozták le. Az államosítás után folytatódott a hanyatlás. A pusztulás visszafordításához jó néhány évtized és egy vállalkozó kedvű német mecénás kellett – tudom meg a művészeti menedzsertől, miközben az épület gyomrában, hosszú lépcsősorokon vezet felfelé az utunk.

Az emlegetett mecénás Wolfgang Bartsch, aki még a nyolcvanas években orvostanhallgatóként szeretett bele Budapestbe, rajongása pedig olyan tartósan bizonyult, hogy 1992-ben feleségével Budafokra költözött. Innentől naponta elsétált a gyár kerítésére függesztett eladó-kiadó tábla mellett. A régi üzem egyre inkább mozgatta a fantáziáját, mikor pedig megismerte a történetét, eldöntötte: nemcsak megőrzi, de új tartalommal is megtölti a patinás épületet. Tíz év előkészület után végül 2012-ben nyitotta meg az Art Quarter Budapestet. A kongó terekben, a több mint százéves, vaskok gerendák között kortárs gondolkodási tér született.

VILÁGOK TALÁLKOZÁSA

Mikor a lépcsősorok végén a nehéz ajtót kitarva a gyár tetején találok magam, nem esik nehezemre elképzelni, hogy írás közben itt gondolkodjak, vagy itt fohászokdjak ihletért. A tetőteraszról nyíló dunai panoráma igencsak inspiráló. Az AQB vezetőinek egyik célja éppen az, hogy az alkotáshoz ideális körülményeket teremtsenek, amihez Budafok tökéletes helyszín. Menedéket nyújt a város zsongásától, mégsem szigeteli el az itt stúdiót, műhelyt bérlő több mint negyven művészt. A hely másik célja a közösségteremtés. „Azáltal, hogy nap mint nap találkoznak itt az alkotók, akár csak egy kávéra a konyhában, a különböző művészeti ágak összekapcsolódnak, a határok lebomlanak vagy átléphetővé válnak, minden lehetségesnek tűnik. Természetesen alakulnak ki a közös ötletek,

a kollaborációk ebben az inspiráló sokféleségben” – elemzi a légkört Dorottya, miközben helyiségről helyiségre mutatja meg az alkotóházat.

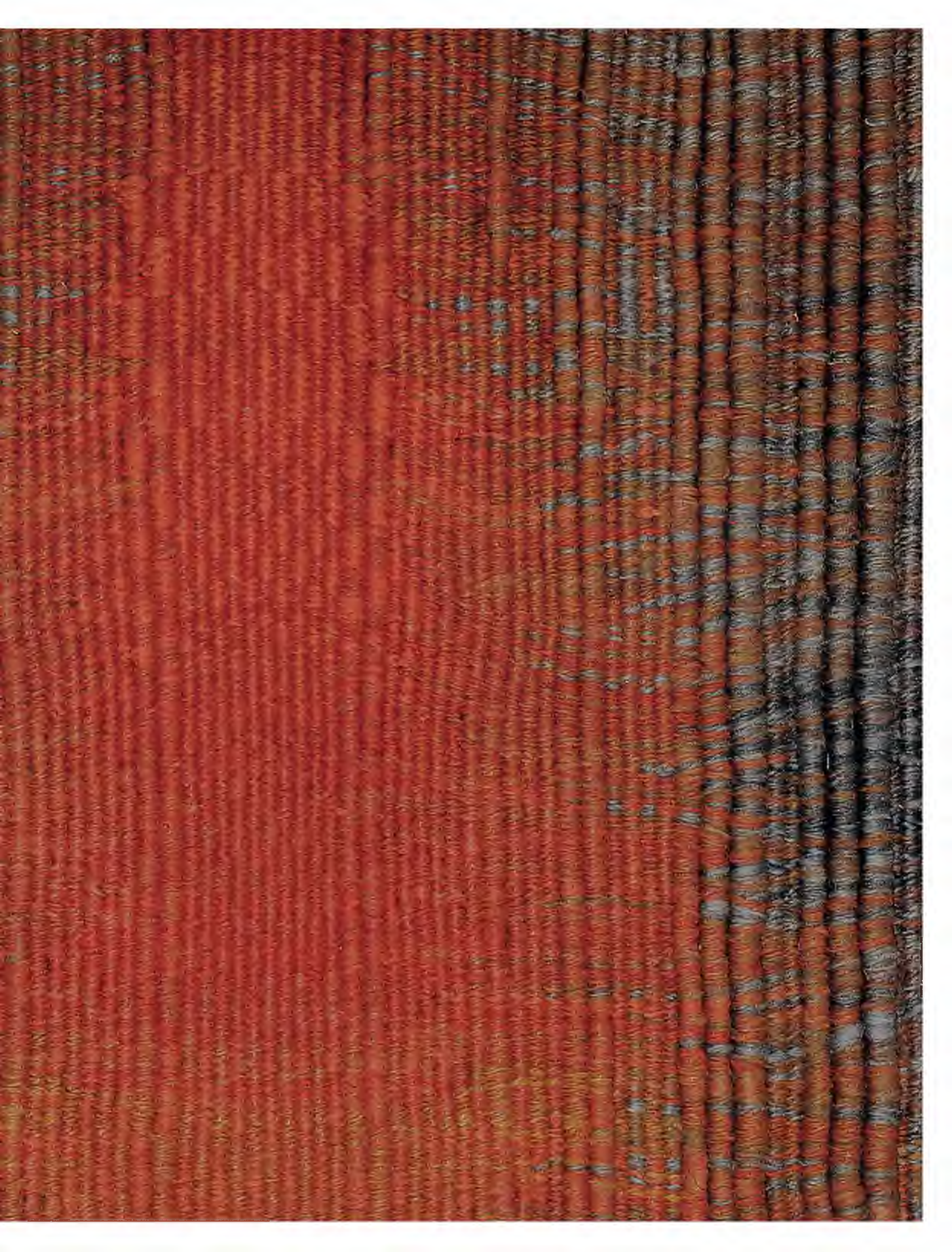
Az alagsorban folyékony kenyér helyett vadkovászosat készít a budafoki PékEmber, a gangon éppen kortárs táncosok tartanak két próba között rövid szünetet. Itt készül fel a velencei biennáléra Keresztes Zsófia képzőművész, aki 2022-ben a magyar pavilon kiállítója lesz, szomszédjában dj-k, keramikusok dolgoznak. A falak között születik meg az ideérkező kakaóbabokból a budafoki Csiszár Katalin és férje által megálmodott kézműves édesség, a Rózsavölgyi csokoládé, az udvaron kis konténerházban pedig mikroökoszisztémákat természetnek. Egy hátsó, eldugottabb helyiségben Kirsch Ádám street art művész mutatja meg legújabb elképzelését, amely reményei szerint nemsokára az egyik budafoki tűzfalat díszíti majd. „Kis lakásom van, megőrülnék, ha folyamatosan ott kéne lennem. Meg amúgy is próbálok a munka és a pihenés helyszínét szétválasztani. Az itteni közösség ráadásul jó hatással van rám. Nagyon különböző, eltérő érdeklődésű művészekkel vagyok itt körbevéve, ami iszonyú izgalmas” – válaszolja meg a fiatal festő és grafikus, miért itt alakította ki műtermét.

A kapcsolatteremtés nem csak az épületen belül fontos. Az alkotóház Budafok életében is aktívan részt vesz. Rendszeresen a nyílt napok, hogy a környékeliek szabadon bejárassák a műtermet és kiállításokat, hiszen a hely vezetői vallják, nemcsak a szűken, de a tágan vett közösség tagjai is hatással vannak egymásra. Hogy a volt sörgyár atmoszférája nyomot hagy az emberen, az egyszer biztos. Ahogy elhagyom az immár jóval barátságosabbnak tűnő tégláépületet, és hasonló, régi üzemek mellett haladok el, eljátszom a gondolattal, melyik miként születhetne újjá. Kíváncsian nézem a fémkerítéseket, nem lengedezik-e valamelyiken egy eladó feliratú tábla. Végül is minden lehetséges. ■

MÜHLEY

VISSZANÉZŐ

AZ ELMARADT FILMFORRADALOM

 Szöveg: **Leimeiszter Barnabás**

Hetvenöt éve lőtte főbe magát Manninger János, aki a háborús összeomlás közepette heroikus munkával kétszer forgatta le *Kétszer kettő* című filmjét. A művel a magyar filmművészetet kívánta új alapokra helyezni, ám bukás és feledés lett a sorsa.

A magyaróvári születésű Manninger Jánost apja az építési pályára szánta, ám már fiatal korában a fotózás felé fordult a figyelme. A húszas években Berlinben került be a filmszakma sűrűjébe, először feliratozási munkákat bíztak rá, később segédoperatőrként és segédrendezőként is kipróbálhatta magát. A német fővárosban készült el *Eine beinliche Angelegenheit* című, merészen kísérletező rövidfilmje, amelyben kezek és lábak mozgásával mutatott be egy szerelmi történetet. Pestre hazatérve standfotósként dolgozott, ő öröközte meg az első magyar hangosfilm, *A két bálvány* forgatását is. Filmes szaklapokban megjelent cikkei, nyilatkozatai tanúskodnak arról, hogy komolyan foglalkoztatták a filmkultúra technikai-esztétikai megújításának lehetőségei. Úgy vélte, a hangosfilm

elterjedése művészi visszaesést jelentett, már csak azért is, mert a kép- és hangkamerák összeköttetése megnehezítette az innovatív kameramozgásokat. A vizuális élmény a hang rabjává vált – gondolta Manninger, és hosszú évekig dolgozott filmtervén, amivel meghirdetheti a kép felszabadítását a „hang egyeduralma” alól, és felrázhatja kicsit a polgári vígjátékok és melodrámák sablonjaiba fulladt, kommersz magyar filmgyártást.

A *Színházi Magazin* 1943-ban lelkesen számolt be arról, hogy Manninger, a Hunnia Filmgyár fotólaboratóriumának vezetője nagyszerű, „amerikai stílusú” újítással kápráztatta el a városi közönséget: az általa kitalált fényképlakátok hirdették a *Pista tekintetes úr* című új filmet. „Jávor Pál jön felénk a jegenyefákkal szegélyezett

úton mosolyogva, kackiásan, mintha a filmből lépett volna ki és élénksétálna a szürke pesti aszfalton”, az amatőr fotósok pedig nem értették, hogyan készülhettek ezek a szinte ember nagyságú reklámok. Ugyanebben az évben Manninger forgatókönyvíróként is bemutatkozott: a *Fény és árnyéknak*, Zsindelyné Tüdős Klára miniszterné (korábban az Opera jeles jelmeztervezője, majd magyaros divatkreációk megalkotója, néprajzkutató, később az Országos Református Nőszövetség elnöke, Világ Igaza kitüntetéssel elismert zsidómentő) rendezésének írta a szöveggönyvét. A következő esztendőben végre lehetőséget kapott a *Kétszer kettő* megvalósítására – producerként Dayka Margit férje, Kolczonay Ervin bábáskodott a projekt felett.

FORGATÁS ÉS ÚJRAFORGATÁS

A filmben „a lehető legkevesebb dialógus van és a cselekményt párbeszédnek helyett inkább szimbólumokkal, képszerű megoldásokkal fejezik ki” – harangozta be a művet a *Film-Színház-Irodalom*, egyenesen „forradalmi újítást” kiáltva, a *Képes Sport* pedig a *Fény és árnyék* sikeréből kapásból arra következtetett, hogy a legjobb magyar alkotások között fogjuk emlegetni Manninger opusát. Ám amennyire újszerűnek ígérkezett a film, annyira nehézkesnek bizonyultak a felvételek. Az egyik főszerepet a kor egyik filmszillaga, Szilassy László játszotta, akinek ideggyulladásra okán a készítőknél szüneteket kellett tartaniuk. Az is lassította a munkatempót, hogy Manninger különleges vizuális megoldásai igen sok pepecselést igényeltek. Tavasszal a külső felvételeket készítették el a tardi búzaszentelőn, nyáron pedig a műtermi forgatásra került sor. Az elkészült művet aztán a nyilas cenzúrabizottság nem engedte mozivászonra – mint a *Magyarság* nevű jobboldali lap december 7-ei száma jelentette, az ok az volt, hogy „a film nem felel meg a nemzetiszocialista gondolatnak”, „a mai időkben nem alkalmas vetítésre”.

A háború után Szilassy szerepeltetése jelentett problémát, a Dél-Amerikába emigráló, jobboldali szimpátiával gyanúsított színészt ugyanis összevetették egy hasonló nevű nyilassal, a sajtóban egyenesen azzal vádolták, hogy ő „kezdeményezte” a Duna-parti kivégzéseket. S bár népbírósi eljárás nem indult ellene, szó sem lehetett arról, hogy Szilassy főszereplésével bemutassák a filmet. Manninger így hát úgy döntött, újraforgatja az inkriminált jeleneteket, mintegy ötszáz méter filmszalagnyi anyagot – a náci színésznek titulált

„Manninger utópiája mélyen személyes jellegű, s mint ilyen, szembemegy a korrall”

Szilassy helyettesítésére Básti Lajos is szóba került, végül Várkonyi Zoltán kapta meg a szerepet. A kétmillió pengőre taksált újraforgatásra a Nemzeti Parasztpárt filmcégének támogatása nyújtott lehetőséget Makk Károly elmondása szerint, aki a *Kétszer kettő* alig húszéves segédrendezőjeként kezdte meg filmes pályáját. (A másik asszisztens az ugyancsak komoly filmes karriert befutó Hintsch György volt.) „Nem kis nehézséget okoz még egyszer felvenni az összes fontos jeleneteket. A filmben szerepelt ruháim az ostrom alatt elvesztek. Két új ruhát kell csináltatnom, amelyeknek hajszálpontossággal egyezniük kell a régiekkel. Ezenkívül természetesen a frizurámat és az arcfestésemet is olyan tökéletesen kell az alapfilmhez igazítanom, hogy senki ne vehesse észre az utólagos pótlásokat” – nyilatkozta a városi lányt játszó Buttykay Emmi. A díszletek visszaépítése, az elhordott bútorok visszaszerzése, az ostrom sanyargatta színészek felhizlalása, a földosztással gazdát cserélő traktor felkutatása mind-mind kemény feladatot jelentett. „Tengernyi nehézség árán lezajlott a műtét, elkészült mégis a film. A közönség fogja eldönteni, megérte-e a fáradságot...” – írta a *Fényszóró* nevű lap.

Nos, a közönség elég egyértelműen úgy döntött, hogy nem: olyannyira nem mutatkozott érdeklődés a *Kétszer kettő* iránt, hogy az 1946-os bemutató után négy nappal levették a moziműsorról. A szakmában akadtak elismerő hangok, ám jellemző a *Tiszántúli Népszava* kritikája, amely szerint „kedves, derűs meséről” van szó, de „kár, hogy a szerző mesterségének fogásait ennyire előtérbe hozta”. A filmforradalom elmaradt, a depresszióra hajlamos Manninger János pedig megtört az előző évek emberfeletti erőfeszítését semmissé tevő kudarc súlya alatt: 1946. április 1-jén öngyilkos lett. Olyan ember halt meg, aki jelentős művekkel gazdagíthatta volna a magyar avantgárd film – ekkoriban még igencsak szegé-

nyes – hagyományát. Hogy visszatekintésben – mikor a film Várkonyi-féle verziója, igaz, rossz minőségben, elérhető a YouTube-on – miért nem rögzült a progresszív magyar filmzés történetében mint fontos előfutár, kevésbé érthető.

MAGÁNUTÓPIA

„1937-ben született a fiam. A szanatórium szülőszobája előtt sétáltam fel-alá és abban a túlfeszített idegállapotban, a gyermekemmel egyidőben született meg bennem a 2 × 2 témája. Lényege az, hogy két emberpár élete fut párhuzamosan a kaucsukszalagon. Az egyik pár városban él, a másik falun. Mind a négyen dolgoznak, nem tudnak egymásról, munkájuk mégis szervesen összekapcsolódik. Egyik sem tudna meglenni a másik nélkül” – fogalmazta meg a *Fényszórónak* Manninger a film alap gondolatát. Szerelmi dráma paraszti milióban egyfelől, helyre menyecske kezéért vetélkedő legényekkel, a jövődobelit kataszteri holdakban méricskélő családfővel, összetört mézeskalács szívvel, az éjszakában lángra gyúló asztaggal. Villamos elől félrerántott, modern kisasszony hajkurászása másfelől, könnyed urbánus hangsúlyokkal, körüti színházakba illő humorral. A *Kétszer kettőben* nem a történetmesélés a lényeg: a banális fordulatokból építkező és még banálisabb karaktereket felvonultató párhuzamos történetek csupán azt a vázat szolgáltatják, amelyen Manninger szellemes analógiák, asszociációk segítségével egybeszerkesztheti az egyébként élesen elkülönülő társadalmi valóságokat.

Mert mintha ez lenne a célja a rendezőnek: művészi eszközökkel egy magasabb absztrakciós szinten megvalósítani azt a társadalmi szintézist, amelynek reményét ideológiák, élet-halál harcot vívó politikai mozgalmak hordozzák magukban – ám amely remény ideológiai-politikai síkon szinte elkerülhetetlenül gyilkos fantazmává válik, romlásba taszít. A *Kétszer kettő*, e látszólag

FOTÓ: NEMZETI FILMINTÉZET

A Tolnai Világlapja 1944. július 12-ei száma szerint Manningér a tardi búzaszentelőn felvételeket készítve a helyi katolikus templomban egy fából faragott, baldachinos Szűz Mária-szoborra bukkant, amelyet valaha körmenetekben hordozhattak körbe. A forgatás nyomán a helyiek felelevenítették a „tardi Madonnához” kapcsolódó szokást

„kedves, derűs mese” így nyer politikai értelmet. Egy tragikus történelmi sorsforduló alatt, az összeomlás és újrakezdés hónapjaiban szinte lehetetlen körülmények között készült el, mind-ebből azonban semmi sem mutatkozik meg benne: valószerűtlenül idilli, már-már utópikus hangulat lengi be a filmet, ám ez az utópia mélyen személyes jellegű, s mint ilyen, szembemegy a korrall. Manningér elmondta: a létezés egységének megmutatása a célja. Ám ez az egység nem annyira lehetőség, mint adottság – nem megvalósítani kell, hanem észrevenni.

„Vajon tényleg voltak a filmnek művészi kvalitásai? Tény, hogy vannak benne érdekes beállítások, szokatlan szemszögből felvett képsorok, ezek azonban mindenáron keresett eredetieskedésnek tűnnek a lassú, vontatott cselekményű műben. A forgatókönyvben sincs semmi újszerű, a falu és város ellentéte nem különösebben eredeti ötlet. Manningér kissé elbizakodottan és öntelten utasította el a jó közönségfilm szabályait, így

nem csoda, ha filmje megbukott” – értékelte később a filmet Szilassy László fia, és bár negatív véleményében közrejátszhat az is, hogy a film „nácitlanításáról” beszámoló cikkekben rendre tömeggyilkosként és nyilas gengszterként szerepelt az édesapja, tény, hogy a *Kétszer kettő* nem remekmű: elemei nem szervesülnek tökéletesen, ritmusa meg-megdöccen, a képi újszerűség nem feledteti a storytelling édeskességét. Mégis számot tarthat figyelmünkre, nem csupán kísérletezésével, hanem furcsán korszerűtlen gondolatiságával is.

A LÉTEZÉS PILLÉRJEI

Az emberi élet nagy egysége – sugallja Manningér – nem a megfelelő munka- és lakhatási feltételekben, a társadalmi működés üzemi szerveztségében, hanem abban nyilvánul meg, hogy a parasztleány épp olyan mozdulattal simogatja tehenét, mint ahogyan a polgári publi reggeli torna közben hajlítgatja karját. A súlyzóemelgetésre a tejfejes

„A filmet az 1946-os bemutató után négy nappal levették a moziműsorról”

képe felel. A cigányasszony által megolvasott kéz a vidámparki jósgépre szorított tenyérre tetszik át. A parasztfiatalok botladozása a pesti forgalomban a városi pár riadalmaival hasonul, amely elé birkák özönlenek az országútra. És hosszan sorolhatnánk még azokat az avantgárd ihlettségű képi gegeket, vizuális asszociációs láncokat és montázstrükköket, amelyekkel Manninger a társadalmi rétegeket egybefűző összefüggések hálózatát tárja fel. Ezekben a kapcsolatokban rejlik a mindenkit egyesítő örök emberi, nem abban a mesterséges emberképben, amely az ideológiák állandó hivatkozási alapja. Bárhol helyezkedünk is el a társadalmi ranglétrán, gesztusaink, „tropizmusaink” (Nathalie Sarraute francia író nevezte így a szociális interakciók során tudatunk határán lejátszódó folyamatokat) azonosak. A materiális szemlélet számára persze ezek a gesztusok jelentéktelenek a társadalmi feltételekhez képest. Manninger azonban egy konzekvensen költői szemléletet érvényesít, amelyben e gesztusok jelentik a létezés pillérjeit.

A *Kétszer kettő* egyszerre narratív és képnyelvi szimmetrialogikája meghatározza a film „társadalmi” üzenetét, azt az idealizmust, amely joggal nevezhető konzervatívnak. Manninger nem mond ítéletet sem a falusi, sem a városi létforma felett – inkább a poézis közös nevezőjére hozza őket. Az osztályharcos felfogás vagy a maró társadalomkritikai szatíra a lehető legmesszebb áll tőle – így például a „léha életű” mérnök kifigurázása megmarad a polgári komédiák színvonalán. Filmjében a két világ képviselői között nem szikrázik fel semmiféle ellenérzés. Diadalmas zenétől kísért képláncokon végigvezetve mutat rá, hogy munkájukkal valójában egymás jólétét-jöllétét szolgálják: a parasztok learatják a búzát, amelyből aztán a mérnök úr asztalára kerülő kenyér készül, a mérnök által tervezett traktor pedig biztosítja a földművesek jó munkakörülményeit.

Hogy a nyilas rezsim, majd a kommunista befolyás alá került háború utáni közhangulat miatt idegenkedett annyira a *Kétszer kettőtől*, nem nehéz megérteni. Manninger egyforma tisztelettel fordul szereplői felé, de nem kérdőjelezi meg a társadalmi hierarchiát, s hiányzik belőle mindenfajta népi-plebejus orientáltság. Filmjének parasztjaiban nem buzog egy új világ megteremtésének vágya, s a városi karaktereket sem tölti el felháborodás az „alul lévő” helyzete miatt. A társadalmi mobilitást nem annyira a merev osztályszerkezet, mint az ambícióhiány gátolja. A két pár a nászutak során megismerkedhet az övéktől eltérő világgal, de egy nap után a hazatérés mellett döntenek: idegen nekik a másféle környezet, jó nekik otthon. A film végjelenetében találkozik a két világ: a falut elhagyó mérnökék benzinnel segítik ki az új traktorokkal Budapestről hazazötyögő parasztpárt. Mindenki csupa mosoly.

Hogy ez a mosoly a huszadik századi magyar történelem ismeretében minden, csak nem meg-alapozott? A *Kétszer kettő*, de alkotójának tragikusan félbeszakadt pályája is arra emlékeztet bennünket, ami lehetett volna máshogy – ami lehetett volna. ■

Amerre a világ

Szöveg: Farkas Anita

Hogy Szilágyi István az egyik legnagyobb magyar író, nem kérdés, ahogyan az sem, hogy e kijelentés igazságát az ő esetében az utókor ítélete is igazolni fogja. A Kolozsváron élő, de önmagát a zilahi gyermekkor okán következetesen szilágyságiként meghatározó alkotó több mint négy évtizeden át volt jelentős irodalmi folyóiratok (*Utunk*, *Helikon*) szerkesztője, életműve azonban mindössze négy novelláskötetből és öt regényből áll, beleértve a legújabbat is. „Egy idő után rájöttem, hogy amiről világosan értek, arról nem érdemes írnom” – fogalmazta meg maga is egyszer a viszonylagos terméketlenség okát. Ami más szempontokból akár termékenységnek is tekinthető: a nyelvi gazdagság, a szövegek – különösen a regénytextusok – precíz kimunkáltsága, a komótosan haladó cselekmények észrevétlen megtöltése a legmélyebb bölcsességgel és filozófiával, a mindent átszövő mitikus-misztikus szimbólumok rendszerbe rakása időigényes, folytonos gondolkodnivalót adó feladat.

Szilágyi István ráadásul végrehajtotta azt a bravúrt is, amire csak kevés író képes: úgy tartotta meg a fent említett jellemző stílusjegyeket, hogy közben mind az öt nagy műve markánsan különbözik egymástól – akárha külön szerző írta volna őket. Az 1969-ben megjelent *Üllő, dobszó, harang* mélabús szerelmi történetében ugyan még nem találta meg az igazi hangját, a rá hat évvel kiadott *Kő hull apadó kútba* annál nagyobbat durrant: a szeretőjét meggyilkoló Szendy Ilka lassan a bőr alá kúszó bűnhődéstörténete egyszerre idézi legszebb népballadánk komoran sejtelmes hangulatát, állít

Szilágyi István (Kolozsvár, 1938) Nemzet Művésze címmel kitüntetett Prima és Kossuth-díjas író. 1963-ban szerzett jogi diplomát a kolozsvári egyetemen, utána az Utunk munkatársa lett, végül évtizedekig a főszerkesztő-helyettese volt, majd a Helikon főszerkesztőjeként dolgozott. Regényeit német, román és lengyel nyelvre is lefordították. 2009-től az MMA Irodalmi Tagozatának a tagja, 2010-től a Digitális Irodalmi Akadémia tagja. Főbb művei: *Kő hull apadó kútba* (1975), *Agancsbozót* (1990), *Hollóidő* (2001), *Messze túl a láthatáron* (2020)

emléket a múlt század első harmadában végképp elsüllyedt erdélyi paraszti világnak, és mutatja fel az eleve elrendeltség és az abból való kimenekülés vágya közt feszülő örök ellentétet. Utóbbi gondolatot tágtítja ki az 1990-es, már-már a disztópiák közé sorolható, ám kategorizálhatatlanul egyedi *Agancsbozótban*, hogy aztán a 2001-ben megjelenő *Hollóidőben* visszatérjen a török hódoltság korabeli, három részre szakadt Magyarországra. A konkrét tér és idő persze itt is csak keret, az emberiség egészét foglalkoztató metafizikai kérdések – kik vagyunk?, honnan jövünk?, mi velünk a Teremtő célja éppen ott, ahová letett minket?, kicselezhetjük-e a sorsot a meneküléssel? – hamar univerzálissá tágtítják a történetet, jó nagyot tekerve a klasszikus történelmi regény műfaján.

Valami hasonló érhető tetten a *Messze túl a láthatáron-ban* is. A várva várt írás, amelyből ízelítőt már kaphattunk a kiindulópontként szolgáló *A hóhér könnyei* című, először az *Utunk* 1980-as évkönyvében közölt kisregény révén, két, szinte különálló könyv összefűzése. Az egységeket Tompay Wajtha Mátyás személye köti össze. Az első százötven oldal az ő emlékiratának egy személyes krimiszállal dúsitott részlete a II. Rákóczi Ferenc szolgálatában eltöltött szekretáriusi szolgálatából 1710 környékéről. Az *Amerre a világ* című második rész harminc évvel később játszódik, amikor Wajtha Mátyás már a partiumi nemes Tipród vármegye tekintetes főbírájaként eleveníti fel ítéleteit, különös tekintettel a boszorkányperekben meghozott döntéseire. A többnyire a jegyzőjével folytatott párbeszédekben a konkrétumokon túl számos, minden időben érvényes alaprobléma felmerül: van-e joga az egyik embernek ítélkezni a másik fölött, létezik-e abszolút igazság, és ami a legfontosabb: szembe kell, lehet-e szállni a hatalommal, ha a lelkiismeretünk már nem bírja a ránk nehezedő nyomást. A *Messze túl a láthatáron* a régi-mai nyelvezet csodálatosan megalkotott szintézise és a szerző imponáló történelmi ismeretei ellenére ugyanúgy nem könnyű olvasmány, mint ahogyan nem könnyű e kérdések tükrében szembesülni a saját rossz döntéseinkkel sem. Idő kell hozzá, és talán többszöri újraolvasás, hogy a – különösen a második részre jellemző – „alig-cselekmény” és az olykor didaktikus dialógusok ellenére is képesek legyünk a mélyére hatolni. ■

Szilágyi István: *Messze túl a láthatáron*. MMA Kiadó, 2020

Szilágyi István

Az lesz szabad ember, aki hadakozik

Részlet az író Messze túl a láthatáron
című regényéből

Aztán a fejedelmi sátorban, június hatodikán délelőtt, a kint táborozó hadak meg a francia gránátosok közt hirtelenében riasztó hír terjed: a fejedelmet megölték. Katonák rohagnak, gránátosok ágyú tátonganak a sátrak előtt... Majd a riadalom alábbhagy. Csak egyezség nem lesz most már a levelet bontó túróciák, s a kardjukat csapdosó hadi tisztek között. Okolicsányi főjegyző s Rakovszki alispán körlevelüket magyarázzák, a jelenlevők zajdulnak. Rákóczi még nyugodt, magyaráz: a háború közös gond, miért nem hozzá fordul közlünk a sérelmezett? Rakovszki, Okolicsányi vélt igazához makacsul tovább ragaszkodik; a túróciák sérelme okatlan, a vármegyéhez méltatlan; az országgyűléstől elégtételt kér...

Ami ezután elkövetkezett, annak a továbbiakban csak gyarló töredékével terhelném az emlékezetet. Riadt, hosszan tartó csend, mely a túróciák további ellenszegülését sugallta, hogy ezt végül a megbántott fejedelem keserves kifakadása, majd szótlansága kövesse, melyet aztán elemi erővel szakított fel az okatlanul megbántott méltóság elszabadult keserűsége. „Édes nemzetem! Hát ezt érdemeltem”, majd odébb: „Életemet, véretem... érted szentelem!” A megrendült hallgatóság egy hosszú pillanatra elnémult, hogy aztán rögvést a súlyosan megbántott fejedelem engesztelésére igyekeztek.

„Visszavonulok erdélyi fejedelemségembe. Készebb vagyok megvonni magamat az ország egyik szögletében, minthogy köszönet helyett zsarnoknak mondjanak.” Ami pedig ezután következett, ahhoz hasonlót száz esztendő magyar történelme is nehezen hordhatna elénk. A távozni indult fejedelmet most már kemény kézzel tartják vissza megrendült hívei. Aztán... Váratlan készenlét? Mely eddig gazdátlan rejtezkedett? Most egyből gyilkolni kész!

Később, rémlett, azon pillanatokban kard valahány kiszabadulhat, mintha egyszeriben suhogva örvendezni kezdene.

...Bercsényi, Károlyi kardja Rakovszkit gyilkolja, Okolicsányit vagdalja, hogy aztán később végezzen

vele is. Ezt követően az országgyűlés sátorába berontó katonákat, kik egytől egyig fel akarták koncolni a követeket. A főrangúaknak aztán sikerül elérniük, s arra kérniük a fejedelmet, ne hagyja a nemesurakat megölni. Hogy a fékevesztett katonákat végül hogy sikerült fejedelmünknek s testőrtisztjeinek megfékezni, így a nemesség java életét megmenteni, erről odébb az időben, lehet, majd még szó esik. Ám ezzel mintha a makacs vármegye ellenkezését sikerült volna legyűrni, egyszeriben túljutván nemesi zajduláson, s annak megtorlásain is. Okolicsányi főjegyző már félholt, mikor végrehajtják rajta a halálbüntetést; Túróc megye ellen ítélet születik; zászlaját, pecsétjét szétszaggatják, összetörrik; számos túróci nemes bebörtönöztetik; míg Rakovszki alispánt a hóhér ökrös szekere a leáldozó messzeségbe menekíti nyomtalanul. De mindezt immár oly megállapodott természetességgel, mintha csak miesnap és rendjén való teendő kéne túljutniuk.

És erre egyszeriben elkövetkezett az a váratlan pillanat, melyhez alig akadhat hasonlatos. Mikor egy nemzet nagyjai váratlanul félretesznek minden egymással szembeni fenntartást, hívságot, ellentétet, és megkísérelnek eggyé formálni – bár az elkövetkező napra – a rájuk váró gondokat. (Miután én ennek a magyar jövő-építménynek az elkövetkező napokban megbízott alakítója lehettem, a továbbiakban csak gyarló hézagokkal sorolom állomásait.) Mindjárt az országgyűlés első rendtartó napján, ha jól emlékszem, már a túróciák ellenkezését követő napon, a vármegyei nemesség máris megszavazta a közteherviselést, vagyis abból az eddig nemigen használt artikulust; hogy ezt majd június 13-án mindjárt a Habsburg-ház trónfosztása kövesse. Vagyis a magyar trón üresnek nyilvánított! Aztán vége-hossza nincs kártalanítás-ügyek kerültek elő, országos jövedelemgondok, új adórendszer és haszonjavak...

Magyarország immár független és szabad, de lesz-e vajon a fejedelemnek ahhoz ereje, hogy megvédhesse új, független államát? Avagy Svájc és Hollandia az után majd követendő példa lehet?

Ezek után számunkra valami igazán üdvös lélekemelőnek kéne következnie. Csak ehhez a mi Ónod iránti várakozásunknak teljesülnie kellett volna valamiképp. Ám immár holmi magunk ostorozást hiába kezdenénk. Lehet, még nem nőttünk föl saját adottságainkhoz, s ezért követi lépteinket holmi „füstbe ment terv”-hordalék. Csak úgy „találomra”: egyszeriben százszámra rakhatnánk egymásra a gazemberség jeleit. Kiderül, tábornok kereskedik marhával; egyik nádor meg érvekkel bizonygatja és állítja törvénytellenek az ónodi tanácskozást; némely vármegye pedig elvetné az ónodi végzéseket. Aztán keserves felismerés még azon esztendő őszének közeledtén, mikor végre Erdélyt az Országnek valamiképp idótállóbban kéne magához ölelnie! Sajnos, Rákóczi urunk távollétében tábornokai oly galád módon látnak neki, hogy néhol hazazavarták jobbágyait, máshol meg a csapatok eledelet tekintették zsákmánynak. Hogy Pekri elnézze, Rabutin mint vonul Enyedre, hogy fölégesse a várost könyvtárával, kollégiumával együtt. Rabutin ezek után az Érchegeység északi és keleti tájait foglalja el, hogy végül megszállja Kolozsvárt. Aztán, hogy ezekután még mindig lesz keserves kivétel is – lám, a görögényi várát száz palotással haláláig védő Rátonyi Jánosé –, na, de mára ugyan kinek lehet az vigasza, hogy a ritka példa majd csak tovább élteni a halálra szánt lelkeket?

A fejedelem nem volt sose híve a kegyetlenségnek; hiszen tőle még efféle sóhajtásra is futotta, hogy „csak a gazdag el ne nyomja a szegényt!” Hogy mára elrendelje: a visszaélésen ért tisztviselőt föl kell akasztani! Ám, hogy ezen fenyegetéssel élt volna, alig hiszem. Igaz, a fejedelem nagyralátását talán akkor, ott még nem szaggatta oktalan kudarc. ...Hogy aztán ennek pillanatai egyre szaporábban kezdjék el követni egyik a másikat. És ehhez Ónod után alig egy esztendőnek kellett eltelnie. A csalódottság, a szerteszéledés többet apasztott a seregen, mint azt elképzelhette volna bárki közülünk. Honnan kezdhethénk újra? A vitélző rend mindenkor a bátrak serege. Valamiképp együvé terelődik a maradék udvari ezredekéből is; a várakban konföderáció kapaszkodik egymásba, s rendre az is kiderül, háromezer kuruc esett el a csatákban, míg a császáriakból kétezer a halott, s ennél valamivel több a fogoly.

...Lám, hiába fogadkozom, hogy Trencsén keserves élményét majdcsak magam mögött hagyom, mert valahányszor föláiim között keresgélek, azok a napok máig kísértenek. És ki tudná, az efféle megpróbáltatás fejedelmünk éjszakáit hányszor zaklatja?

Most közben újra felöltött az emlékezetemben, hogy mikor Rákóczi urunktól elköszöntem, meghagyta, míg itt Károlyban időzöm, jegyezzem föl mindazt, amire az

utóbbi időből – tán esztendőből – emlékszem. Az ugyan, amilyen tétován mondatott, valami időtöltő délutánoknak rémlett, de üsse kő. Elővettem hát a mindenkor velem tartó fölöt. S lapoztam, jegyeztem, turkáltam a lapjai között. Így aztán „a méltóságostól” továbbra is távolodóban, s most már kívül kerülvén a napjain, elkezdtem végigbotorkálni azon heteken, havakon, amelyek egymást követhették.

...Ha most távolodhatok, s bár ideig-meddig kívül kerülhetek a holdudvarán, arra gondoltam, valahogy több tárgyilagosságra készítem magam, ha már így fordult az életem: még ha ez más látásmódot kíván is. Csakhogy kiderült, ennek is ára, átka van; látótávolságra tőlünk a kételyek: hogy amire elszánjuk magunk, amibe belevágunk, az vajon sikerülhet-e. Rádásul itt mindazt, amit magunk elé terítünk, egyszer már megéltük: most majd újjáalakítanánk? ...Mert az udvari nemesek újra mellettünk állnak, a Tiszán túli hadak s katonák velünk tartanak, tegyük félre a békét; hisz ezen országgyűlés itt most törvényt szül! Csakhogy én ezen próbálkozásom közepette attól nem szabadulhatok, hogy időközben megtudtam, Esze Tamást két, egymásnak esett hajdúsereg véletlenül meggyilkolta. Ezek után megállapíthatom: lám, rossz tanítvány vagyok, mindennek a nehezéhez kapok. Holott közben sorra kellene vennem fejedelmünk megannyi hiábavaló próbálkozását a Des Aleurs márki ígéretésétől XIV. Lajos király fejkavarásáig. Dehogyan tudom én ezt már szálára szedni, a poltavai csatában győztes oroszok sereglésétől a Bercsényi örvendezéséig, miszerint: lám, jóra fordulhat a kurucok napja is. És közben van független Magyarország-képzeltés, meg Kelet-Európalatolgatás, meg balkáni népek szabadulása török iga alól. Mindegyik úgy tesz, mintha segíthetné a másikat, miközben a maga javán reménykedik. Mert bár rég nem hiszünk semmi jövőben, közben egyvégtében bizakodunk, hogy majdcsak lehet újrakezdeni. Ideje lenne – mondaná a cinikus –, hisz rég több veszett, mint amennyi volt.

Mintha itt, ezen napok alatt szőrin-lábán megketőződött volna az életem. Hiszen mindazt, amit már láttam, megéltem, most úgy rémlik, fejedelmünk kedvéért újrakérődzöm: ám, ez a másik ugyancsak valóságos, a megelőzővel mégsem azonos. A hideg, az igen, az továbbra is dermeszt, mindegy neki, hogy tegnapi vagy mai. S lám, egy pillanatra mégis visszacseng, kéretlenül és hívatlanul Rákóczi urunk hangja: „az lesz szabad ember, aki hadakozik”.

Ezzel félre is rakhatnám mindazt, ami ezután következett!

Mi lett veled, Psyché?

Szöveg: Smid Róbert

Bánkői Dorottya debütökete több szempontból is emlékeztetheti az olvasót a Weöres Sándor által megalkotott 19. századi költőnő, Psyché fiktív életművére. Először is azért, mert hasonlóan karakán, a testi gyönyörök szemérmesség nélkül megélő, hol magát a férfiaknak alávető, hol őket kihasználó, csúfoló vagy sirató női alakkal dolgozik. Másodszor, akárcsak a *Psychében*, *A női test biztonságában* is felfedezhető a fejlődéstörténeti szál abban, ahogy a ciklusok követik egymást: az ifjúság évei, az utazás évei, végül pedig az anyaság évei. Harmadszor Bánkői könyve bár nem archaizál, vagyis nem él régies nyelvhasználat, megalkotja beszélőjének karakteres tónusát, amellyel bizonyos alkalmakkor játékosan, máskor fenyegetően vagy épp unottan rebegteti saját kíváncsiságát.

A kötetnyitó *Az ártatlanság kora* ciklusban már képet kapunk a szerző által kreált női alak sokoldalúságáról; a férfit teremtő nőről, akiben egyszerre összpontosul az evolúció és a genezis, az egyed- és a törzsfejlődés, az anya és a szerető. A *Sárból férfit* című vers egyrészt megidézi Ádám teremtését, másrészt rájátszik Thalassza őstengerének

mítoszára, amelyből az élet született, és amelybe visszatérni vágyik: „Eredetébe, az ősforrásba / – mikor belém néz, majd magába szeret – / énrajtam jut kéjjel telt házába, / fogaim vésnek nyakára vízjelet.” A szerepek sokfélesége olykor ellentmondásos állapotokat, kétértelműséget eredményez, így a megszólaló egyszerre tűnhet kislánynak és mindentudó nőnek például az olyan egymás mellé helyezett beszédmódok miatt, mint amelyeket *A kecskeláb kilógott-ban* látunk. Abban bizonyos kijelentések ugyanannyira felfoghatók meseszerűnek, mint amennyire pontosan tudható, hogy mire vonatkoznak; ilyen például a „ma nem játszhatok úrnőt megint”. Ezekhez a sugalmazó, ám elérhető kódokhoz hasonlóak azok a megszakítások és elhallgatások, amelyek a fiatal lánynak az idősebb férfikkal való együttléteit megidéző passzusok során jelentkeznek. Akárcsak Mucha Dorka *Puncs* című regénye, amely ezt a témát tanár-diák viszonyban dolgozza fel, *A női test biztonsága* az olvasó előtt is titkolózik: kitakarja, hogy pontosan mi történik, és sejteni engedi csupán, hogy éppen melyik fázisnál tartanak a találkák. Amiről viszont a versek kendőzetlenül beszámolnak, az a megszólalónak

a férfiakra szerzett ismeretei, amelyek leginkább a topmenedzserekre és felső középosztálybeli kozmopolitákra vonatkoznak: ugyanolyanok a parfümjük, a napi rutinjaik, az allűrjeik és a szexuális vágyaik (*Esték múltó sötétsége, Kisherceg*). Annak a rétegnek, amelynek itthon Kötter Tamás regényeiben találjuk innovatív kritikáját, Bánkóvitól megkapjuk női szemszögből a totális megsemmisítését. Mindezt csak azért, hogy aztán a lírai karaktere szenttelenül felpanaszolja, mennyire unja, hogy mindenki hajt rá, és ezzel párhuzamosan megerősítse magát teremtő női szerepében: „De nőtlen / lám, még kifejlődni sem vagy képes” (*Erdőmagány*). A cikluszáró *Felmondás* azonban nemcsak a gyakornoki pozícióból kilépésre vonatkozik, hanem a múzsaléttől elbúcsúzásra is.

A következő, *Calea Turzii* címet viselő ciklus egy erdélyi látogatás során átértelmezi *Az ártatlanság korának* számos elemét, így a teremtés már nem a férfira, hanem a versalkotásra olvasható rá (*Látogatás*), a megszólaló gyerekes mindentudása pedig fellengzőség helyett ironikus hangszínt kap, ezzel utólagosan megvilágítva saját naivitását. A ciklusban új tapasztalatként jelentkezik, hogy a beszélő az általa elképzelt teremtő nőszerep mellett egy valódi anyával is szembesül, akinek a gyermekét helyettesíti: szálasadónőjének lánya pontosan annyi idősen követett el öngyilkosságot, mint amennyi idős most ő. *A Blokk* és a *Határáthelések* párversként az önmitizálásából való kijózanodást elegyíti az alázattal, az empátiával és a másik megértésére tett erőfeszítésekkel – olyan dolgokkal tehát, amelyek hiányoztak a megszólalónak a férfikkal való találkozásaiából. Ezzel párhuzamosan a mitikustól egyre inkább a vallásos felé tolódik el a képhasználat, a fájdalmas Szűzanya alakja pedig ebben egyszerre szimbólumként és szövegszervező elemként is szerepet játszik, a mondást fohászszerűvé avatva (*Ima, Asszonyok az ágynál*).

A harmadik, kötetcímadó ciklusban már nyomát sem látjuk annak a magabiztosságnak, amely valaha jellemezte

Bánkövi Dorottya 1994-ben született Budapesten. Költő, fényképész. Jelenleg az ELTE irodalom- és kultúratudomány mesterszakának végzős hallgatója, töltött szemeszt a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen is. Évek óta meghatározó tagja az Angelica Leánykarnak, és versei jelentek meg többek közt a Műútban, az Irodalmi Jelenben és a Bárkában. A női test biztonsága az első kötete

ezt a nőalakot, inkább kiegészítést érzékelhetünk az olyan sorokban, hogy „[a]z erényeket, mint összement ruhákat / magamra öltöm, / feszülnek mellemen dísztelen. / Vágyakozom, ez nem változik” (*Az erényeket, mint összement ruhákat*). A képalkotás is erre a kifáradásra játszik rá, amikor a *Semmi hajtincsben* a fényképezés kapcsán egyértelműen a Nácisz-mítoszt idézi meg újra a szöveg, ám a ciklusban a biztonság markánsan átértelmeződik: már nem a megszólalót védi a test, hanem a szíve alatt fejlődő magzatot.

Az utolsó, *Valahol fennakad* ciklus kifejezetten az első rész negatívjának mutatja magát, annak témáit forgatja ki: az ördög a praiá do Diabo brazil tengerpart nevében bukkan fel újra (*Tekintet Rióra*), a kocsija a mindenórás Mária szamarává változik (*Kolostor Quixadában*), a megszólaló pedig nem férfiak jacuzzi-jában szunnyad el, hanem a szabad ég alatt (*Téli álmom*) – sőt még odáig is eljut, hogy önzetlenül tegyen meg dolgokat egy férfiért (*Portré a napról*).

Ezzel a jól kidolgozott ívvel Bánkövi Dorottya az első kötetében izgalmas újrairását adja a femme fatale toposzának, egyedi beszédmódjával pedig ugyanannyira átélhetővé teszi lírai alakja kegyetlen és kiszolgáltatott helyzetait, mint amennyire az azokat ellenpontozó, anyai szereteten és nőtársi szolidaritáson alapuló intim jeleneteket. ■

Bánkövi Dorottya: *A női test biztonsága*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest, 2020

Bánkövi Dorottya Esték múló sötétsége

Mennyire unom, hogy mindenki hajt rám!
(És meghatódik tőle, ahogy teperni képes.)
Hogy vedlenek kamasszá negyvenes pasik,
miközben arra gondolnak,
milyen lehettem volna alattuk,
és ők mennyire akarták
kizárólag az én
boldogságomat.

Ülnek a laptop előtt
(mind keményen dolgoznak),
izzadnak a futópádon,
a Hugo Bossnál nem adják alább
(bár a nyakméreten egy számot növelnek),
bevásárolnak, kifizetik a takarítót,
vacsorát adnak a gyerekeknek.
Eloolvassák kamaszkoruk kedvenc regényét,
viharban csatangolnak a hegyeken túlra,
s még a nyávogó kiscicát is az ölükbe vennék!
(Aztán észbe kapnak.)
Titkon élvezik, hogy a kanapén alszanak.

Életükben először észreveszik,
milyen alakú a plafonon a repedés,
hogy az árnyak formákat rajzolnak a családi porcelánra
(mintha jelek lennének),
végigsimítják borostás arcukat,
és ellágyulva néznek a bizonyítékra:
éreznek megint.

Nem tudom sajnálni egyiket sem.
Csak az esték múló sötétsége szép,
variációk egy témára, ahogy
kínjukban csúsznak kérdezni térden:
miért nem, hogyha majd mégis,
és hogyha mégis, akkor újra miért nem?

EL NEM FOGYÓ TISZTA FÉNY

Szöveg: **Weisz Teodóra**
Fotó: **Schichmann Béla**

Hager Ritta textilművészete az evangéliumi üzenetre és a keresztény misztika hagyományaira épül. Az összefonódás oly szoros, mint az egymásba kapaszkodó szálak a hatalmas falikárpitokon, műveit mégsem csak az avatott kevesek érthetik. Az öt évtizedes pályafutás alkotásai egyetemes üzenetet hordoznak: a sötétségből a fényre jutás örömről vallanak.

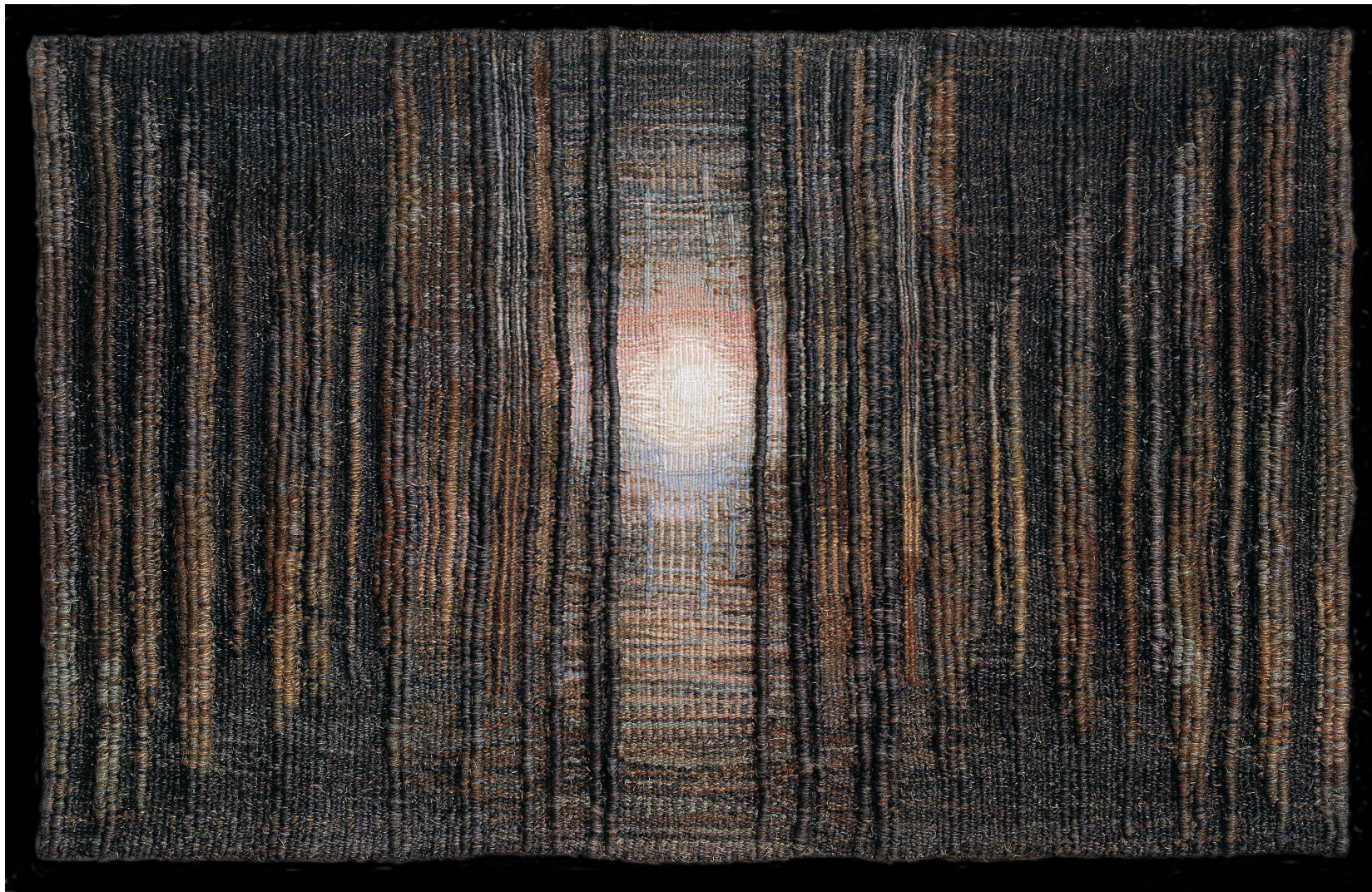

Jó néhány évvel ezelőtt az életközepi válságot élve, talán annak legbarátságosabb részeként, ellenállhatatlanul felébredt bennem a szemlélődés vágya. Meg akartam tanulni a keresztény meditációt. Alaposan rákésztültem, és végül egy szép nyarat töltöttem el Jálics Ferenc SJ – a szemlélődő lelkigyakorlat kidolgozója – könyveivel. A nyár ragyogó fényei közepette aztán rá kellett jönnöm, hogy kontemplációt akarni egyáltalán nem lehet, elég vágnyi és készen állni rá, hogy megtörténjen.

Hager Ritta textilművész műveire már ennek a nyárnak a tapasztalataival találtam rá. Izgatott csodálkozással, megdöbbenéssel láttam megle-

venedni rajtuk mindazt, amiről a jezsuita szerzetes könyveiben olvastam, és ami felé tapogatózva elindultam. A kárpitokat nézve a szemlélődésről megszerzett ismeret megszűnt elméleti tudás lenni, egyszerre ott volt előttem a lényeg – szelíden, alázatosan, miközben a látvány egyértelműségében is teret engedett annak, hogy magam tegyem meg a lépéseket a művek befogadására. Átélttem, amiről a művész alkotásaira utalva a róla készült portréfilmben így beszél: „Nem vagyok az, aki ráerőszakolja a gondolatokat a nézőre, hanem az a jó, ha te látsz dolgokat bennük.”

„Kaptam egyszer egy fényélményt egy ima alatt. Egy erős fényt éltem meg, ami a szeretet.

SUGÁRZÓ CSEND

1994 | plasztikus felvetésű gobelin, juta, gyapjú, len | 132 x 210 cm

Szeretettfényt. Ezt szeretném továbbadni. Persze az anyagokkal nem lehet illusztrálni, de talán sikerül egy kicsit a nézőben felkelteni valamit annak érdekében, hogy nézzen önmagába, hogy találja meg az önmagában lévő fényt” – vall spirituális – és művészi – alapélményéről Hager Ritta, magyarázatot adva a sötétség, a fény, az árnyék művein újra és újra visszatérő motívumaira.

A szemlélődő ember az anyagi világot meghaladva igyekszik elindulni a belső útra. Nem függetlenítheti magát testi meghatározottságaitól, de mégiscsak lelki útra lép. Hager Ritta művein végigkövethetjük a művész visszafelé vezető útját, ahogyan a szakrális élményt visszavezeti az anyag világába: a természetes szálak – gyapjú, juta, kender, len és selyem

Hager Ritta, a nemzet művésze,
Kossuth-díjas iparművész, textil-
tervező, gobelinművész
február 20-án ünnepelte
kilencvenedik születésnapját

– használata és a jól érzékelhetően alapos kidolgozást, erős fizikai munkát kívánó, változatos szövés technika tapinthatóvá tesz, testet adnak a spirituális tapasztalatnak. A textil-művészet talán minden más művészeti ágban, technikában alkalmasabb a megérezkítésre, de Hager Ritta valósággal is térbe helyezi a műalkotásokká sűrűsödő élményt, „falikárpitjai kilépnek a sík két dimenziójából: plasztikus, sőt a tér három dimenziójában megjelenő műveket is komponál” – fogalmazza meg P. Szabó Ernő művészettörténész.

Hager Ritta öt évtizedes pályáját az evangéliumi üzenet és a keresztény misztika látószöge határozza meg, művészete mégsem csupán a beavatottak szűk köre számára érthető. 1994-ben helyezték el *Sugárzó csend* című kárpitját a berlini

...OTT FŰ, AHOL AKAR
2003 | vegyes felvetésű gobelin, len, gyapjú | 92 x 160 cm

*„Hager Ritta a szakrális élményt
visszavezeti az anyag világába”*

TRIPTICHON

2015–2017 | vegyes felvetésű gobelin, gyapjú, len, selyem
3 db, 120 × 90 cm

Brandenburgi kapunál kialakított úgynevezett csendteremben. A szimbólumaiban a békét hirdető kapu a békétlenség és a háborúk hullámverései között élt meg két évszázadot, legutóbb keletnémet határőrök ölték meg a közelében több mint hetven honfitársukat. A rájuk emlékező térben kiállított Hager-mű előképe az *Éj* című falikárpit volt, amelyen a fény kereszt alakban sugárzik. A terem kialakítói arra kérték a művészt, hogy készítsen e korábbi alkotás alapján ökumenikus művet, amely csendes elmélyülésre készítet, és bármely vallás követői megélhetik általa a béke üzenetét. Az évtizedek óta egyre-másra betelő vendégkönyvek tanúsága szerint ez teljesült, a kárpit mindenki számára reményt közvetít: a fény győzelmét hirdeti a sötétség felett.

Jálics Ferenc *Szemlélődő lelkigyakorlat* című könyvében egy fa megfigyelését ajánlja mint az elcsendesedés, a zaklatottságból való kilépés, a figyelemkoncentráció első gyakorlatát. Bár e gyakorlattól még hosszú út vezet a szemlélődő életformáig, Hager Ritta művészete a belső útra lépésre biztat. Művei, mint a vigília szertartásának *Exultet* öröme-neke, megmutatják, hogy az éjszaka véget ért, a húsvéti világosság folytonosan árad, látni engedik, ahogyan az „el nem fogyó tiszta fény” megvilágítja rejtőzködő árnyékainkat, és feltisztítja a homályt. ■

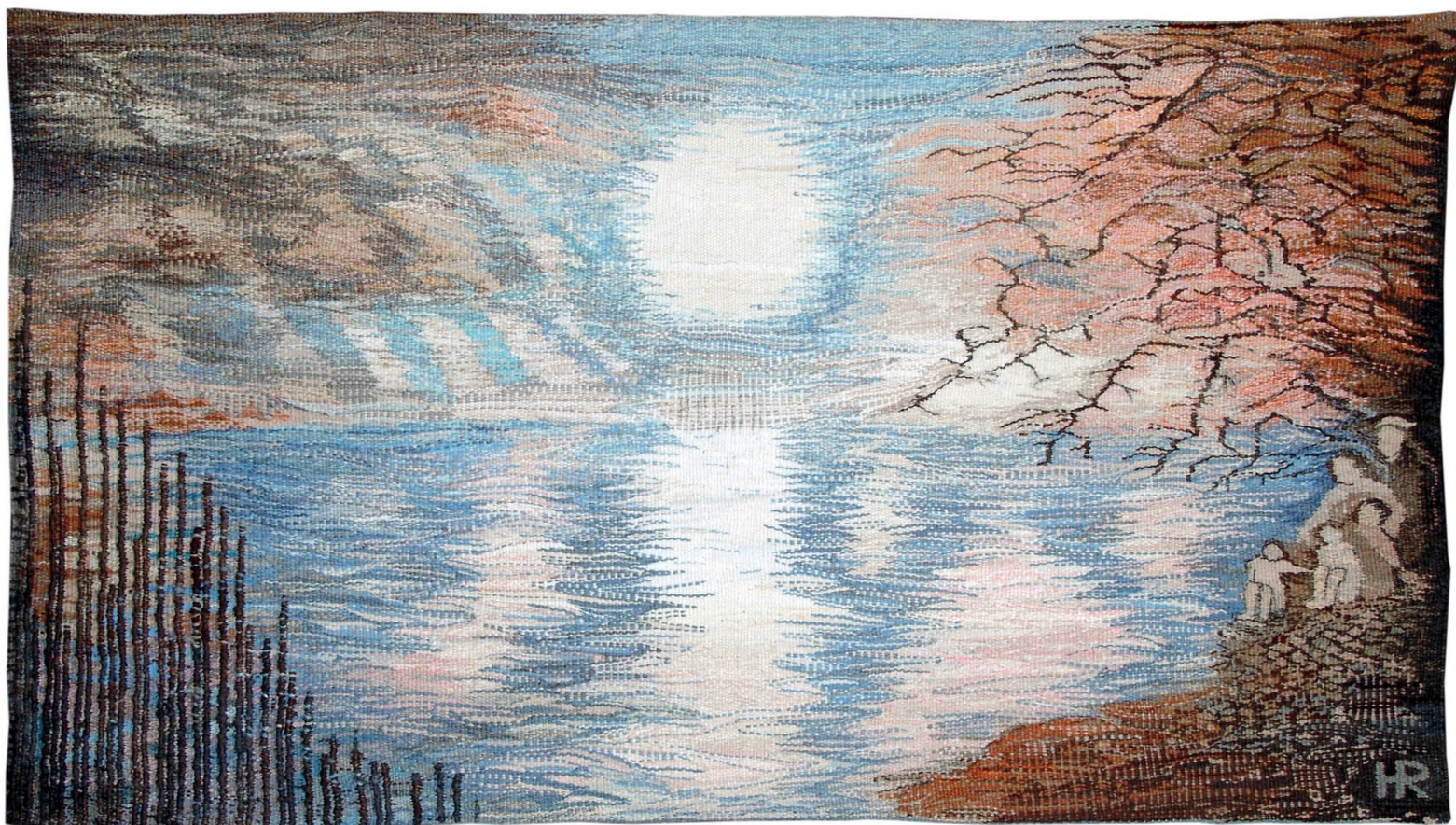
A Hager Rittával készült életútinterjúnk a 120. oldalon olvasható.

GONDOLKODÓSZEK
1976 | kötözött, csomózott juta | 270 × 200 × 40 cm

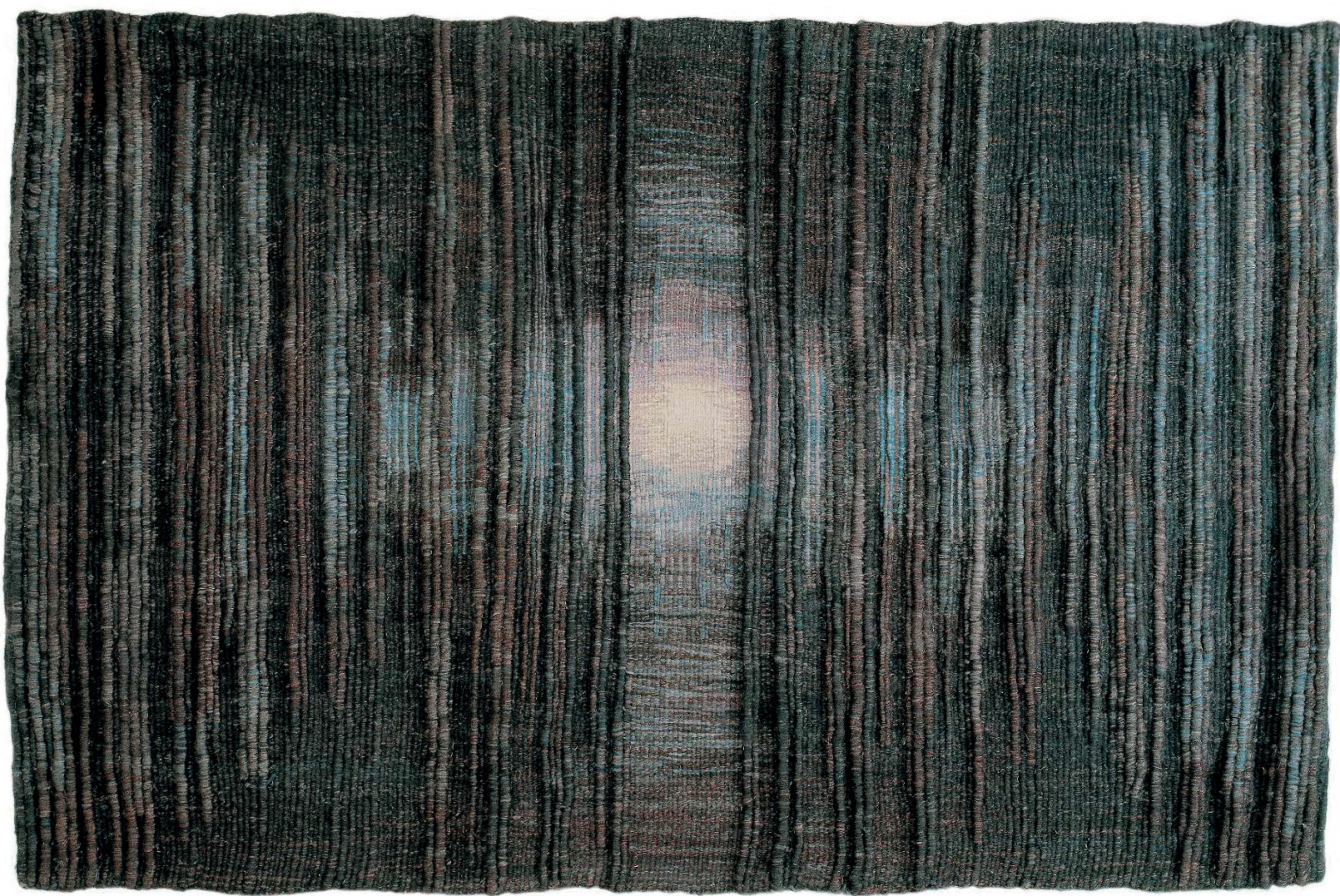

REMÉNY
1998–2000 | vegyes felvetésű gobelin, gyapjú, len | 175 × 173 cm

„Ha eltűnődsz a csendben,
 elmerengsz létedben, lemerülsz
 mélyedben... ott megtalálod igazi
 valódat. Ez az utazás nehézsége-
 ken át vezet, de ha engeded magad
 Isten által szeretni, ha hagyod,
 hogy Ő formáljon, és kiégesse
 a salakot, a rosszat, a zavartságot
 – olyan szép lesz –, megszületik
 benned is a fény, az a tiszta fény,
 ami a béke és a szeretet. Ez az út
 örökké tartó öröm és fény a sötét-
 ségben. Ezt próbálok alkotásaim-
 mal elmondani” (Hager Ritta)

SZEMLÉLŐDÉS
 2018–2019 | plasztikus felvetésű gobelin, gyapjú, len, selyem | 93 × 160 cm

ÉJ
1986 | plasztikus felvetésű gobelin, gyapjú, len, juta, kender | 170 × 255 cm

1982 | FÉNY
1982 | plasztikus felvetésű gobelin, gyapjú | 125 x 90 cm

A SZÉKELYFÖLD VARÁZSLÓJA

Szöveg: Kéri Gáspár

Orbán Balázs nemcsak monumentális monográfiájában, de fényképen is megörökítette a székely világot – felvételei a korai magyar fotótörténet emblematikus darabjai.

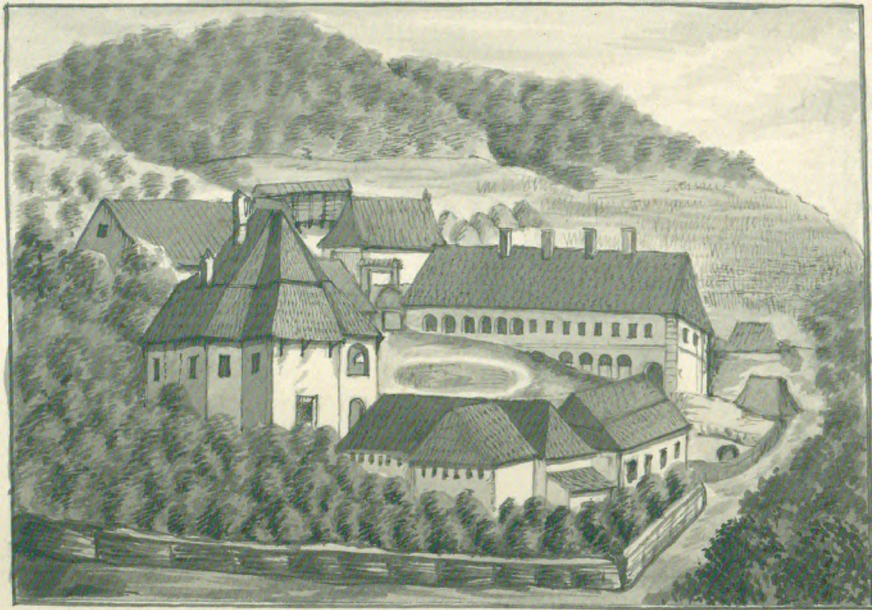
Bódy Gábor főiskolai vizsgafilmje, az 1975-ös *Amerikai anizs* kezdő képsorait Csoóri Sándor némileg módosított sorai kísérik: „El kell indulni minden úton, az embert mindenhol várják, nincs halálos érv a maradásra.” Vizuális világában az archaikus fotográfiákat idéző kísérleti nagyjátékfilm az 1848–49-es szabadságharc magyar emigránsainak életébe enged betekintést az amerikai polgárháború utolsó napjaiban. Az unionisták oldalán harcoló három katonatiszt – Fiala János tüzér őrnagy, térképész és feltaláló, a virtuskodó Vereczky Ádám lovassági főhadnagy és a folytonos nosztalgiával küszködő Boldogh százados – három különböző irányba mutató sorsa sejlik fel a sikeres

újvilági érvényesüléstől az értelmetlen halálos baleseten át a honvágy hajtotta hazatérésig.

A székely báró, Orbán Balázs regényes életét mintha e három filmbeli, részben valós, részben fiktív szereplő sorsából és habitusából formálta volna egyé az élet és a történelem. Az 1829-ben a Székelyudvarhely melletti Lengyelfalván született író, néprajzkutató, fotográfus, 1872-től 1890-ben bekövetkezett haláláig országgyűlési képviselő Orbán élete és munkássága ugyanis filmforgatókönyv után kiált. A Földközi-tenger keleti medencéjén és Kis-Ázsián át a brit Jersey szigetéig tartó kalandos utazásai önmagukban is nagyon izgalmasak, a Bach-korszakot követő, 1859-es hazatérése utáni

98/19

115

nagyon kicsibe

Fő: Kemény János háza Bükkfüzön

V. K.

esztendőiben végzett tevékenysége nemkülönb: ekkor új utakon elindulva a közéletben való aktív részvétel és a szülőföld széles körű megismertetése volt a fő célja. Utóbbi tevékenységében meghatározó szerepet kapott a fotográfia és a néprajz iránti elkötelezettsége, aminek következményeként 1868 és 1873 között hat kötetben adta ki *A Székelyföld leírása* című monumentális művét Udvarhelyszék, Csíkszék, Háromszék, Marosszék, Aranyosszék és a Barcaság bemutatásával. A máig forrásértékű munka komplex ismereteket ad az országrész természeti kincseiről és topográfiájáról, történelmi és kulturális sokszínűségéről, települései és a benne élők korabeli mindennapjairól. Orbán Balázs még

a Kossuth-emigráció fiatal, agilis tagjaként Jersey szigetén került közeli barátságba az ugyancsak emigráns Victor Hugóval, akivel nemcsak intenzív társasági életet élt, de a neves francia író az akkor legfiatalabb képalkotó médium rejtelmébe is bevezette az ifjú székelyt. A fotográfia varázsa Orbánt a hazatérte után sem eresztette, nem véletlen, hogy *A Székelyföld leírásához* készült felvételei a korai magyar fotótörténet emblematikus, ám súlyukhoz mérten máig kevésbé ismert darabjai.

A korban nem volt ismeretlen a tájban gyalogosan, lóháton vagy szekéren vándorló fotográfus archetípusa, akinek munkái nyomán útkönyvek jelentek meg. Orbán Balázs mellett ilyen

98/3

124

Dobo Kápolnája a fületi erdőben

I.k.

Klm

volt a dél-amerikai útból, egyúttal szintén az emigrációból hazatérő Rosti Pál, a Tátra megörökítőjeként Divald Károly és a honi közélet ugyancsak meghatározó alakjaként kolozsvári fotóműtermet működtető – sok más mellett a színes fényképezéssel kísérletező – Veress Ferenc is. A ma ismert csaknem száz, napjainkban a Román Nemzeti Levéltár Maros megyei fiókjában őrzött és egyértelműen Orbán Balázshoz köthető fotográfiának csak a pozitív kópiáit ismerjük, a fényképezőgép és az eredeti üvegnegatívok sorsáról ez idáig semmit nem tudni. A kalandos úton megmaradt útinaplókból és feljegyzésekből azonban izgalmas, esetenként kifejezetten

25

A Szent Demeteri Kastély nyugati oldalról.

I. J. R.

szórakoztató képet kapunk a korabeli erdélyi atmoszféráról és a fotográfus munkamódszéré-
ről. Orbán az úgynevezett nedves kollódiumos
eljárással dolgozott, amelynek jellegzetessége,
hogy a fényérzékenyítést és az előhívást azonnal,
a helyszínen el kellett végezni. Lelki szemünk
előtt plasztikusan felsejlik a nagy bajszú Orbán,
ahogy egy sziklabércen vagy egy falu főterén az
emberek legnagyobb csodálatától övezve teátrális
mozdulatokkal előhívja képeit. Lenyűgöző táj- és
városképei mellett portréi és csoportképei amúgy
is sokszor kalandos úton születtek – vagy éppen
hiúsultak meg. Jellemzően a román falvakban
számol be olyan szituációkról, hogy állványra

„A román falvakban állványra szerelt méretes kameráját olykor fegyvernek nézték”

*Székely Udvarhely felsőpi'avei kath Templom, esperesti lak seminarium és
Gymnasium mal.*

szerelt méretes kameráját fegyvernek nézték, így a csoportképhez nagy nehezen összeálló népek szempillantás alatt szaladtak szét a település minden irányába. Gyakorta adódott konfliktushelyzet abból a babonából is, miszerint a „léleklopó” fotográfus a portrék elkészítésével az alanyok lelkét is végleg magával ragadja.

Orbán Balázs fennmaradt fotográfiáinak értékét jelentősen növeli, hogy számos papírkópián saját kézírással írt utasítások szerepelnek a szerkesztők, illetve a felvételek alapján dolgozó réz- és fametszők részére. A kor nyomdatechnikája ugyanis még nem tette lehetővé a fotók reprodukálását, így ma annál izgalmasabb összevetni az eredeti felvételeket és a

Jésus kapotnaja és Budvár St. Mátvarkely mellett.

belőlük készült metszeteket, amelyek A Székelyföld leírása kötetét illusztrálják. Szerencsére ma már erre lehetőségünk is van: Orbán Balázs munkáit az 1970-es évektől kezdve a Securitate kitüntető figyelmével fokozatosan megismerte az erdélyi közvélemény és a magyarországi szakma is. Ebben elvülhetetlen érdeme volt a tavaly elhunyt marosvásárhelyi fotóművész, Erdélyi Lajos kutatómunkájának. ■

48

Kis Gergely emléke
a' Udvarhelyi Pref.
Collegium udvarán.
IK

„Orbán élete és munkássága filmforgatókönyv
után kiált”

16

170/K

Turdoja skiklaja az Alsó Kátoji kőrösből.

HÍRESSÉ TENNI A SZÉKELY MESÉT

Szöveg: Farkas Anita

Világot mentő székely gyermekek és báró lengyelfalvi Orbán Balázs kalandos élete – a székelyudvarhelyi animációs stúdió helyi legendákat dolgoz fel univerzális módon.

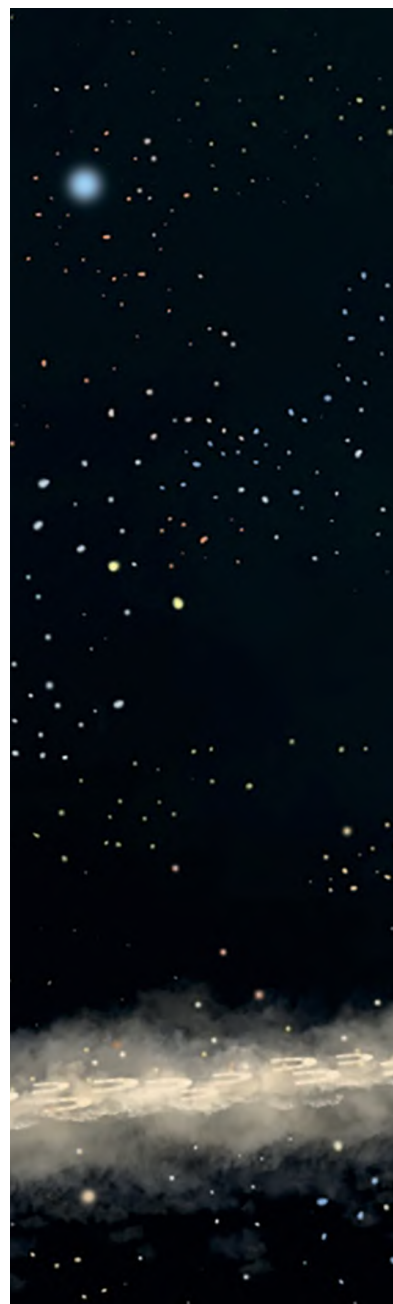
Közhely, de igaz: egy népet a meséin keresztül lehet a legjobban megismerni. A székely monda- és legendakincs semmivel sem szegényesebb, mint a francia, a skót vagy a viking, a különbség mindössze annyi, hogy utóbbiak nagyon helyesen az egész világgal megismertették a történeteiket, a földnek ezen a táján viszont kevésbé figyeltek oda a szakemberek és a döntéshozók arra, hogy tudatos „mesemarketinggel” minél több helyen észrevéteessék magukat. Ezen szeretne változtatni a Székelyföldi Legendárium, illetve az ebből kinövő székelyudvarhelyi animációs stúdió csapata, amely már több mint tíz éve elszántan küzd azért, hogy az erdélyi magyarok minél nagyobb súllyal megjelenjenek Európa, sőt az egész világ kulturális térképén.

AZ EGYESKŐ ÖRDÖGE

„Az első munkánk egy gyerekeknek szóló legendatérkép volt, Márton Erika grafikus rajzolta meg kézzel, majd digitalizáltuk. Ezt követte a könyv összeállítása, amelynek során a már rögzített tudásanyagra támaszkodtunk, az Orbán Balázs, Benedek Elek, Ambrus Lajos által közreadott szövegeket

néprajzos szakemberek felügyeletével Kudelász Nóbel írta át egységes, a mai kiskolások által is könnyen olvasható-élvezhető nyelvezetre” – vág bele a Székelyföldi Legendárium történetébe az ötletgazdából előbb könyvkiadóvá, majd stúdióvezető-rendező-producerré avanzsáló Fazakas Szabolcs. A mélyben megbújó igényt jelezte, hogy kezdeményezésük szinte rögtön óriási siker lett, a térkép néhány év alatt harmincezer, a könyv ötvennégyezer példányban kelt el. Közben a projekt szinte észrevétlenül szélesedett tovább, eddig ezeröttszáz mondát és legendát gyűjtöttek össze a teljes Kárpát-medencéből, a kárpátaljai rész már elkészült, a Felvidékre, Délvidékre koncentráló rész pedig kiadásra vár.

„Mivel nyughatatlan ember vagyok, úgy gondoltam, ez mind nem elég, és két régebbi kollégámmal együtt rajzfilmekkel is kísérletezni kezdtünk. Öt évig dolgoztunk *A likaskó* című tizenhét perces kisfilmen, amely a nyilvánvaló tökéletlenségei ellenére is közönségdíjat nyert a 2015-ös Kecskeméti animációs filmfesztiválon. A társaimmal aztán elváltak az útjaink, de engem továbbra sem hagyott nyugodni ez a műfaj, így elhatá-

*„Victor Hugo egyszer állítólag azt mondta:
»Kétszáz Orbán Balázssal meg tudnám
dönteni III. Napóleon császárságát«”*

roztam, hogy itt, Székelyudvarhelyen bizony rajzfilmsorozat gyártásába kezdünk a már felgyűjtött és rendszerezett székely legendáinkból kiindulva. Ezért öt évvel ezelőtt létrehoztam az animációs stúdiót, és a körém gyűjtött fiatalokkal, akik javarészt székelyföldi képzőművészek és informatikusok, azóta is folyamatosan tanuljuk a szakmát magyar és külföldi szakemberek segítségével. Rofusz Ferenc és Jankovics Marcell is sok hasznos tippet adott a kezdetekkor, az amerikai DreamWorks egyik animátora pedig másfél éven át mentorált minket” – mesél a folytatásról Fazakas Szabolcs.

A rengeteg befektetett munkának hamar meglett az eredménye. 2017-re elkészült az ugyancsak *Székelyföldi Legendárium* címet viselő, nemzetközi piacra szánt rajzfilmsorozat első szériája, egyrészt a Bethlen Gábor-alap, másrészt helyi cégek, illetve különféle pályázatok segítségével. A tizenhárom rész főszereplője a szép régi meséket egy varázspatkó segítségével megőrizni próbáló két székely kisgyerek, Zete és Rika, akik folyton harcban állnak az Egyeskö ördögével és az őt védő Csetlikkel és Botlikkal. A történetekben mások mellett feltűnik Csaba királyfi és a Benedek Elek inspirálta Nagyapó figurája is. A közös kalandok során kibomló, humorában és cselekményében univerzálisra csiszolt, elemeiben mégis hamisítatlan székely mondavilágnak, benne a hegyek, a tavak, a barlangok születésének legendáival, úgy tűnik, van keletje szélesebb körben is. Fazakas Szabolcsék egy Los Angeles-i disztribútorral dolgoznak együtt, a cég segíti őket, hogy a munkájuk minél több nemzet televízió-csatornáinak kínálatába bekerülhessen. Ennek érdekében éppen a szinkront készítik egy szintén Los

A tizenhárom részes animációs sorozat két főszereplője, Zete és Rika folyton harcban állnak az Egyesítő ördögével

Egyszerre volt világpolgár és hazafi

Kápolnási Zsolt történész Orbán Balázsról és a készülő filmről

KI VOLT VALÓJÁBAN ORBÁN BALÁZS?

Neveztek történésznek, néprajzkutatónak, földrajztudósnak, fotográfusnak, politikusnak, fürdőtulajdonosnak, publicistának, utazónak. Bárói családból származott, de a nemesi címét öt krajcárra becsülte, és sohasem használta. Szélsőségesen egyszerű életet élt. Egy anekdota szerint amikor megkérdezték tőle, hogy miért harmadosztályon utazik a vonaton, azt felelte: mert negyedosztály nincs. Emellett páratlan munkabírási, már-már mániákus megszállottsággal dolgozó tudós is volt, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Fő műve, *A Székelyföld leírása* a magyar honismereti irodalomban egyedülálló, az összegyűjtött hatalmas anyag tudományos szempontból felbecsülhetetlen, valóságos kincse a székelységnek. Ő volt az első tudós, aki a fotográfiát tudományos kutatás céljából alkalmazta, és egyben őt tartjuk az első székely fényképésznek is. Egyszerre volt világpolgár és hazafi. Otthonosan mozgott a kor nyugat-európai forradalmárszellemiségű köreiből, s állhatatos támogatója volt a magyar függetlenségi eszmének. Kevésbé ismeretes, hogy törökországi emigrációja során bejárta a Közel-Kelet történelmi helyszíneit, élményeit hat kötetben adta ki *Utazás keleten* címmel. Húsz évig volt országgyűlési képviselő, nehéz olyan témát találni, amelyhez ne szólt volna hozzá. A székelység és az erdélyi magyarság problémái fokozottan foglalkoztatták. Nem véletlen, hogy már halála előtt a legnagyobb székelyként emlegették.

GIDÓ CSABÁVAL 2018-BAN KEZDTEK BELE AZ ÉLETMŰ FELDOLGOZÁSÁBA, AMELYHEZ JELENTŐS LEVÉLTÁRI KUTATÁST VÉGEZTEK MAROSVÁSÁRHELYTŐL KOLOZSVÁRON ÁT BUDAPESTIG, S MÉG A GUERNSEY SZIGETI VICTOR HUGO-EMLÉKHÁZTÓL IS KAPTAK ANYAGOKAT. EHHEZ KÉPEST MENNYI LESZ A FILMBEN A FIKCIÓ?

Angeles-i stúdióban, a sorozat hamarosan megjelenik mandarin, portugál, spanyol és angol nyelven, illetve gőzerővel dolgoznak a második évadon.

TERMÉKENY SZOBAFOGSÁG

Nemrégiben egy másik irányba is elindultak, elszakadva a kizárólag gyerekeknek szánt animációktól: báró lengyelfalvi Orbán Balázsról készítenek krimirajzfilmet. Az egyelőre *A Csontbáró* munkacímmel futó, közel negyedórás alkotás a tervek szerint év végére készül el, és elsőként a Magyar Televízióban látható majd. A forgatókönyvet Muszka

Sándor író jegyzi, a két- és háromdimenziós látványvilágot tervező animátorcsapat vezetője a sokszoros fesztiváldíjas *Ruben Brandt, a gyűjtő* animációs rendezője, László Marcell.

„Az ötlet pont egy éve, a koronavírus-járvány miatti első lezáráskor jutott eszembe. Mivel a legendákkal párhuzamosan akkor már régóta foglalkoztunk Orbán Balázs kutatásával, és rengeteg anyagunk felgyűlt, azon gondolkodtam, milyen furcsa, hogy mindenki csak *A Székelyföld leírását* ismeri tőle, meg tudja, hogy ő a »legnagyobb székely«, ám kalandos élettörténetével még a szülőföldjén is csak kevesen vannak tisztában.

Kitaláltam, hogy akkor készítsünk filmet róla. A kollégáim először nem igazán lelkesedtek a tervemért, pont azért, mert a saját hőseinkkel kapcsolatban még mindig nagyon kishitűek vagyunk. De szerencsére elég hamar sikerült meggyőzőnöm őket” – mondja a stúdióvezető.

SZÉKELY INDIANA JONES

Az előzmény, vagy ha úgy tetszik, nulladik lépés, az Orbán Balázs Látogatóközpont létrehozása volt: a Székelyföldi Legendárium csapata szintén a Bethlen Gábor-alap támogatásával, valamint a Gidó Csaba és Kápolnási Zsolt történészekkel végzett többéves közös kutatómunka eredményeként ezt tavaly nyitotta meg Szejkézfürdőn, ahol a báró, illetve édesanyja és nővére sírboltja is van. A látogatóközpontban a hagyományos múzeumi megoldások mellett 21. századi alkalmazások várják a közönséget – egy háromdimenziós hologram és animáció alkalmazásával például Orbán Balázs „saját” előadásában hallgathatjuk meg a parlamentben elhangzott beszédét, és van számos érintőképernyő, a gyerekeknek hieroglifanyomtató, sőt még egy piramis belsejébe is beléphetünk.

A hosszú ideig végzett vizsgálódások során számtalan, eddig alig ismert tény napvilágot látott. Kiderült például, hogy Orbánt folyamatosan figyelte a császári titkosrendőrség attól tartva, hogy székelymagyar lázadást készít elő. Nyilvánvalóan nem bíztak egy hozzá hasonló, világlátott, nyakas és büszke figurában, aki megmentette Kossuth Lajos életét, és akiről jóbarátja, az angliai emigrációban megismert Victor Hugo egyszer állítólag azt mondta: „Kétszáz Orbán Balázssal meg tudnám dönteni III. Napóleon császárságát.” A valós sztorikon alapuló, flashbackekből és mini-életfejezetekből összerakott *Csontbáró* célja ezért nem valamiféle kronologikus életrajzi portré megalkotása, hanem hogy egy fikatív, a mai kor embere számára is izgalmas krimiszállal kiegészítve ennek a székely Indiana Jonesnak nagyon emberi, nagyon mai és nagyon izgalmas arcát mutassák meg. És bebizonyítsák: több, mint egy kezében könyvvel álló szobor, ahogyan az Székelyudvarhely központjában látható. ■

Muszka Sándorral elsősorban arra figyelünk, hogy megtartsunk egyfajta egyensúlyt a fikció és a történelmi hűség között, azaz bármennyire kitalált történetről van szó, minden pillanatában alá lehessen támasztani valós vagy valósnak tűnő – „akár így is lehetett” – motivációval. Például nem tudjuk biztosan, hogy Orbán Balázst valóban megmérgezte-e a házvezetőnője, de mivel ő biztosra vette, úgy gondoltuk, hogy ebből ki lehet indulni. Vagy az is igaz, hogy megmentette Kossuth életét, de az már a mi fantáziánkból pattant elő, hogy a merénylők közt legyen egy fiatal titkosrendőr is, akit majd öregemberként 1890-ben Szejkézfürdőn látunk viszont.

A RAJZFILM TÖRTÉNETÉNEK KIINDULÓPONTJA AZ A HÁROM VALÓBAN LÉTEZŐ JEGYZETFÜZET, AMELY ORBÁN BALÁZS HALÁLA UTÁN BUKKANT ELŐ. EZEK TÉNYLEG TELE VANNAK MÁIG MEGFEJTETLEN TITKOKKAL?

Sokáig úgy tudta a történetírás, hogy mindössze egy ilyen van, de mára kiderült, hogy három. Ráakadtunk arra a levélre is, amelyben Koncz Ármin, aki végül a mi rajzfilmünk narrátor-főszereplője is lett, leírja, hogy Orbán Balázs halála után Szejkén megtalálta a három naplót, és beadta három megőrzőhelyre: a székelykeresztúri unitárius gimnáziumba – erről tudtunk –, az udvarhelyi múzeumba, ahonnan az Országos Széchényi Könyvtárba került, és a kolozsvári unitárius gimnáziumba, ahol ma is vigyáznak rá. A naplók tulajdonképpen csak feljegyzéseket és rajzokat tartalmaznak a készülő nagy műhöz, *A Székelyföld leírásához*. Azért egy kis titokzatosság mégis akad bennük, például egy érdekes útvonal a Szamos mentén, amelyről nem tudni, Orbán Balázs milyen célból járta be, illetve olvashatók magánjellegű feljegyzések, köztük egy piaci vásárlás adatai is. A filmben persze jól jött e voltaképpen főleg praktikus információkkal teli füzetek léte, hiszen egy cseppnyi rejtélyességet csempészhattunk köréjük: a császári titkosrendőrség tudomást szerezve róluk forradalmi titkokat szimatol, ezért mindenáron meg akarja szerezni őket. Így alkalmunk nyílik felvillantani néhány szeletet Orbán Balázs kivételesen regényes életéből.

AZ ILLÚZIÓ MESTEREI

Szöveg: Szentei Anna

Fotó: Földházi Árpád

Hímzett, gyöngyökkel kivarrt kosztümök, pazar parókaköltemények, gigantikus díszletek között jártunk az Eiffel Műhelyház jelmez- és díszletkészítő műhelyében. Sétánkon kiderült, milyen összetett és precíz folyamatokból áll a kivitelezők munkája.

Feketeházy János hidépítőmester nevéhez nem csak az Északi Járműjavító öthajós, bazilikális elrendezésű acélszerkezetű csarnokának, hanem a Magyar Állami Operaház tetőszerkezetének tervezése is köthető. Az Ybl-palotát és a kőbányai járműjavítót ma már nem csak Feketeházy személye fűzi össze: az Eiffel Műhelyház az Opera új logisztikai és művészeti központjaként működik. A megújult csarnok impozáns belseje az állítható nézőterével négy-hatszáz fő befogadására alkalmas Bánffy-teremnek, az operaházival azonos méretű Hevesi Sándor-háziszínpadnak, valamint a zene- és énekkari közös hangfelvételekre alkalmas Fricsay Ferenc-stúdióknak is helyet ad. És persze az intézmény gyártóüzemeiből kikerülő díszleteknek, jelmezeknek, kellékeknek is, nem beszélve a Magyar Állami Operaház eddigi produkcióinak tekintélyes méretű díszlet- és jelmeziparkjáról.

FÉMSZÖRNY SZÜLETŐBEN

„Az Eiffel Műhelyház a legnagyobb alapterületű kulturális közhasznú intézmény hazánkban, még az Országháznál is nagyobb, huszonkétezer négyzetméteres” – fogad mosolyogva Resz Miklós, az Opera szcenikai vezetője, akivel a műhelyház labirintusában sétálunk a díszletesek birodalma felé.

Bár az Ybl-palota műhelye örök szerelem marad számára, itt kétségtelenül tágasabb és praktikusabb terek állnak rendelkezésre.

Elsőként a lakatosműhelyben nézünk körül: a munkatársak éppen méretes acélrudakat illesztnek össze, gigantikus fémszörnyetegnek is beillő acélváz van születőben, amely egy díszlet alapjául szolgál majd. Az acélmonstrum félig kész állapotban a padlón terpeszkedik – egyelőre élettelenül.

„Ma már jellemzően nem statikus háttereket készítünk, sokkal inkább mozgatható, pillanatok alatt átvarázsolható elemekből épülő díszleteket” – utal Miklós arra, hogy a padlón fekvő díszletóriás vázának néhány eleme ki- és behajtható lesz. „A díszletekre a szereplők olykor fel is másznak, ezért különösen fontos, hogy a statikai szempontokra is ügyeljünk. Van olyan díszlettervező, aki műszaki rajzokat is készít a tervekhez, és van, aki csak látványterveket – utóbbi esetben pontos számolásokat kell végeznünk. Ügyelni kell az anyagválasztásra, a pontos méretekre és persze a költségekre is, ezeknek be kell férniük a díszlettervek precízen megállapított büdzséjébe, ami legalább olyan fontos része a produkciónak, mint maga a díszletterv” – magyarázza. Beszélgetés közben kitérünk a hegesztőpisztoly szikraszökőkútja

„Az Eiffel Műhelyház alapterülete még az Országházénál is nagyobb”

elől, majd egy zsilipen át a műhelyház gigantikus belmagasságú szerelőcsarnokába érkezünk.

„Az Operaház Hajós utcai lakatosműhelyében nem volt lehetőség arra, hogy egy az egyben megépítsük a díszletet. Rengeteg időt és pénzt spórolunk meg a színháznak azzal, hogy itt fel tudunk építeni mindent, így nem a főpróbahéten derül ki, ha valamin változtatnunk kell. A premier előtti hetek már a finomhangolásról szólnak” – mondja Miklós. Egy-egy produkció díszlete elkészülhet akár egy hónap alatt is, de van olyan előadás, amelynek színpadképén akár fél évig dolgozik a szcenika közel ötven munkatársa. „Az Erkel Színház színpada kicsit kisebb, mint az Operáé, a legtöbb díszlet ezért úgy készül, hogy mindkét színpadra gond nélkül beépíthető legyen” – teszi hozzá.

ÖSSZMŰVÉSZETI IGÉNNYEL

A díszletfestő csarnok, vagyis az Oláh Gusztáv-festőterem hatalmas belmagasságú, a tágas ablakokon csak úgy dől be a fény. A fal mellett csigalépcső vezet a körülbelül tíz méter magasan rögzített függőfolyosóra, ahonnan remek rálátás nyílik a padlón kifeszített gigantikus textíliákra – a szabályosra festett mintákat fentről lehet ellenőrizni a legjobban. A régi korok festői is ezt tették, mikor a mennyezetet kellett kipingálniuk, időnként lekászálódtak a faszervezet tetejéről, és lentről szemlélték a kompozíción felmerülő pontatlanságokat.

A műhelyben néhányan Wagner *Parsifaljának* márványtömbjeit festik, egy hatalmas szobor a földön fekvé várja, hogy elfoglalhassa az őt megillető helyet a díszletben – az illúzió tökéletes, az egyébként pillekönnyű szobor közelről is gránitnak látszik. Az egyik díszletfestővel Pallós Nelli, a Hoffmann meséinek díszlettervezője egyeztet – merthogy párhuzamosan több darab díszletén dolgoznak. A csarnok sarkában, Földvári László jelmezfestő szűkebb birodalmában a *Parsifal* öltöze-

tei várakoznak arra, hogy színezzék vagy speciális technikával öregítsék őket, a falra tűzött vázlatokon harci sisakok, paripák, kőoroszlánok virtuóz rajzai sorjáznak, példáuliként annak, hogy az előadások díszletei és jelmezei összművészeti igényvel készülnek. Ami már csak azért sem csoda, mert a díszletfestők többsége diplomás képzőművész.

JAKSZÖR ÉS ÁLSZAKÁLL

Weigand Lívia, a jelmezkészítő műhelyek vezetője ugyancsak a percnyi pontossággal beosztott munkaszervezésről mesél: az optimális utat kell megtalálniuk ahhoz, hogy a papírra rajzolt jelmeztervekből néhány hét leforgása alatt díszes kosztümkavalkád születhessen.

„A rendező a díszlet- és jelmeztervezővel közösen átbeszéli a darab koncepcióját, majd következik a jelmezterv elfogadása, amelyre a jelmezműhelyek vezetőjeként már kész költségvetés-tervezettel érkezem; ha mindenben egyetértünk a darab létrehozóival, az Opera vezetőségével, indulhat a munka. Az adott darab jelmezekért felelős kivitelezője a tervező jobbkezeként dolgozik: egyeztet a főszabással, a kalaposokkal, a parókakészítőkkel, a cipészekkel, a jelmeztervezővel közösen kiválogatja az anyagokat, irányítja a munkát. A ruhapróba az első olyan esemény, ahol már egyértelműen látszik, hogyan fest majd a darab jelmezkollekciója” – válaszolja Lívia.

Bekukkantunk az egyelőre ideiglenes helyen kialakított jelmezsztárba is. A fogasokon díszes palástok, arannyal hímzett, színes kövekkel kirakott tüttök, nehézbárony ruhák, fűzők, selymek, csipkék, fényes brokátok sorakoznak: az elmúlt évtizedek színháztörténeti relikviái lógnak itt akkurátusan rendszerezve.

A parókakészítő műhelybe is benézünk. A polcon különböző méretű fafejek várakoznak, egyiken sötétbarna, borzas paróka, egy másikon rózsaszín hajzuhatag, egy harmadikon hófehér frizura – a

20. század eleji szürrealista festők álma e kompozíció. Villányiné Szántó Anna Mária, a parókakészítő műhely vezetője kihúz egy fiókot, mélyéről barna hajköteg kerül elő. „Minden produkcióhoz készítünk parókát. Ezek alapja emberi haj, amelyet aztán a művész valódi hajszínéhez vagy a szerep által megkövetelt karakterhez alkalmazkodva festünk, bodorítunk. A frizura végső látványáért azonban a fodrászok felelnek” – meséli a parókakészítőmester, aki éppen a *Hoffmann meséi*hez készít egy rózsaszínű parókát. A fajekeket konkrét fejméretek után alakították ki, még a homlok felső vonalát is bejelölték rajta, hogy a hajkötemény tökéletesen passzoljon a művészek fejére. Anna egy fekete álszakállt mutat: a szintén hajból készült állravalót már göndörre bodorították. Hófehér haj is akad, ez az egyetlen kakukktójas. A fehér parókát ugyanis

jakszörből készítik: a szőke hajat lehet sötétre festeni, fehéríteni azonban nem.

„A repertoáron szereplő darabok jelmezeit, ha kell, felújítjuk, az éppen futó darabok tisztítását a jelmezsztáros kollégák kezelik. Ha új darabot állítunk színpadra, ahhoz új díszlet és új kosztümkészülnek, erre általában néhány hetünk van. Előfordulhat, hogy próba közben derül ki, a jelmezben nem annyira kényelmes mozogni, azt azonnal javítjuk. A premier előtt másfél héttel általában már készen kell lennünk” – magyarázza Livia, majd mosolyogva hozzáteszi, bizony előfordult, hogy a premier előtt pár nappal még az irodán dolgozó kollégák is beálltak varrni, annyira szoros volt a határidő. A díszlet- és jelmezsztárosok megvalósításakor tehát minden esetben egyetlen ellenfelet kell csak legyőzniük: az időt. ■

ANZIK.SZ

CB-96-47

A SZLOVÁKOK KEDVENC CSÁKJA

Szöveg: **Veczán Zoltán**

Hétszáz évvel ezelőtt hunyta le végleg a szemét Csák Máté felső-magyarországi kiskirály. Halála után félezer évvel a szlovák nacionalisták felfedezték maguknak, s ha már így alakult, nehezen eresztik: Szvatopluk, Mátyás király és Andy Warhol mellett a legnagyobb szlovákok között tartják számon.

Az 1918 után az egykori Magyar Királyság területén megalakuló vagy abból kisebb-nagyobb darabokat kiharapó államok sokféle taktikát alkalmaztak történelmi legitimitásuk, civilizációs felsőbbrendűségük bizonyítására. Ennek része volt az etnikai térképek izgalmas átrajzolgatása, valamint az, hogy a frissen szerzett területein egykorvolt államokat saját elődeiként mutatták be a néhány évtizedig létező Nagymorva Birodalomtól az idők és népvándorlások homályába vesző dákiig. Emellett jelentős mozgalom épült az ismertebb történelmi személyek bekebelezésére.

Alapvetően két stratégia érvényesült. Nemzeti hőssé magasztaltak lokális jelentőségű, általában a törvénnyel és/vagy a magyar nemzeti törekvésekkel szemben álló figurákat, nemritkán rablóvezéreket – ilyen volt az 1784-es román parasztfelkelést vezető Horea, Cloșca és Crișan kvázi szentté avatása Romániában (éppen tavaly döntött úgy a bukaresti parlament, hogy márpedig ők nemzeti hősök). Vagy említhetnénk a Rákóczi-szabadságharc idején

mindkét oldalon megforduló, végül inkább a bűnözői karriert választó tót Rózsa Sándor, Juraj Jánošík kultuszát északi szomszédunknál. Itt az etnikai kötődés – még ha az adott korra anakronisztikusan visszavetített módon is, de – valamiféleképp igazolható. A nagyobb ferdítés az, hogy az adott kornak megfelelően a nacionalista, nacionálkommunista vagy kommunista (és újabban ismét nacionalista) ideológiák előfutárainak állítják be ezeket az alakokat. A román parasztfelkelők e szempontból valódi jolly jokerek, hiszen az általuk vezetett tömeg áldozatai zömmel magyarok voltak és nemesek is, evidens, hogy csak jó emberek lehettek.

A másik stratégia ismert államférfiak felmenőinek felkutatása és ezek alapján az illetők (szintén visszavetített) identitásának önkényes meghatározása. A legeklektásabb példa Mátyás király esete, akinek nagyapja, tehát Hunyadi János édesapja Havasalföldről bevándorló kenéz – vezető – volt. Hogy ennek alapján olyan megtisztelő címeket aggatott Mátyás királyra a mioritikus utókor, mint

A Csák-kultusz érdekes része, ahogy a földesúr legismertebb ábrázolása – kopasz fejtető, hosszú haj, páncél – kialakult. A Trencsénből a Nemzeti Múzeum gyűjteményébe kerülő, talán Szent Lászlót ábrázoló ereklyetartót hitték Csák Máté mellszobrának, és erről mintázták a tartományúr képét. Kopaszágát felvilágosultabb szlovák források szerint annak köszönheti, hogy az ereklyetartó fedele – talán dícsfény vagy korona – elveszett, ám a Vág és a Tátra ura nem maradhatott fejtető nélkül. A megoldás jól jelképezi a szlovák történetírás nacionalista ágának hitelességét

„a legnagyobb román”, már csak azért is izgalmas, mert a havaselvi és moldovai vezetői réteg, amely zömmel kun eredetű volt, ekkor még sok tekintetben őrizhette identitását – ha másban nem, vallásában biztosan, márpedig a korban ez volt a sarkalatos tényező. Ennek alapján a Hunyadi-család bizony nem alantasaik, a román pásztorok ortodox hitét vallották, hanem a nyugati egyház hívei voltak – miként a magyarok által térített kunok és besenyők zöme, köztük a Basarab-családhoz tartozó első moldvai fejedelmek.

A FELVIDÉKI KISGÖMBÖC

Trencsényi Csák Máté, „a Tátra és a Vág ura” azért különösen figyelemreméltó példája a híresebberkannibalizmusnak, mert egyetlen tényező mentén sem tekinthető megalapozottnak a szlovákság körében mind a mai napig ápolt országalapító-kultusza: sem szláv nem volt, sem államférfi. Anonymus és Kézai Simon krónikások is a honfoglalás kori Szabolcs vezérig vezeték vissza a Csák nemzet-

séget, Csák Máté tehát semmiképpen nem szláv. Előkelő származása ellenére azonban céljai messze estek attól, amit államférfiként a (szlovák) utókor rávetít: kora többi oligarchájához hasonlóan arra törekedett, hogy a lehető legnagyobb szeletet vág-hassa magának a Magyar Királyság nevű tortából a központi hatalom meggyengülése idején, az utolsó Árpád-házi király, III. András uralkodása alatt és az első Anjou uralkodó, Károly Róbert kezdeti két évtizedében. Csák a Felvidék középső részének jókora területeit megszerezte, és uralma alatt tartotta egy negyedszázadon át.

A földesúr András király vazallusaként segített 1291-ben Albert osztrák főhercegtől visszavívni Pozsonyt, amelynek ispánjává nevezte ki a király. Ezután kisgömböcként falta fel azon kisebb hatalmú vagy éppen kegyvesztett nemesek birtokait, akikére szemet vetett. A nádori címet Andrástól és később Károly Róberttől is kiszorolta, amelynek birtokában törvénykezéseknél a pervesztes fél vagyona zöme is őt gazdagította. 1297-ben megszerezte Trencsényt,

„birodalma” későbbi központját, pápai kiátkozása után bosszúból elzavarta a nyitrai püspököt és az esztergomi érseket, javaikat felpredálta, adóikat elszedte („gonosz ember, ki nem hisz a mennybeli Istenben, nem tiszteli a világi törvényeket, nem fél a pokolbeli kínos büntetéstől” – írja róla a kiebrudalt nyitrai püspök). Az utolsó Árpád-házi király halála után a trónkövetelők közül előbb a cseh Vencelt, utóbb látszólag Károly Róbertet támogatta a századfordulón, általában a gyengébbet, általában nem olcsón. Rendszeresen vezetett rablóportyákat Buda térségébe is, közben hol Károly Róberttel, hol az új cseh királlyal, Luxemburgi Jánossal háborúzott, királyi udvart vitt, pénzt veretett. Hatalma csúcspontján tizennégy vármegyére terjedt ki uralma, ötven vár és kastély, félezer falu tartozott hozzá, hadserege ötezer főre rúgott.

Étvágyának az 1312-es rozgonyi csata húzott határvonalat, ami egyébként egy másik ősi nemzetség, az országnak egykor királyt is adó Abák hanyatlását is magával hozta. Csak hatalmát életében már nem is sikerült megtörni, 1321. március 18-án bekövetkező haláláig meg tudta tartani

hódításai nagy részét. Innen vezetett hosszú útja a szlovák történelemfeltalálás kánonjába, noha „birodalma” lakói fele, de inkább túlnyomó része nem is szláv volt.

MATÚŠOMÁNIA

Szlovák nemzeti hősként mint irodalmi alak kezdte karrierjét. Az 1800-as évek első felében a „szlovákokhoz igazságos Mátyás király” után következett a sorban Matúš Čak, akinek ragadozó-fosztogató kiskirálykodását etnikai, sőt államalapítói színezettel satírozták át; először talán Alexander Boleslavín Vrchovský tanár a pozsonyi líceumban az 1836–37-es tanévben. Innen datálható az a romantikus, nemzetieskedő divathullám, amelyet Peter Macho szlovák történész utóbb matúšomániának nevezett. Ludovít Štúr és a szlovák nemzeti ébredés más kulcsfigurái „az utolsó szlovák uralkodónak” tekintették, aki „hatalmas angyal volt az ördögök fölött”, s aki „uralkodott a Tátrán. És a Tátrában béke volt, igazságosság és boldogság”. Maga Štúr hosszú költeményében Károly Róbertet állította be békétlenkedőnek, aki

„Csák Máté szlovák kultusza egyetlen tényező mentén sem tekinthető megalapozottnak: sem szláv nem volt, sem államférfi”

Matúš uradalmára tör, de ő szlovák zászlók (!) alatt vitéz szabadságharcot vív...

A csehszlovák idők kezdetén Vencel magyar trónigényének támogatása került előtérbe, „Szlovákia fejedelmeként” emlegették, aki biztosította „Szlovákia függetlenségét”, sőt „Szlovákia már akkor függetlenné tudott válni”, méghozzá „had-seregében szlovák katonák szolgáltak” – összegzi a mítoszokat Kollai István történész *Szlovákia királyt választ* című kötete. A húszas években azonban kopott is a földesúr Csák reputációja, nem függetlenül attól, hogy éppen zajlott a magyar nemesség földreformnak álcázott kifosztása, illetve a revizionista Lord Rothermere elleni kampány. Neves történészek (Jozef Koreň, Cyril Merhout, Kamil Krofta) szögezték le, hogy Csák pont úgy elnyomta szlovák alattvalóit, mint a többi főúr, önös érdekből kötött szövetséget hol egyik, hol másik királlyal, s kimondták rá az ítéletet is: még csak nem is szláv, nem jár neki a dicsőítés. A történelemtankönyvekben az ötvenes években enyhén pozitív színben tüntették fel (részben egyházellenessége lehet erre a magyarázat), majd újra fellángolt mítosza a nyolcvanas években, amikor hirtelen megint fontos lett a morva–szlovák kontinuitás igazolása. Nem elég, hogy Csák cseh–magyar hintapolitikáját a csehszlovák állam előképévé maszkírozták, de katonáit és nemességét azóta is tévesen szlovákoknak tartják – ezt Kristó Gyula történész már 1986-ban cáfolta egy cseh krónikás feljegyzésével, miszerint 1315-ös háborújában Máté katonái magyarul beszéltek, amit egy cseh krónikás nehezen tévesztett volna össze egy másik szláv nyelvvel.

TOVÁBB ÉLŐ MÍTOSZOK

Bár időközben Csák származása a Duna északi oldalán is tisztázódott, makacsul tartja magát a nézet, hogy Csák Máté „a szlovák Felföld relatív önállóságának húszéves időszakával” önmagában hozzájárult a szlovákság felrázásához. Csak éppen

szlovák nép nem létezett még ekkor. Peter Šýkora történész már egyből a rendszerváltás után rámutatott erre, hangsúlyozva: kár ezeréves múltat hazudni, és visszahelyezni a nemzeti lét kezdeteit „az első szlovák király” lábaihoz – legyen ez Szamo frank kereskedő, Pribina nyitrai fejedelem, Szvatopluk, Csák Máté, a tót királyként felfogott Thököly vagy – utolsóként a sorban – az 1938 és 1945 között létező szlovák bábállam vezetője, Jozef Tiso.

Utánanéztünk, és a szlovák általános iskolai történelemtankönyvekben vagy éppen Trencsén turisztikai honlapján már valóban szerepel magyar származása (a nagymorva–szlovák kontinuitás elve persze nem tűnt el – következetes anakronizmussal Szlovákiaként hivatkoznak a területre, s még az *Encyclopædia Britannicába* is sikerült így becsempészni a szövegbe). Ám továbbra is erőteljesen érvényesül vele kapcsolatban a „szlovákok felszabadítója” narratíva. E téren kultusza töretlen: szürreális iskolai versenyfeladatban szerepel úgy, mint a „szlovák nemeseknek” kiváltságot osztogató tartományúr, „a Vág és a Tátra ura”, akinek állítólagos kardja másolatát lehet erősebb-erősebb versenyen trófeaként elnyerni, természetesen szlovák díszletek között. Csák a szlovák tévé 2018-as közvélemény-kutatása alapján felfért a „legnagyobb szlovákok” top 100-as listájára is (a lista önmagában megérne egy cikket, Mátyás királlyal, Mednyánszky Lászlóval és Szvatoplukkal, sőt Andy Warhollal); ugyanebben az évben musical is készült a tartományúrról, amely deklarálta „Szlovákia 14. századi nehéz időszakáról” szól. Születése hétszázötvenedik évfordulójára pedig bélyeget és kétféle emlékérmét is kiadtak. ■

GÁZLÓ

Két naplólap

Szöveg és fotó: Gyórfy Ákos

(HALAS)

Ha meghallom a nevét, vagy ha csak úgy eszembe jut, mindig képek özönét indítja el. A Halas nevű vízparti büfé olyan, mintha a szülői ház meghosszabbítása lenne. Nem tudom elválasztani az otthontól. Gyerekkori fotóim jó részének háttere. A templom mellett az egyetlen igazán reprezentatív épület Nagymaroson, noha építészeti szempontból mindegyik mondanivaló, csak esztétikusan nem. Mégis egyfajta szimbólum lett, hivatkozási pont.

Tényleg olyan, mintha mindig ott lett volna, ami abból a szempontból igaz, hogy idősebb nálam. Felrémlik egy cowboykalapos, alacsony férfi arca, ahogy kiveszi a már olvadásnak indult Leo jégkrémet a rozsdás hűtőből. Márka szőlővel a kezemben ülök a kényelmetlen vasszéken, a lábam még nem ér le a hűvös betonra. És az a szag, az olajban sült hal nehéz, mégsem tisztító szaga, amit gyakran a kertben, sőt a szobámban is éreztem. Egyik régi macskánk hajnali első útja mindig a Halashoz vezetett, az épület mögötti kukákhoz. Kopott bundáján megragadtak a panír ragacsos morzsái. Van abban valami mélyen elgondolkodtató, hogy ott, húsz méterre a Dunától időtlen idők óta csak tengeri halat, úgynevezett hekket lehet kapni. Sokáig azt sem tudtam, miféle hal az a hekk, nemrég néztem csak utána. Az északi tengerekben honos atlanti tőkehal egyik törpe változatáról van szó. Hívják – nem vicc – csacsihalnak vagy tengeri csukának is, és a cápa egyik kedvenc eledele. Két-háromszáz méteres

mélységben halásszák, a legnagyobb mennyiségben a Németországhoz tartozó Helgoland szigetének partjainál. Pontos neve szürke tőkehal. Latinul Merluccius merluccius. Mindezt csak azért tartottam fontosnak megjegyezni, hogy érzékeltessem, mekkora utat jár meg szegény csacsihal, mire a Halasba ér, miközben néhány lépést kellene csak megtenni azért, hogy valódi dunai halak kibelezett teste serceghessen a forró olajban. Az utolsó nagymarosi tradicionális halászfamilia írmagnak maradt tagja nemrég hunyt el, és úgy fest, végleg eltűnik környezetünkől ez a mesterség. Egyáltalán vannak még mesterségek?

Egyidőben szokásommá vált, hogy ha otthon voltam épp, már nyitáskor lebalagtam a Halasba, és megittam egy kávét két deci hideg szódával. Tibi, a mindenekelőtt már kirakta a műanyag székeket a placcra. Megérkeznek az első öregurak, deci kevertet isznak pohár sörral. Számomra igen nehéz ilyen korai órákban ránézni egy deci kevertre, már a látványától bukfeneczik a gyomrom, de itt, a viseigrádi várhegy mögül felkelő nap első sugarainál olyan szépen csillog a pohárban, hogy azt lehetne hinni, toka-ji aszút kért a remegő kezű Dezső bácsi. Ilyenkor a Halas kívül van téren és időn, ugyanúgy lehetne az Isztriai-félsziget egyik falujában, mint mondjuk Balatonaligán. Fúj a szél, bólogatnak a napernyők, a Duna pedig elmondhatatlanul csillog a reggeli fényben. Csend van, csak egy sodorral szemben küszködő távoli uszály berregése hallatszik, és persze Tibi, ahogy beszélget valakivel,

aki nincs is ott, de ez számára sosem jelentett akadályt. Ilyenkor könnyű elképzelni egy olyan életet, amely ebben a tempóban zajlik, s amelynek ritmusát a jegenyék árnyékának vándorlása szabályozza. Mint egy hatalmas napóra mutatója, úgy fekszik rá az egyik jegenye árnyéka a nedves fűre. Az ember a Halas teraszán ülve már a Duna terébe kerül, sodrásban van, belélegzi a víz illatát, együtt mozog vele. Kora őszi napokon melankóliára hajlamosak ne keressék fel, mert okkal számíthatnak állapotuk hirtelen rosszabbodására. Elszorul a szívem nekem is, ha sokáig nézem az elhőmpölygő, szikrázó és csillámló reggeli folyót. Isten tudja, miért, de engem mindig a halálra emlékeztet. Vagy inkább arra, hogy a folyamatos mozgás ellenére az időtlenség jelképe a folyó, s állandó elmúlása csak látszat, ami mozdulatlanságot takar.

Két részeg férfi érkezik hóna alatt csillogó trombitával. Náluk még este van, vagy már holnap, ők sem tudják. Mindenáron meg akarnak hívni egy fröccsre. Ilyenkor kell elindulni.

Odabent, a lassan átforrósodó serpenyőkben távoli otthonukra gondolnak a csacsihalak.

„A ködre gondolok, és a ködre gondolni olyan, mintha hazatérnék”

(KÖD)

Már nyár vége felé, de legkésőbb szeptemberben érzem a hiányát. A túlságosan erős fényből elég. A metszően éles kontúrok és árnyékok, a heteken át tiszta, felhőtlen égbolt ragyogása egyoldalúvá és közömbössé tesz. Úgy vagyok ezzel, mint Camus *Közönyében* a gyilkos, amikor megkérdezi tőle, miért lőtte le azt az arab férfit a tengerparton. Valami olyasmit válaszol a kérdésre, hogy a nap miatt, talán az elviselhetetlen napsütés volt az oka mindennek.

Az első hűvösebb reggeleken, amikor már érezni az illatát, bár még nincs itt, összeszorul a szívem. A ködre gondolok, és a ködre gondolni olyan, mintha hazatérnék. Nem ismerem mélyebb megnyugvást annál, amikor egyszerűen belesétálok a ködbe. Novemberi hajnal, a látótávolság legfeljebb húsz méter, a szomszéd ház fala is alig kivehető. Tudom, hogy ez az a köd, amelyik délutánra sem oszlik el. A fák körvonalai finomabbak ilyenkor, az ágak gyönyörű rendszere teljes pompájában tárul fel. Miközben alig látok, a dolgok mégis a maguk teljességében fordulnak felém. A folyó eltűnik. Nincs sem innenső,

sem túlsó part. Víz van, acélszürke vagy sötétzöld víztömeg, lehetne akár a Balti-tenger is. A sirályoknak csak a hangját hallani, nem lehet megállapítani, merre lehetnek. Nincsenek irányok, nem érvényesek a tiszta, tág horizont szabályszerűségei, nincs lent, nincs fent, nincs jobbra és balra. El vagyok veszve, nem tudom, hol vagyok. Nem vagyok sehol. Illetve beléptem valahová, ahol nem tudok tájékozódni. Az ismeretlenbe való átlépés fontos pillanata jött el. Leszállt a köd, de ezzel együtt bizonyos távlatok tisztábbá váltak. Ha a látás nem tudja kihasználni az általa birtokolt lehetőségeket, kénytelen átadni a helyét egy másféle látásnak, amelynek viszont lételeme a homály, a derengés, az alaktalanság. Ehhez a megváltozott látáshoz megváltozott gondolatfutamok társulnak. Az élesség, a tisztaság és az áttekinthetőség hirtelen sokkal intenzívebben lesz jelen a gondolkodásban, mint máskor. Olyan ez, mint a bűvároknál a zsilipeles vagy az alpinisták kötelező táborhelyei a különböző magassági zónákban. Bizonyos ideig tartó akklimatizálódás szükséges a megváltozott feltételekhez. De ha készen állunk, néhány lépést kell csak megtennünk ahhoz, hogy a köd leheletfinom függőnyeit széthajtsuk, és belépünk az általa megszentelt térbe.

Fent az erdőn a csend ilyenkor a legmélyebb, talán csak a havazás csendje múlja felül. A fák koronája már elveszik a vastag, mozdulatlan leplekben, csak a törzseket látni, mást semmit. A bükkök megfeketedett, vizes törzsét, ahogy csillog a tövükön a mohapárna. A hangunk is más ilyenkor. A mozdulataink sem

ugyanazok. Ha ránézek a kezemre, mintha egy idegené lenne. Mindez mégsem tölt el bizonytalansággal vagy félelemmel, sőt a felszabadultság és a súlytalanság érzésével ajándékoz meg. Kik vagyunk mi ilyenkor? – kérdezem magamtól útban fölfelé. Vajon ez az igazi természetünk, ez a légies és áttetsző állapot, a gondolatoknak ez a finom csillámlása? Vagy az, amit odalent hagytunk, a tompa és darabos, a szorongó, a gyáva?

A köd varázslatos tere megmutat valamit egy olyan világból, ahol érvényüket veszítik a máskor olyannyira megdönthetetlennek hitt szabályok. Ködben járva az ember kénytelen olyan tulajdonságai felé fordulni, amelyeket máskor egyáltalán nem használ, elfojt vagy szándékosan kikapcsol magában. Az, hogy mit jelent eltévedni, leginkább sűrű ködben járva érthető meg. Eltévedni fizikailag és eltévedni szellemileg. A köd az arra fogékonyakat viszont kincsekkel halmozza el. Kevés dolog képes olyan szépséget sugározni, mint egy ködbe temetkező erdő késő ősszel.

A sáros, cuppogó avaron alig hallatszanak a léptek. Nem látjuk, hová tartunk, ahogy azt sem, honnan indultunk el. Távoli kutyaugatás, talán még a vonat, ahogy zakatolása visszaverődik a szoros szikláiról. Lépkedünk egymás nyomában, nem sokat beszélünk. Érezzük, ha nem látjuk is, hogy közeledünk a kisváros legszélső házaihoz. Ez mindig nehéz pillanat. Megállunk a két világ határán. Még mindig nem tudjuk, hogyan kell megtenni azt a lépést, amely nem az egyikből a másikba, hanem egyszerre mindkettőbe vezet. ■

BELSŐ TÁJAK

A híd, ami lesz

Szöveg: **Bencsik Gábor**
Fotó: **Józsa Róbert**

Egy kohással és egy vegyéssel gyalogolunk a hideg szélben a Dunaújváros-közei Pentele hídon a csipős tavaszi hidegben. A vasműben dolgoznak mind a ketten, de most nem arról beszélgetünk, erről a szomorú történetről nincs is mit beszélni, a hetvenéves óriásvállalatnak jó ideje már a csődben tántorgás a normális állapota, s amennyire régóta tart, annyira kilátástalan. A hófehér ívű, széles hidat jöttünk megnézni gyalogközelből. Addig mindig csak messziről láttam, a 6-os útról, keskeny fehér ív a távolban a fák lombja fölött. Most végre közelről is megláthatom.

A bal partról indultunk, Dunavecse felől. Legmagasabb pontján kevés híján ötven méterre magasodik előttünk a hatalmas acél kosárfül, így hívja itt mindenki, a szakemberek is. A dupla acélív vastag sodronyokra függesztve háromszáznyolc méter hosszú hídtestet tart a folyó fölött, olyan magasan, hogy a hajók a legmagasabb vízállás idején is elférjenek alatta. A vízre le-, a magas ívekre felnézni egyaránt különös érzés. Nagyok a távlatok, az ember mégsem kicsinek érzi magát, inkább valami rendkívüli dolog részesének, mintha osztozna a híd szó szerinti, tízezer tonnás nagyszerűségében. Dőlünk rá a jobb part felől fújó erős szélre, gyalogolunk a hatalmas ívek alatt, az enyhe emelkedőn a jobb part felé, közben azt számoljuk hangosan, hány hídja van a Dunának Magyarországon.

Nézzük csak: Budapesten ott a Megyeri híd, az Újpesti vasúti, amit régen északi összekötő vasútinak is neveztek, az Árpád, a Margit, a Lán-, az Erzsébet, a Szabadság, a Petőfi, a Rákóczi, aztán az M0-s déli hídja, aminek Deák Ferenc a neve, bár ezt alig használja bárki is. De várjunk! És a mellékági hidak? A Hajógyári-szigetre visz kettő, a Csepel-szigetre három, ez összesen tizenöt – ha a Rákóczi híd melletti Összekötő vasútít nem számítjuk külön.

Budapesten kívül azért kevesebb van, felfelé haladva Tahitótfalunál egy a szentendrei ágon, aztán az esztergomi, Komáromnál három és a vámoszabadi. Lefelé a Taksony vezér híd a ráckevei ágon, a ráckevei Árpád, a Pentele, a földvári Beszédes József híd, a szekszárdi Szent László, a bajai Türr István. A fővárosiakkal együtt huszonhét. Az ember nem is gondolná, hogy ilyen sok. És még kellene néhány.

Megállunk, lenézek a vízre, és azon gondolkodom, milyen különös jelensége a világnak a folyó. A hegy, a fa, a madár, de még a levegő is valami megfogható fizikai létező, a folyó viszont a lényegét tekintve inkább történés, mint tárgy. Hiszen nem a víz teszi a folyót, hanem a víz szakadatlan elhaladása. A kiszáradt folyómeder nem a folyó, a kimert víz nem a folyó, csak az örökké áramló víz a folyó, ami a hajókat viszi a hátán, és otthonául szolgál a halaknak. Menyire igaza van az ókori bölcsnek, Hérakleitosznak, nem léphetsz kétszer ugyanabba a folyóba, nem teheted kétszer ugyanazt a szakadatlan változásban.

A híd annál állandóbb tárgyi valóság. A bal parton, ahonnan indultunk, keskenyebb az ártér, a jobb parton viszont kilométer hosszan magas pillérek fut az út, tulajdonképpen az is a híd része. Átérünk a túlsó végéig, a magas löszfalig, leereszkedünk a híd alá, innen megint lenyűgöző látvány a szilvماغ keresztmetszetű betonpillérek során futó hatalmas acélszerkezet.

Magyarországon bárhol és az idő mélyére az ember, mélységes mély a múltnak kútja. A jobb parton járó római emlékek fölött lépdél, a bal parti sík sok más mellett hozzánk, magyarokhoz hasonult kunok emlékeit rejti. A híd Dunaújváros ősfalujának, Pentelének a nevét őrzi, az pedig a közelben állott Szent Pantaleon-kolostorét. A múlt része Sztálinváros is, rengeteg lelkesültség és hazugság színtere, utóda hordozza mindkettőnek a terhét.

Ez a híd ma még inkább jövő, mint jelen. Összeköti a nagy folyó két partját, de még nem igazán köti össze az ország nagy tájait. A tervezők meglehetősen előreszaladtak vele, így lett egy közel ötszáz kilométeresnek elgondolt közlekedési csatornának elsőként megvalósuló, öt kilométeres darabja. A tervezett M8-as autópálya része ugyanis, azé az úté, amely az ország nyugati határától indulva, a fővárost mélyen megkerülve vezetne el Szolnokig és tovább. Tervek vannak a folytatásra, kisebb szakaszok el is készültek már, de a Pentele híd egyelőre magában áll, a környékeliek öröme. Erre a célra kissé drága, de majd megtalálja a maga szerepét, ha megépülnek hozzá az autópályák.

Mielőtt visszaindulunk, még megnézzük a hídfőnél a táblát az építő vállalatok és a vezető mérnökök nevével. Izgalmas, szép munka lehetett megtervezni, legyártani a millió alkatrészt, és itt, a Duna partján, külön erre a célra létrehozott üzemben összeállítani a hídelemeket. A meder fölött feszülő háromszáz méteres, kosárfüles középponti elemet

bárkákra emelve, kétnapi megfeszített munkával egyben úsztatták a helyére.

A hídepítőknak megadatik, hogy a munkájukat látványos siker koronázza. Persze hogy Széchenyi István jut az eszünkbe ott, a Pentele hídon, az első magyarországi állandó híd létrehozója. Minden hazai hídepítő előtt tisztelig, amíg lesznek magyarok és hidak. Milyen különös, fancsali játéka a sorsnak, hogy Széchenyi soha nem ment át a Lánchídon, személyesen nem élhette át a siker élményét, mert mire a híd elkészült, ő már a döblingi szanatórium önkéntes, holtig tartó foglya volt. Neki köszönve, helyette, érte is gyalogolunk most ezen a mi fehér acélhidunkon, vissza a bal partra, ahonnan elindultunk. Hátról kapjuk a szelet, arrafelé lejt is kissé, így már egészen kellemes a séta a hatalmas szerkezeten. Autók robognak el mellettünk, várnám, hogy megremeg a híd, de nem érzek semmit, még akkor sem, amikor teherautó zúg el mellettünk. Erős, stabil szerkezet, bírja a terhelést, a mindent koptató időnek is biztosan sokáig ellenáll majd.

Már a bal parti hídfő közelében járunk, amikor kigyulladnak a lámpák, előbb csak minden második, hamarosan a közbülsők is. Nem sietünk, várjuk a lassan leereszkedő estét, hogy lámpafényben is láthassuk. Ahogy sötétül az ég, vörösbe fordul a nyugati horizont, a híd valósággal felöltözik a lámpafénybe, még nagyobb, még szebbnek mutatja magát.

Versenykerékpáros jön szembe a járdán, kitérünk előle, hadd haladjon. Megérkezünk a vecsei hídfőhöz, leereszkedünk a keskeny lépcsőn, fölöttünk magasodik az útpálya. A partról még egyszer megcsodáljuk a híd magas ívét, ahogy a most már sötét égre rajzolódik, aztán elköszönünk tőle. Autók futnak rajta, lámpáik fénye a híd saját világításával keveredik. Most olyanok tűnik, mint egy hatalmas élőlény, elnyúlik hosszan a folyó fölött, készen arra, hogy akár évszázadokon át hordozza a hátán az úton járókat. ■

A DIC.SŐ.SÉG ISTENÉ

Szöveg: **Bencsik Gábor**

Fotó: **Földházi Árpád**

Jó művészhez látogatóba menni ünnep, az élet kitüntetett pillanata. A látogató arra számít, hogy megtud majd valami olyat az életről, amire magától biztosan nem talál rá. Természetes tehát, hogy ezzel a készülődéssel tartok a kilencvenedik születésnapját nemrég ünneplő Hager Ritta Kossuth-díjas textilművészhez, a nemzet művészehez. Nem ez az első találkozásunk, de a műtermét most láthatom először.

A műtermében fogad. Mintha a város fölé emelkednének a padlástérbe épített terebben, a nagy ablakon át a budai hegyekre látni, beszűródik az autók zaja, ahogy elrobognak lent, a Szilágyi Erzsébet fasoron. Körülöttünk színes fonalak kosárban, képek, papírok, könyvek, a rendezetlenség varázslatos rendje, ami talán csak egy képzőművész műtermében képes ilyen harmóniává összeállni. Előttünk a magas keretre fölfeszítve elkezdett új kárpit, a függőleges szálak mögött ott a tervrajz, de tudni lehet, hogy az elkészülő mű nem annak mása lesz, egyedül önmagával lesz azonos.

A kárpitkészítés mesterségéről kezdünk beszélni, a különböző szövőszekekről, nyüstökről és felvetésekről, aztán arról a sajátos technikáról, varrásról és

csomózásról, amely mesterjegye most már hosszú ideje. Letelepszünk a készülő kárpit elé.

MI DOLGUNK A VILÁGON?

Mi dolgunk a világon? Az, hogy a talentumot, amit Istentől kaptunk, kidolgozzuk, és továbbadjuk másoknak. Ezt tanultam meg. Isten mindig vezetett, fogta a kezemet, és tudtam azt, hogy jó irányba megyek. Ezt onnan lehet tudni, hogy az ember imádkozik, kapcsolatban van az Istennel, van hite és van bizalma.

EZT A HITET ÉS BIZALMAT OTTHONRÓL HOZTA?

Apám katonatiszt volt, országos lótenyésztési főfelügyelő, ez huszár tábornoki ranggal járt.

Kreatív ember volt, remekül rajzolt lovakat, és ha én rajzoltam lovat, mindig meg lettem kritizálva, hogy mondjuk a csánkja nem jó. Az Attila úton laktunk, egy egész emelet volt a miénk. Nagyon szép gyerekkorom volt, de megéltem nehézségeket is. Van például egy emlékem: hatéves lehettem, hazudtam. Rájöttek, persze le lettem szidva, kikaptam, és akkor erősen kezdtem imádkozni, Istenem, segíts, hogy a hazugságot le tudjam küzdeni, többet ne hazudjak.

MIKOR FORDULT A MŰVÉSZET FELÉ?

Mindig is kreatív gyerek voltam, mindenből csináltam valamit. Babáim voltak, pici babák, azoknak bevarrt ujjú ruhákat varrtam. Mindig a komplikált érdekelt, azzal együtt, hogy türelmetlen voltam. Az az igazság, hogy nem rajzoltam kimagaslóan. A szüleim nem befolyásoltak minket a nővéremmel soha, hála Istennek, hagyták, hogy azzal foglalkozzunk, amit szeretünk. A művészet gondolata a gimnáziumban jött, de miért? Utáltam a matekot, és a latint sem szerettem. Apám azt mondta: „Kiveszem a gyerekeket az iskolából, mert már én nem bírom vele a matekot.” Akkor átmentem az országos iparművészeti iskolába. Nem volt ki-mondott főiskola, de a tanítás főiskolai volt. Egy évet végeztem, utána lett főiskola, és minket át akartak rakni a kisképzőbe (így szokták említeni a budapesti Képző- és Iparművészeti Szakgimnáziumot, amely 1946-tól a Szépművészeti Líceum, 1951-től a Képző- és Iparművészeti Gimnázium nevet viselte – a szerk.), akkor mi tüntettünk, meg mentünk a kultuszminisztériumba, végül átvettek minket azzal a feltétellel, hogy két évet egy év alatt kellett elvégezni.

KI VOLT A MESTERE?

A főiskolán Molnár Béla volt a tanárom, akit nagyon szerettem, ő is engem. Eredetileg kosztüm-tervezőnek akartam menni, mindig a ruhatervezés érdekelt, de nem arra vettek föl, hanem a textilfestő szakra. Így kerültem hozzá, ő volt a szaktanárunk. Ott volt Rozs is, azt hiszem, úgy hívták, nagy kommunista, ki akart rúgni a főiskoláról. Az történt, hogy tartott valami előadást, és ahogy beszélt, mozgott a füle. Én a csöndben fölrohogtam, akkor is ilyen nevetős voltam. Megkérdezte, hogy mit nevetek. Az igazmondás fontos, megmondtam, hogy a tanár úrnak mozog a füle, ahogy beszél. Ezzel kész lettem. Azért mégis elvégeztem a főiskolát.

MOLNÁR BÉLÁRÓL, AKI KÉSŐBB MUNKÁCSY-DÍJAT KAPOTT, SOKAN ŐRIZNEK JÓ EMLÉKEKET. ROZS ENDRÉRŐL, A NYOMOTTANYAG-TERVEZŐ TANSZAK 1949 ÉS 1956 KÖZÖTTI TANSZÉKVEZETŐJÉRŐL AN-NÁL KEVÉSBÉ. A FŐISKOLA UTÁN MERRE VEZETETT AZ ÚTJA?

A Magyar Textilfestőgyárba kerültem gyakornok-nak, a tervező részleghez, de csupa szocialista dolgokat kellett tervezni, például kendőket az aratóknak, az egyik sarkában legyen Rákosi, a másikban Sztálin, a harmadikban Lenin. Én ezt nagyon untam és utáltam. Azt mondta nekem a főnök: „Maga disszidáljon, ezekkel a friss tervezői elképzeléseivel, ahogy jött a főiskolából, itt nem rúg labdába!” Áthelyeztek gyáron belül a számfejtésre. Számokat kellett összeadni öt centi széles és húsz centi hosszú oszlopokban. Egész nap számoltam egyetlen oszlopot, mert akárhányszor újrakezdttem, mindig más jött ki. Mondtam, hogy köszönöm szépen, és otthagytam a gyárat. Az Operához kerültem behívásos kosztümfestőnek, amikor sok munka volt, akkor behívtak. Márk Tivadar volt a tervező, a fiatal festőkkel együtt csináltunk egy kiállítást, én kosztümtervekkel, a többiek színpadtervekkel. Nagy sikere volt, és Márk Tivadar maga mellé akart venni tervezőnek, de nem lett belőle semmi. Egyik este a párttitkár lehívott az irodájába, mert kinyomozta, hogy mi volt az apám. Miután lementem hozzá, fölküldte a sameszeit, hogy hozák le a holmimat: még a holmimat összeszedni sem mehettem föl, merthogy megfertőzöm a többieket. Miért, addig nem fertőztem meg? Szóval kidobtak. Csajkovszkij *A diótörőjének* a díszleteit festettük, premier előtt, azért dolgoztunk még késő éjjel is, gyalog kellett hazamennem az Attila útra. Nem vagyok egyáltalán síró, inkább nevetek a bajban is, de akkor nagyon sírtam. Apám kérdezte: mi van? Nem baj, lesz ez még jobb is.

LETT JOBB?

Roszbabb lett. A kitelepítés előtt két év alatt tizen-négy helyen voltam állásban, mert a káder mindig kilökött. Voltam nyomdában stencilrajzoló, mindenféle. Mikor kitelepítettek, akkor megnyugodtam, mert akkor eldőlték a dolgok. Kellott a nehéz munkát végezni, de nem volt az a stressz, hogy mikor dobnak ki.

OLVASMÁNYAINKBÓL PERSZE TUDJUK, HOGY VOLTAK KITELEPÍTÉSEK, DE ÁTÉLNI NAGYON NEHÉZ LEHETETT. HOGYAN TÖRTÉNT?

„Kreatív gyerek voltam, mindenből csináltam valamit. Mindig a komplikált érdekelt, azzal együtt, hogy türelmetlen voltam”

Az úgy volt, hogy csöngettek hajnalban, a nagyanyám ment ki, egy rendőr vagy mi volt, hozta a kitelepítési végzést. Úgy szólt, hogy „sashalomi Hager Ottó, minden címével, rangjával, a felesége és a gyereke ki van telepítve”. Megkérdezte a nagyanyám a rendőrt, melyik gyereke. Miért, van több? Igen, kettő. Jó, mondta a rendőr, és beírta a két gyereket. Tulajdonképpen ezzel jót tett. Mert melyikünk ment volna el? Így jobb volt, hogy a család együtt ment.

MENNYI IDŐT KAPTAK A CSOMAGOLÁSRA?

Másnap reggel ötkor jöttek értünk, huszonnégy órát kaptunk. András, a későbbi férjem akkor már udvarolt nekem. Számítottunk rá, hogy kapunk kitelepítési végzést, és megbeszéltük, hogy ha kapunk, akkor egy fehér törülközőt kilógatok az ablakon. András reggel mindig ott ment előttünk a 63-as villamossal a műegyetemre, látta a törülközőt, leszállt, rohant hozzánk, hívta a barátait, és amit csak lehetett, elvittek biztos helyekre, jó emberekhez, akik megőrizték. Pár dolog meg is maradt, visszakaptunk dolgokat. Volt például egy ovális neobarokk asztal, de azon disznót vágtak, és mikor visszakaptuk, tele volt vágásokkal. András a bizományiban látott egy ilyen asztalt, annak gyönyörű teteje volt. Nagyon olcsón megvette, levettük a lapját, rátettük erre. Az összevagdalt lapot a másikra rátette az asztalos, András visszavitte a bizományiba, és képzelje el, kétszáz forinttal még többet is adtak érte, mint amennyiért az előzőt vette.

TUDTÁK, HOGY HOVA KELL MENNIÜK?

Hogyne, a végzésre rá volt írva, hogy Csorvás, Tanya utca 102. Gondoltuk, milyen hosszú utca! Kisült, hogy fenéket, ez a tanyavilág, a 102 a tanya száma. Egy szobát rekviráltak a kulák gazdának a házából, mert akihez rakták az embereket, az is meg lett ezzel büntetve. Abban a szobában volt már egy háromgyerekes család meg egy házaspár, egymásnak idegenek. A házaspárból a férfi demens volt, folyton ki akart ugrani az ablakon. Ugyanebbe a szobába kellett volna nekünk négyünknek is menni. Akkor mi a nővéremmel a sarkunkra álltunk, és azt mondtuk, ide ne pakoljanak le, mert itt már nincs hely, visszamegyünk a faluba. Mondta a rendőr, azt nem lehet, ilyen nincs, itt kell lakni. Mondtuk, hogy márpedig visszavisz

minket a faluba, és bemegyünk a tanácshoz. A nővérem pár héttel előtte férjhez ment, a férjét nem telepítették ki, de eljött utánunk. Éppen akkor ért oda taxival, vele visszamentünk a tanácsházára, akkor nagy nehezen beutaltak minket egy borbélyüzletbe. Kezdték jönni a falusiak: „Kinyit a borbélyüzlet? Akkor borotváljon meg!” Mondtam: „Idefigyeljen, én megborotválom magát, de akkor nem marad magából semmi.”

A BORBÉLYMŰHELY LETT AZ OTTHONUK?

Onnan ki kellett menni, átraktak minket az evangélikus paplak vendégszobájába. Ott voltunk tíz napig, amíg a pap nem volt otthon. Mikor visszajött, elment a tanácsházára, hogy a paplak területén deportált nem lehet, tessék minket kirakni. Onnan is kiraktak, a faluba kerülünk valakihez. Jóval a rendszerváltozás után tudtam meg, hogy ez a pap Rákosinak volt az embere. Pedig a felesége nagyon rendes nő volt. Csorváson, azt hiszem, vagy háromszázan voltunk kitelepítettek, van, akivel aztán sokáig megmaradt az ismeretség. Én erről az egészből azt gondoltam, és ma is azt gondolom, hogy valamiért volt, ebből valamit tanulni kell. Sokkal inkább fölerősödött bennem a hit, hogy csak Isten tud engem megvigasztalni és segíteni.

MI VOLT A MUNKÁJUK?

Mezőgazdasági munkára voltunk beosztva, gypotot kellett művelni, mert ugye Rákosinak a gypot volt a bogara, azt kellett kapálni. Arrébb meg a falusiak dolgoztak. Mikor a felügyelő elment valamiért, akkor a falusiak odajöttek: „Aranyoskám, ne így kapáljon! Lépjen hármat, és egyet kapáljon, jó az ezeknek.” Segítették a falusiak az embert. Téglát is vertünk. A téglá annyiból jobb volt, hogy nem kellett olyan sokat gyalogolni. Fekete föld van arra, jó föld, de nagyon szeret a cipőre ragadni, nehéz gyalogolni. A téglaverésnél együtt voltunk kitelepítettek. Nehéz munka volt, még a legkönnyebb része a vízhúzás. Gémeskútból húztuk föl a vizet, azzal dolgoztuk össze az agyagot pelyvával meg szénnel, hogy aztán azt kiélessék belőle. Ezer téglához kétszáz vödör vizet kellett fölhúzni. Le a kútosort, föl, le, föl. Négyen dolgoztunk egy csapatban, két férfi és két nő. Ebből a munkából van egy emlékem is. Pár évvel ezelőtt meg voltam hívva Csorváásra, hogy emlékművet állítanak a kitelepítetteknek, ha tudok, jöjjenek el, még beszédet is kellett mondanom.

„Isten mindig vezetett, fogta a kezemet, és tudtam azt, hogy jó irányba megyek”

Elmentünk a helyi múzeumba, ott láttam egy téglavetőt, jé, mondom, ez olyan, mintha az enyém lett volna. Igen? Szeretné? Naná hogy szeretném. Odaadták, meg is van.

A KITELEPÍTÉS IDEJÉN EL SEM HAGYHATTÁK A FALUT?

Szigorúan tiltva volt elhagyni, de én megszöktem. Kaptam egy levelet Andráséktól, hogy az unokatestvéremnél lesz egy nagy buli, együtt lesz a csapat, nagyon fogok hiányozni. Márpedig én elmegyek. Kérdezi anyám: megőrültél? Nem, mondom, ha a Jóisten akarja, hogy sikerüljön, akkor el fogom érní a vonatot. A faluban ugye lehetett mozogni, de a határát nem lehetett elhagyni. Ha a falu határát elhagyod, akkor Orosházára visznek börtönbe. Ha a járást is elhagyod, akkor Recsk. A vastag kendőt az arcom elé húztam, hogy a kalauz ne ismerjen föl, amikor a jegyet veszem. Csak Békéscsabára vettem a jegyet, gondoltam, majd onnan veszem tovább, mert ha addig elkapnak, az csak Orosháza. Egy ismerőssel mentünk, aki szintén kitelepített volt, elértük a vonatot. Békéscsabán megvettem Pestre a jegyet, fölszálltam a vonatra, zsúfolva volt, az jó. Mezőberénynél sokan leszálltak, kaptunk helyet egy kupében, leültünk. Fölszállt négy rendőr, ők is a mi fülkénkben ültek le. Szorult a gyomrom, rémes volt. Mondtam a társamnak, hogy aludjunk, mert különben elindul egy beszélgetés, honnan tetszik utazni, hova tetszik menni, kedvességből is akár. Úgy tettünk végig, mintha aludnánk. Nagykátán ezek végre leszálltak, jött egy házaspár gyönyörű ünneplőruhában, a férfin fehér ing, fekete nadrág, az asszony is ünneplőben, először mentek Budapestre. Egy butykos volt náluk borral, vitték a hazait. Mindenkit megkínáltak, olyan jókedvűen szálltunk le, mintha nem is szökésben lettünk volna.

HOGYAN SZABADULTAK?

Úgy lett vége a kitelepítésnek, hogy meghalt Sztálin. Akkor nagy üdvrivalgás volt kint a terepen, persze jöttek a felügyelők, hogy nem szabad örülni, de néhány hónap múlva kaptunk egy fölmentő papírt, határozatot arról, hogy megszüntették a kényszerlakhelyet. De Budapestről ki voltunk tiltva. Én még egy ideig rendőri felügyelet alatt is voltam.

HAZA HOVA MEHETETT? VOLT EGYÁLTALÁN OTTHONA?

Az apósoméék már előtte kiköltöztek Verőcére, mert úgy volt, hogy ők is rákerülnek a kitelepítendő listájára, de nem kerültek rá, hála Istennek, önként voltak ott. A műépítész Giergl Kálmán Andrásnak a nagy-nagybátyja. András is Gierglnek született, csak az apja, mikor vitézséget kapott, Gelleyre magyarosított. Szóval Kali bácsi ott élt, már nagyon idős volt, és az apósoméék gondozták. Oda jelentkeztem be.

GIERGL KÁLMÁN BUDAPEST MEGHATÁROZÓ ÉPÜLETEIT TERVEZTE, TÖBBEK KÖZÖTT A KLOTILDPALOTÁK, A LUXUS ÁRUHÁZ ÉS A ZENEAkadÉMIA ÉPÍTÉSZE VOLT.

Igen, jelentős építész volt, akkor már kilencvenéves – Istenem, én is annyi vagyok! Még a kitelepítés idején egyszer szabadságot kértem azzal az indokkal, hogy a nagyapám haldoklik, és szeretném meglátogatni. A békéscsabai rendőrségen volt egy rendőr, akinek, úgy látszik, megtetszettem, jóindulatú volt, kaptam egy hetet, de persze Pestre nem mehettem, csak Verőcére. Az anyósom Kali bácsinak azt mondta, hogy jön az unokája. Agglegény volt, de sok barátnője meg szerelme volt az életben, látszott, hogy elgondolkodott, honnan jött ez a gyerek. Ez nagyon aranyos volt. Szóval Verőcén voltam bejelentve, de a táskámban mindig volt fogkefe és váltás fehér-

*Hager Ritta férje,
Gelley András mérnök,
a Györgyi–Giergl művész-
család leszármazottja.
Két gyermekük született:
András és Dávid.
Kilenc unokájuk van*

HÄGER RATA

FOLYANÁT

1 2008 15/10/08

HÄGER RATA

nemű, úgyhogy Pesten sokfelé laktam nem hivatalosan. A főiskolai tanárom, Molnár Béla karolt föl. Nagyon rendes volt, a segítségével bekerültem a textilfestő iparművészek alkotóközösségébe. Szuppán Irén volt ott a vezető, kendőket festettünk kereteken, nem sokat lehetett vele keresni, de valamennyit mégis.

HOGY JUTOTT VISSZA BUDAPESTRE?

1954-ben összeházasodtunk Andrással. Volt apámnak régről egy inasa, akkor éppen a tanácsnál dolgozott. Hozzá mentünk el, hogy segítsen, nagyon aranyos volt, és elintézte, hogy miután férjhez mentem, ne legyek kiltva Pestről. Festettem, batikoltam, nagy függönyöket, kárpitokat csináltam, de ezt abba kellett hagynom, mert beteg lettem a festékek meg mindenféle vegyszereknek a gőzétől. Akkor már volt egy kis autónk, Zastava, elmentünk a gyerekekkel gyűjtőkörútra, mindenféle falusi dolgokat gyűjtöttünk, szövőszékem is akkor lett a Sárközből. Az egyik faluban egy halotti leplet láttam, ötven-hatvan centis csomózott rojtja volt. Az valami gyönyörű volt! Kérdeztem, ki csinálta, hogyan készül, azt válaszolták, csak egy néni tudja a faluban, de az nincs odahaza. Hazajöttünk, és elkezdtem csomózgatni az alapján, amire emlékeztem, így összehoztam a csomózott textiljeim őseit. Pár év múlva hozzájutottam egy német kézimunkakönyvhöz, benne voltak ezek a csomók, és kiderült, hogy magamtól ezekre jöttem rá. Alkalmas fonal kellett hozzá, a vékony fonal nem jó, a kötél meg túl vastag. Véletlenül megtudtam, hogy Szegeden van juta előfonal, elutaztam, vettem tőlük, itthon megfestettem fazékban, és elkezdtem fonni. Jó anyag, hajlik, de van teste.

ÍGY INDULT A NAGY CSOMÓZOTT MUNKÁI SOROZATA?

Egyik gondolatból jött a másik. A csomózott rojtból indult, ott mutatta meg magát. Az úgy van, hogy vezetve van az ember, csak nem akarja elfogadni, mert olyan öntudatos. Ilyen értelemben alázatosnak kell lenni, elfogadni a vezetést.

SZÁMOS NAGY MUNKÁJA KÉSZÜLT MÁR A HETVENES-NYOLCVANAS ÉVEKBEN, DE A HIVATALOS ELISMERÉSEK ELKERÜLTÉK.

Sokáig háttérbe szorítottak, hordtam a kitelepítés bélyegét, egészen a rendszerváltozásig, ott szakadt meg a dolog. A rendszerváltozás után volt egy textilbiennálé Szombathelyen, díjat is kaptam, az

egyik nagy összejövetelem egy művészettörténész elkapott, és azt mondta: „Ritta, tudod, hogy te az Aczélnál a klerikális reakciós dobozban voltál, és azért nem kaptál semmilyen díjat? Először tiltott voltál, aztán túrt, de támogatott nem lehetél.” Akkor egyszerre arca lett mindennek. Készítettem addig is munkákat, volt, amit persze kidobtak, volt, amit azért el kellett fogadni, de elismerés, az nem jött. Akkor rosszulest, nem lehetett tudni, hogy mi van mögötte. Később arca lett mindennek, az összes nehézségnek, az összes háttérbe szorításnak, az összes el nem ismerésnek.

EBBEN AZ IDŐBEN NEM FORDULT MEG A FEJÉBEN, HOGY ABBAHAGYJA?

Megfordult, de másképp lett. Meghívtak Lengyelországba, egy művésztelepre, ott kereteken szőttünk. Hazajöttem, és azt mondtam, hogy nem érdekel senki, maradok a magam útján. Akkor kezdtem foglalkozni a vallásfilozófusokkal. Ávilai Szent Teréz, Keresztes Szent János, Teilhard de Chardin, Sziénei Szent Katalin, ezeket olvastam, és azt mondtam magamban, nem érdekel a műkritika, egyék meg egymást. Erre következett a következő lépés, a plaszticitás. Ezzel azt próbáltam érzékeltetni, hogy az ember élete hullámszerű, hol jobb, hol rosszabb, de amikor medítál vagy imádkozik, akkor minden kisimul és kivilágosodik. Így lett a *Meditáció* című munkám. Aztán a *Fény*, Keresztes Szent János: *A lélek sötét éjszakája*, amely a szülőanyja lett a Brandenburgi kapunál lévő, *Sugárzó csend* című munkámnak.

EZ A MŰ TALÁN A LEGHÍRESEBB A MUNKÁI KÖZÖTT. A BRANDENBURGI KAPU VOLT ŐRHÁZÁBAN VAN, EGYETLEN ALKOTÁS EGY TEREMBEN, ELŐTTE SZÉKEK A BETÉRŐ NÉZŐKNEK.

Az úgy született, hogy volt régen egy barátnóm, akivel együtt gyerekeskedtem, Artsild Magdi, az apja méneskari tiszt volt. Akkor már Svájcban élt. Egyszer elküldte hozzám Michael Marsch domonkos rendi szerzetest, azt mondta neki, ha megy Magyarországra, keresse föl Rittát. Marsch el is jött, a *Fény* című munkám éppen meg volt szöve már, egy másikon dolgoztam, az első viga-dóbeli kiállításra készültem. Az sem egyszerűen történt, én magam nem kaptam kiállítási lehetőséget, egy párttag barátom ajánlotta, hogy kérjük együtt, így meg is kaptuk. Vannak jó emberek. A *Belső tűz* című munkám is ott szerepelt, Ávilai Szent Teréz gondolata van benne, az embernek belülről kell önmagát kiegészítenie, hogy kiegészen

Hager Ritta művészi alkotómunkája mellett aktív közéleti tevékenységet is kifejt: művészeti és társadalmi szervezetek, csoportok aktív résztvevője, alapítója, tagja. Munkáit több rangos múzeum, gyűjtemény (Iparművészeti Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum, Szombathelyi Képtár) őrzi. Munkásságát számos kitüntetéssel – Munkácsy-díj (1988), Kossuth-díj (2003), Nemzet Művésze (2014), Pro Cultura Christiana díj (2015) – ismerték el. A Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja

a rosszak. A sötét a világi, a rossz, belül pedig a transzcendens. Marschnak nagyon tetszett, amit látott, és az egész anyagot meghívta egy németországi kiállításra.

EZ MIKOR VOLT?

1988-ban. Na most, a rendszerváltozás után Berlinben azon gondolkodtak, hogy a Brandenburgi kapunál, ahol hetvennégy embert megöltek, ki kellene alakítani valami emlékhelyet, egy csendtermet, ahol az emberek meditálhatnak. Christine von Kalkreuth kapta a feladatot. Ő már akkor látta a kiállítást, járt Marschnál, mert harmadrendű domonkos nővér volt – ugye, milyen érdekesen kapcsolódnak a dolgok? Megkeresett, fölkért, hogy készítsek valami olyasmit, mint a *Fény*, csak ne kereszt alakban sugározzon, mert akkor csak a keresztényeknek szól, hanem úgy csináljam meg, hogy minden valláshoz illeszkedjék. Föl lett adva a lecke, kezdtem tanulmányozni a vallásokat, így találtam megoldást. 1994-ben volt a megnyitó, meg voltunk persze hívva. Félrehívott utána a muszlim pap, hogy ó, látja, ez az övé, mert ott van a nap. Aztán odajött a jezsuita, ó, ó látja, hogy ott van ám a szentostya. Szóval mindenki megtalálta a maga szimbólumát, én hála adtam az Istennek, és rájöttem arra, hogy én mindent csak megcsinálok, de a dicsőség Istené.

Csönd támad. A készülő kárpitot nézem, az elhangzott szavakon gondolkodom. „Jöjjön – szólal meg Hager Ritta –, menjünk le, biztosan készen van a kávé.”

A keskeny falépcsőn leereszkedünk az egy emelettel lejjebb lévő lakásba, ahol Gelley András fogad, a kávé azon a bizonyos ovális neobarokk asztalon vár minket. A berendezés mintha évszázadok történelmét sűrítene, nemes bútorok, nemes festmények és rengeteg fénykép, díszmagyaros, komor tekintetű úr, huszártiszt, elegáns hölgy lovaglókosztumban, kortárs férfiak és nők, sok gyerek. Messzire terjedő múlt és szélesen terülő jövő metszéspontjában él itt a Hager–Gelley házaspár, nagy híró ősök utódaiként, két fiúval, kilenc unokával, kilenc dédunokával gazdagon.

És szó sincs arról, hogy lezárt élet volna az övék. Hager Ritta újabb és újabb textiljein dolgozik, hogy a talentumot, amelyet az Istentől kapott, kidolgozza és továbbadja másoknak. ■

Hager Ritta műveit Műhely rovatunk 83. oldalán mutatjuk be.

Juhász Gyula

Húsvétra

Köszönt e vers, te váltig visszatérő
 Föltámadás a földi tájakon,
 Mezők smaragdja, nap tüzében égő,
 Te zsendülő és zendülő pagony!
 Köszönt e vers, élet, örökkön élő,
 Fogadd könnyektől harmatos dalom:
 Szívemnek már a gyász is röpké álom
 S az élet: győzelem az elmuláson.

Húsvét, örök legenda, drága zálog,
 Hadd ringatózzam a tavasz-zenén,
 Öröm: neked ma ablakom kitárom,
 Öreg Fausztod rád vár, jer, remény!
 Virágot áraszt a vérvérte árok,
 Fanyar tavasz, hadd énekellek én.
 Hisz annyi elmulasztott tavaszom van
 Nem csókolt csókban, nem dalolt dalokban!

Egy régi húsvét fényénél borongott
 S vigasztalódott sok tűnt nemzedék,
 Én dalt jövendő húsvétjára zsongok
 És neki szánok lombot és zenét.
 E zene túlzeng majd minden harangot
 S betölt e Húsvét majd minden reményt.
 Addig zöld ágban és piros virágban
 Hirdesd világ, hogy új föltámadás van!

